

30

AXEL ROSMAN

MULKIDE ALMANAK

MULKIDE ALMANAK

30

**MULKIDE
SELTS**

30

Materjale, kirjutisi ja digipildid **almanaki nr 31** jaoks esitada kuni **01.10.2021** elektronposti aadressile: **malle.kurmoks@gmail.com**

Täname Mulkide almanaki nr 30 toetajat:
Mulgimaa Kultuuriprogramm 2018-2021

Almanaki väljaandmist toetab **Mulgimaa pärimuskultuuri programm**

Tiite lehe kujundus ja jõulutervitus: **Sille Raidvere**

Toimetaja: **Malle Kurm-Oks**

Mulkide Almanaki toimetuskolleegium:
Kaupo Ilmet, Malle Kurm-Oks, Meeta Meltsas, Ene Saar, Sirje Sinilo, Ilme Varimaa ja Leili Weidebaum.

Küljendaja ja kujundaja : Hermo Sakk
Trükk: Vali Press OÜ

ISSN 2613-7313

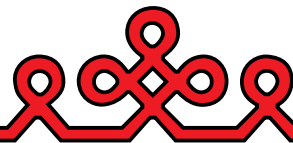
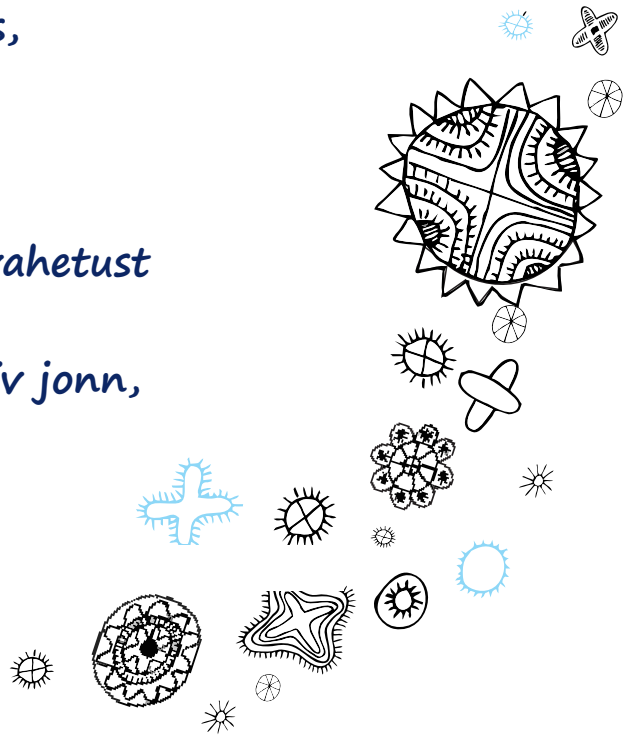
Ää tiikaslane, kuuntüütegije

Taevan säräve tuhande tähe,
järest rohkemb neit säräme lüüp.
Tuhant unistust rändäme saada,
sel kaunimbel jõuluüül.

Et su soovi teos kik saas
ja aaste uus õnne siul tuus,
mure sust kaugele läes,
rõõm oles su enese sihen.

Ilusit Jõule, lustilist aastevahetust
ja kikke ääd uvvel aastel.
Mulgi au, uhkus ja edesiviiv jonn,
olgu iki tedege te tiil.

Mulkide Selts
Jõulukuul 2020

Mõtelden Mulgimaa pääle

Mia aluste oma lemmikriimege, mis om kirja panna täämbene mulgi murdeluulen kirjuteje Osi Mare :

„Üits paigake ilman om viil,
üits paigake miu jaoss,
kost üitskõrd alassi tiid,
ei tää, mis saass, kui ta kaoss.,,

Viisi om sellele säädan Tauli Anu ja tantsu loonu ning selle õpetamises kirja panna Fersheli Ülle 2007. aastal Tallnan. Et Mulke Seltsin om vanembe inimese, sis lääp neid ridu kuulden süa aledas ja iki mõte kodu pääle, kes juhtuve kaugembel oleme ja elame.

Aig om keerman uude aastanumbrisse ja meil om uhke oide kähen Mulke almanaki 30. nummert.

Mis siis selle 2020. aasta sehen tõistmoodu ol'li? Koroonaa viirus löi aaste segämini, mis pal'lu plaane sassi aas. Es saanu inimese enämb ütten käia ja plaanitu sündmuse tul'live tõise aastasse lükate. Ei vii virisemine meid edesi, pääasi om sii, et seltsi üttenkuun käimistel me aigust es levite ja ennast oidsime.

Selle aastanumbre sissi jäie porikuu 25. päeväl üits märgi mahapanek. Mulke Seltsi vanembel om sest aast oma ametiraha kaalan, mis akkab liikma vanembelt vanembele. Sellele and oma ää sõna ja õnnistuse Paistu kirikuõpeteje Kähriku Allan. Läbi ametimärgi andmise õnnist ta ka seltsi tegemisi ja suuv meile ütstõise oidmist ja ääd kuuntüüd. Mis sääl salate, kuuntüü ja ütstõisest aru saamine om tähtis. Egä kiun ja vigade otsmine ei ole kedägi kohekile edesi viinu. Alati om parem viis mõtelde „Kos viga näed laita, sääl tule ja avita.”

Mulke Seltsi punt om tõist aastet Mulgi mälumängun latsin ol'lu ja ol'li ka mulgi nädäläl mulgi kirjavara rahvale tooman raamatulaada pääl.

Mitmel kokkusamisel arutime oma tüüsid ja lõpus saie mede uus põhikiri vastu võet ning uus juhatus ametisse pantu. Seltsi vanembe ametiaig saie läbi ja ütten otsustedi, et seltsi vanemb Saare Ene peab seltsi ääs tüüd tegeme viil vähembelt viis aastet.

Rõõm om sellest, et mede tegemisi ja laane toet rahaliselt Mulgi perimuskultuuri programm ja regionaalne kultuuritoetuste programm. Meil ol'li mede suurmeeste sündimise aastapäeväde jaoss raha olemen, aga rahvast es saa kokku kutsu koroonaa peräst. Kandseme raha tagasi ja otsime jälle oma laane elluviimises 2021. aastel uvveste tuge.

Almanakk om kigil aastil ilmunu perimuskultuuri programmi abige ja nii ka juubelinummer sel aastel.

Uue aasta suurembe sündmuse om kindlaste Mulke pidu, kos seltsi rahvas 29. lehekuu päeväl Karksin kokku

Ametimärgi õnnist ja ands seltsi vanembale Ene Saarele üle Paistu koguduse õpeteje Allan Kährik.
Foto: Madli Saar

Mulke Seltsi vanembe ametimärk, loodu ja käiku võetu 2020.
Foto: Madli Saar

Mulke Seltsi ametimärgi kujund ja tei valmis keraamik Külli Allikvee (must-valgel fotol olev roua). Foto: Külli Allikvee arhiiv

saave. Lõikusekuu 14. päeväl peame Tarvastu kirikun ja Simmi talun suure peo mede suurmeeste aus ja porikuu 6. päeväl kuuluteme Kärstna mõisan välla Adamsoni nimelise murdeluule värsse kirjuteje –võitje. Tegemist uuel aastel om küll. Olge kik oitu ja jääge tervess!

❖ Saare Ene

Vasakult: Meeta Meltsas, Elvi Kirsipuu, Kaupo Ilmet, Leili Weidebaum. 2. rida vasakult: Madli Saar, Ene Saar, Ilme Varimaa MS üldkoosolekul Paistus 25.10.2020. Foto: Enel Pehap

Uue Mulke Seltsi juhatus (vanemkond) üten kauaaigse juhi Kaupo Ilmetiga. Ehen istuve Kaupo Ilmet ja Ene Saar, taga vasembalt seisave: Enel Pehap, Anne Järv, Sirje Sinilo, Madli Saar, Malle Kurm-Oks, Toomas Õmblus, Ilme Varimaa, Kalle Laasme, Meeta Meltsas ja Leili Weidebaum. Foto: Kristjan Õmblus

MULKE SELTSIN 2020. AASTEL

Mulkide Selts osal mulgi nädali tegemisten röömuge

Porikuu 12 – 17. päevil ol' live mulgi nädal aiga kik vällän, et saada tähelepanu mede keelele, kultuurile ja vallaantu kirjavarale.

Nädali sisse maht ulga tegemisi. Mulgi nädäl sai alustet 12. porikuu päeväl, Mulgimaa lipu päeväl kell 8.30 Mustlan Mulgi Majaka tornin Mulgimaa lipu ülestõmbamisege lipu vardasse. Mulgi Majakas om oma 28 meetrige kolmandal kohal Eestimaal liputorne sean. Lipu tõmmasive vardasse Siim Kabrits ja Arvo Maling. Sündmuse käigun and senine Mulgi vanemb Kabritsa Siim ameti ja ametiketi üle uuele Mulgi vanembale Malingu Arvole, kes jääb ametisse kates aastes. Et 2021. aastel kannab Abja-Paluoja soome-ugri kultuuripäälinna nimetust, sis ol' li lipu tõmbamise manu tul' lu kah Põlisrahvaste Arengu Keskuse juht Oliver Loode ja muusikalise tervitusega esinesive, lisaks Tarvastu kooli noortele, Fenno-Ugria noorteansambel Känu Peal Käbi. Pääle selle ol' li Mulgimaa Väiketootjate Liidu tääbepäev Tarvastu Gümnaasiumin.

Iga vanuse pääle ol' li Mulgi nädälil mõeldu. Nädali joosul ol' live latsile volkluuripäevä kigin Mulgimaa lasteaiden, kos Laande Alli tants ja lust ütten lastege mulgi mänge ja tants õpaten.

13. porikuu päeväl sai alguse koolilaste mälumäng „Nupute vällä“, mille esimene kõrd peeti Abja Gümnaasiumin.

14. porikuu päeväl ol' li Mulgimaa aaluu päev ja Viljandi muuseumi lugemissaalin sai kullele ettekandid: Eesti Kirjandusmuuseumi rahvaluule arhiivi täädur Tuisu Astrid kõnel teemal: „Kuidas läits mööda tede latsepõli,“ ja Eesti Kirjandusmuuseumi suvitse kogumistüü Mulgimaal.

Tallinna Ülikooli demograafia keskuse vanemtäädur Lusti Kersti kõnel teemal „Mulgi lesknaised abieluturul – valiku võimaluse 19. sajandil“. Aaluupäeva lõpet turundusfilm „Mulgimaa – nutikus, inimese ja süük“ esilinastus.

Kell 19 oli edimene Mulgi mälumäng Alliste rahvamajan, kos ol' li kohal 14 miiskonda, sääl sihen ka Mulkide Selts oma pundige.

15. porikuu päeväl olli rahvarõivaste päev. Mulgi rahvarõivaste spetsialist Tiina Jürgen kõnel Eimtali

muuseumin Mulgi rahvarõivastest ja nende kandmisest.

16. porikuu päeväl ol' li mulgi keele päeva tähistamine Tõrva kirikun-kammersaalin konssserdiga „Mulgi kiil ja miil“. Ruumi tegive ilusas Elme käsitüümeistre Vettiku Laine tettu vaiba. Esinesive tantsurühma Jandali, Lys ja rahvamuusikaansambel Jauram.

Eriti uhke ol' li Mulgi nädali lõpetemine 17. porikuu päeväl Karksi-Nuian. Maja ehen ol' li Mulgi süüke vestival ja maja siis kirjavara laat, kos ol' li palju Mulgimaal väljaant raamatit. Ka Mulkiude Selts ol' li oma läbi aa väljaant raamatidege.

Sel päeväl tetti ka süüke kapsast. Võistleme tul' li kaits tüüd. Võitjas sai Toomi Agelika Pinska Külalis-temajast.

Eriti uhke ol' li kullele 12 uut mulgikiilset laulu seitsmelt autorilt. Mulgi nädali lõpet Mulgi lauluvõistluse lõppkonsert ja eliteoste loojate kitmine. Mulgi lauluvõistlus ol' li MKI poolt välja kuulutat juba varasema laaniga saada uusi mulgikiilset laule, mida Mulgi peol, kooliden ja sündmustel esite saas. Kohtunigu ol' live laulu enne konserti ära innanu teksti ja muusika järgi.

Auinna ol' li välja pannu kohaligu ettevõtje. Uhke kink ol' li kah Mulgimaa ende lauamäng „Sõõr ümmer Mulgimaa“, mis alles ilda aigu müüki tul' li.

Nii kohtunike kui publiku lemmik ol' li laul „Mes om kodu“, mille viisi tei Toomsalu Liisi Ilvese Kristi sõnadele. Konsserdil kand laulu ette segakuur Üits viis ja naisansambel Jaaniko.

Kitmist leudsive kik laulud, aga vällä tuudi viil:

lastelaul „Kuuli, kuuli“, sõnade autor Ilvese Kristi ja viis Lillepuu Tiina,

„Varakevade“, sõnade ja viisi autor Tauli Anu,

„Me kodune Mulgimaa“, sõnade autor Jaska Vello, viis Leitmaa Thea,

„Kodutii“ viis ja sõnad Andrus Rehema.

Tore om sii, et laule tullu võistlusele ka väljastpuult Mulgimaad.

Mulgi nädäl ol' li egati kitmist väärt ettevõtmine Mulgi Kultuuri Instituudi puult, mis tõi mulgi nättavas, tutvustamas mulgi kultuuri, kiilt ja ettevõtjid.

❖ Ene Saar, osaleja

Endine ja praegune Mulgi vanemb liputornin.
Foto: Jaan Pääsuke

Apukapsasöögi iist sai kitta Toomi Angelika. Foto:
Ene Saar

Lipu eiskamise päeväl torni man. Foto: Vello Jaska

Elme laulijede kitmine, lisas vasakul juhi: Ilvese Kristi, Grenbergi Ave ja Malingu Arvo, parembel: Õmbluse Kristjan ja Lande Alli kohtunike mant. Foto: Ene Saar

Mulkide Selts kirjavara laadal. Foto: Kaja Allilender

Oma loomingut esitab Tauli Anu. Foto: Ene Saar

Ilvese Kristi uue mänguga „Sõõr ümber Mulgi-
maa”. Foto: MKI arhiiv

Mulkide Seltsi võistkond mälumängus. Foto: Marika Kivistik

Mulgimaa Peremäng seop minevigu tänapäeväge

Mul om ää miil kirjute Mulke Almanakile. Mia Mesi ole pīaaigu kik almanaki läbi lugenu ja saanu peris pallu tādust aaluu ja inimeste kohta.

Tahas jagade tedege uvvembe aa tegemisi ek tādust Mulgimaa Peremāngu luumisest ja tegemistest. Miu egāpäevāne tüü om Villāndimaa Arenduskeskusen, kos ma avite mittetulundusühingit ja anna neile nõu. Mu ammat om olla kah Villāndimaa inimestel iistvedājes ja tagasttōukajes, et egāüits esi oma elu iist vastutes ja elās pōhimōttege „Kos viga näet laita, sääl tule ja avite“.

Mulgimaa Peremāngu mõte tulli seidse aastet tagasi, ku käisime Sangaste Rukkikülān, kos saime oma pundige ringi sõita. Meile anti kaart ja päev otsa käisime müüdā ettevōttit, talusit, kogukonnakeskusi. Sii olli pōnev, ariv ja viis kokku selle kandi inimestege, kes kõnelive oma lugu.

Sii ää tunne jäi miul miilde ja ku ma näi oma tüü man mede kandi toredit kotussit ja inimesi, tekkusi miul suuv siande māng Mulgimaal läbi viia. Tähtis olli, et Mulgimaa om ju joba tādā-tuntu kant ja mulkest om midāgi kuulu egāüits.

Üttelugu kuuleme, et Mulgimaa tunnusmārgi om mede inimese, mulgi vaim ja endetāadmīne. Sedā om vällāstpuult tulejel raasike rasse kohe ärā tunda, sest kennigi ei akka ju nõndasama vōōrastege juttu aame. Ringi sõiten saap nātā küll ehitusi ja asutusi, a sedā mulgi lugu joba nallalt kõneleme ei tulda ja imelik om endel kūsime kah akate. Selleperāst omgi peremāng äā vōimalus viia kokku Mulgimaa inimese ja külālise. Vas-tuvōtjidel om sis valmis pantu egātsugu tegemise ja luu sinna manu mõteldu, külālise saave kikke nātā-kuulda.

Mulgimaa Peremāng om lustiline ja ariv kige pere māng, kos üte päevā sihen saap käiā Mulgimaa kotussit müüdā, mida kutsume māngupunktes. Māngupunkte om meil kuvve aaste joosul kokku ollu ümāriguld puul-sada – talude, külāmajade, muuseumi, ettevōtte, ilusa kotusse. Mōni māngupunkt om kik nii aaste māngun ollu – näituses Kārstne mõis, Mulgi muuseum, Rimmu külāmaja.

Māngupunkten saap tetā egātsugutsit asju. Rahvale pakuve uvi vana aa tüü – mõsumōskmine Rimmu külāmajan; kaalpuiege vii tuumine ja üdseriikravvage mõsu riikmine Uvve-Karisten, mulgi naise tanu ja pastelde sidumine Lilli külāmajan; mitmel puul om pidānu vanaaigsit tüüriistu ärā tundma, näituses Riidaje käsitüünaiste man ja Mōnnaste külān. Selle kõrvan oleme saanu nātā, kudas noore pere Mulgimaal elāve, miandsit tüüsit teeve ja kudas nüidsel aal talu peetes. Tore kotusse om ollu Naatsaku ja Vana-Vallamaja talu. Egān punktin pakutes midāgi äād süvvā – muduki

Lilli looduskeskuses noa teritamine. Foto: Viljandi-maa Arenduskeskus

Rimmu küla pesupesemine. Foto: Viljandimaa Arenduskeskus

Mulgi putru, kama ja uvvembe aa süüke kah. Näituses Riidaje Māe-Koan rooviti esi pulgakommi tetā. Muduki miildive palludele kodulooma. Penuja külān sai egā uviline kana sülle vōtta ja Lilli luuduskeskusen obesele einā anda. Uudisteje saave egāl puul tādust sellest, kudas elu vanast Mulgimaal käis ja mesni Mulgimaa ja mulgi vaim üldse tähendeve.

Üte päevā sihen om valla ollu 5-15 māngupunkti. Väige pallu punkte ütekōrrage ei ole kah äā, sest inimese tahave ju kik kotusse läbi kävvā ja sis jääp aiga vähās. Selleperāst om 5 māngupunkti üte päevā jaos peris paras.

Sel suvel sai egā kihelkond edimest kõrda oma māngupäevā ja sii olli peris äā. Es ole vaja ülearu pallu sõita ja punkte es ole pallu, tegije tādāsive üitstōisi, tekkusi siande mõnus kihelkonna tunne. Külālisi jakkusi kah egā punkti jaos – 2020. aastel loeti üte päevāge kokku kogundi 900 käimist. Üten punktin om kige rohkemb käinu 156 inimest, sii olli Olstre koolin. Peremāng om

Mulgi tanu sätib
Alli Laande. Foto:
Viljandimaa Aren-
duskeskus

Tarvastu töökojas
kaaruspaela val-
mistamine. Foto:
Viljandimaa Aren-
duskeskus

viinu kokku kah Mulgimaa akkaje inimese, sest tihti-
pääle üits ei tää, mes tõine Mulgimaa tõisen veeren tiip.

Mia kutsu teid kah peremängust osa võtma. Tede
ulgan om kindlaste inimesi, kes mõistave ja tahave
viil vana aa tüüsit tetä ja õpete, aaluust kõnelde jms –
andke täädä ja ku te esi ei saa oma mängupunkti valla
tetä, saame teid kutsu mõnda punkti, kos oles just tede
täädmisi ja abikäse vaja.

Ja muduki võtke suvel latse, pere, sõbra ütēn ja
tulge Mulgimaale uusi ja vanu kotussit vaateme, lugusit
jagame.

Ah jaa, ku te küside, kas mia esi kah mulk ole, sis
ma või ütēlde, et raasike iki ole: miu vanavanaemä olli
Mulgimaal täädä-tuntu naesterahvas Anna Kukkk, kellel
anti Eesti Vabaduse Risti II liigi 3. järk ja tedä tunti
omal aal Peeter Ronga nime all. Mia ole selle kuulsa ja
vägeve mulgi naise sülen istun.

Rohkemb täädust peremängu kohta levvät
Facebooki-lehe päält Mulgimaa Peremäng.

❖ **Toome Jaanika**
Villändimaa Arenduskeskuse
kodanigeühenduste nõuandai
Mulgi kiil: Ilves Kristi

Ää, et riigikogun om oma mulgi

Mia ole mõtelnu, et riigikogun tetas suurembet poliitikat Eesti tulevikust ja maailma nägemisest. Häa miil om kah, ku valimiste aig andass ääli oma poliitikile, keda iki tulevikun kohapääl näta om ja kes tääve ka parembini, kuda vällanpool Tallnat elu käib.

Riigikogun tetas ka toetuse ruppe. Mulgimaa toetuserühma ehenotsan om Helir-Valdor Seeder ja sinna kuuluve veel mede kandist Rahneli Peeter ja Küti Helmen. Kaugembidest kuuluve sinna Jaasoni Jüri ja Millingu Madis. Mede maakonna kolm esindejet tuleve Mulgimaa ettevõtmistele, ku aiga om ja om kursin mede probleeme ja eludege.

Täämbe kõnele ma toetusrupi edimese mehe Seederi Helir-Valdoriga, kelle üits kotus om Mulgimaal, Loodi mõisa man Porilinna talun, kos ta ka lihalehmi kasvateb ja maaeluge äste kursin om. Teie temäge mardikuul üte jutuaamise, mille nüüd tedeni tuu üten tema ääde tervitustege.

Saare Ene (S. E.): Oled alati nõu ja jõuge mulke tegemiste man abis ollu ja mede kokkusaamisi riigikogun oma rupige kõrraldenu. Sündumise järgi sa mulk ei ole, aga miu arust mede tegemise lääve siul kõrda. Mikepärast sii nõnda om ja sa ei vaata mede elu kaugelt, kui üits võõras miis?

Seederi Helir-Valdor (S.H.V.): Miu süa on latsepõlvest saadik kuulunu Villändimaale ja Mulgimaale. Villändin ole sündunu ja koolin käinu, siin ole enamjagu aiga oma elust elanu ja ela ka prilla. Siin ole loonu ka oma pere. Kik miu neli poiga oma Villändin üles kasunu. Ka miu emapuulse eelkäija om põlitse viljandi-maalase, kelle man maal latsepõlve suvedel külan ja tüül sai käitu. Mulgimaa aalugu ja kultuurilugu om miut kõitnu ja selleperäst asutime perege tillikse peretalu just Mulgimaale Paistu kihelkonda. Sellest om saanu täämbes miu lemmikkotus, kos om rahu, ilus luudus, looma ja maatüü.

S. E.: Olet toetanu Mulke Seltsi tegemisi oma rahakotist ja siu abige saime riigi tuge seltsi tegemistes. Selle iist suur tänämine mede puult. Kudagi ei saa müüda minna, et Mulgimaa võimsamel arenduse rupil, MKI-l, om iki kõrralik iga-aastane tegemise tugi. Võrokestele ja setodele me selle poolest küll perra ei saa. Kas nemä om Siu meelest mõistnu parembini oma tegemisi tetä omakultuuri oidmise poolest?

S.E.V.: Võrokeste ja seto saive oo sisse rutemini ja asutime oma instituudi varemb. Võru Instituut om kultuuriministeriumi manu loodu riigiasutus ja om püsivalt riigieelarvelise raha saaja. Mulgi ollive oma instituudi asutamisege aeglasema ja Mulgi Kultuuri Instituut om Mulgimaa omavalitsuse asutus, mille raha saamine riigieelarvest ei ole nõnda kindel. Aga mulgi om visa. Ku me aame ütte asja sös me saame tulevikun

ka õigema riikliku rahastamise. Teeme seda nõnda, et me ei peas mulke, võrokesti ja setosid vastandama. Kõige tähtsam om oma asja aamine ja liitlaste löudmine. Ka järgmisel Euroopa Liidu rahastuse aal jääb LEADER tegevusruppide rahastamine alla ja mia avita Mulgimaa rupi tegemisi jõudumüüda.

S. E.: Ää om, et siu tegemise ja sõna käive üten. Oled iki kõnelnu, et latsi peab oleme, et riik ja eestlus püsis. Sul endel om naise Jannega neli poiga ja sind om iki näta võimalusel nendege üten. Oled pallu Tallnan, kudas sa selle oma rouale ja poigile ääs oled tennu?

S.E.V.: Mia ole üits vähesid Eesti poliitikit, kes om pallu aastid käinu Tallnasse tüüle, aga ei ole kõrdagi mõtelnu oma kodukotusest ärä kolide. Ole läbi ja lõhki Villändimaale ennast pühendanu. Miu jaoss om pere ja kodu ollu alati kige olulisembe. Ole väga tänulik oma Jannele, kes om kandnu pereelu rasset kuurmat, ta om miu tegemisi iki toetanu ja abis ollu, et mia ole saanu anda oma jõu Villändimaa, Mulgimaa ja Eesti elu parembes tegemisse. Ka Isamaa erakonna jaoss om perepoliitika väga oluline. Nõnda ole mia saanu ühende pereelu, erakonna juhtmise ja riikliku tegemise ütte kokku. Mede vedamisel om ellu kutsutu vanembeüvitise, emäpension ja paljulastelistele peredele suurembe toetuse. Kik iki selle jaoss, et eestlaste järelkasv oless suuremb. Tegelikult om ka pensionireformi tetten mõteldu pallu selle pääle, et anda peredele parembe võimaluse oma rahaliste laane tegemissess.

S. E.: Mia ole nännu siu man siakest isamaa-armastust nigu olli mede austet riigimehel Tõnissoni Jaanil. Pääle selle oled sa ka temä muudu, sellepärast me sind üitskõrd Tõnissonis muutsimegi tema austamise päeval. Kalmetu koolin pidasid ka Tõnissoni kõne ja see olli üits parembit isamaalisi kõnesid, mis ma kuulu ole. Om selge, et kik erakonna tahave Eesti jaoss kige parembet, aga ometi käive kik selle jaoss eri jalga. Kas siul om riigimeestele mõni nõu pakku, et saas parembini ütte jalga astu ja rahvas tunnes ennast kindlamini? Omade vaheline raaklemine väsiteb rohkemb ku sõa vastu irmu tundmine?

S.E.V.: Eks Tõnissoni aal olli ju ka pallu poliitilist raaklemist ja Koodi Jaanil (Tõnissoni üüdnimi) olli suur vastasseis Pätsiga ning valitsuse vahetive sagembini, ku peräst iseseisvuse taastamist. Aga miu arust peas poliitiku mõtleme rohkemb tegudele ja vähemb kõlavide sõnade pääle. Oma sõnu ja antu lubadusi tuleb tegudege täitä. Rahvatarkus ütleb, et tegu om sõna mõõt. Ku sedasi mõtleme, sös jääb ärplemises vähemb ruumi, sest tühje sõnu ei saa tegudege täitä. Raadio ja aakirjandus peass ka vähemb silmi püürama teravidele ütlemistele. Egat raaksatust ei peass nõnda pallu võimsas tegeme.

Toompeal kokusaamisel, vasakult Peeter Rahnel, Helir-Valdor Seeder, Mulgimaa vanemb Siim Kabrits ja Mulke Seltsi vanemb Ene Saar. Foto: Mulke Seltsi arhiiv

Helir-Valdor Seeder Jaan Tõnissonina, Tõnissoni sünnikotuse piirile rajatu mälestuskivi man. Foto: Ene Saar

Seedri pere. Foto: perekonnaarhiiv

S. E.: Tõise pinsi samba muutmine olli üits suur tüü ja puudut pallusid. Mis om Isamaa ja siu uus vällaastmine järgmisel aastel?

S.E.V.: Vastuvõetu pensionireform tuleb järgmine aasta ellu viia ja sellege om pallu tüüd. Järgmise aasta suurteks vällakutsmisteks om ka viirusele piiri panek, rahva tervise eest oole kandmine ning majanduse lan gemisege toime tulemine. Ees seisave Eesti presidendi valimine ja sügüsel kohalike omavalitsuste volikogude valimine. Miule om oluline, et Eestimaa omavalitsusten

oless tugev ütte oidmine (mitte käratsev) ja isamaaline vaim. See om mede rahvuse püsimise alus. Nii, et poliitikuna om miul tegemisi täis ja pingeline tüüaasta.

S.E. Mia tänän, et löusid aiga miuge kõnelde. Mia soovi siul ja kigil Mulgimaa toetusrühmil ääd Mulgi- maa ja Eestimaa kige piirkonde elu ja kultuuri oidmist. Olge oitu!

❖ Saare Ene

Kui istutad puu

Kui istutad puu, siis tea –
tööd tegema hoolikalt pead.

Kui istutad puu, siis mõttega harju,
et niipea ta võra ei anna veel varju.

Kui istutad puu, sel mõte on teine –
kui Sind enam pole, seal varju saab teine.

Kui istutad tamme, siis teadma sa peaks –
oma elutöö teinud Sa metsa heaks.

See tamm kasvab uhke, tugev ja tore,
tast kaunimat kusagil maailmas pole.

Kui mööduvad aastate read,
jäävad meile mälestused nii head.

Hendrik Relve laulu “Kui istutad puu” ainetel

Tamme istutamine Must-
lasse tammeparki.
Heino Seemen,
Leili Weiden-
baum, Hennik
Helmoja, Anne
Järv. Foto: Mulgi
Seltsi arhiiv

Mulgi tammiku käekäigust 2020. aastal

Mulkide Seltsi tammik istutati 25. mail 2018. Ma. Pikem ülevaade kultuuri rajamisest on ära toodud Mulkide Almanakis nr 28 (Laarmann, 2018; Seemen, 2018). Samas on antud ka ülevaade esimese kasvuaasta tulemustest ja probleemidest. Teise kasvuaasta tulemused on esitatud Mulkide Almanakis nr 29 (Seemen, 2019). Käesolevas kirjatöös käsitletakse tammekultuuri olukorda kolmandal kasvuaastal.

Kuna Eesti paikneb tamme areaali (levikuala) põhjapiiri lähedal, pole siinsed kliimaatilised tingimused selle liigi kasvuks kõige soodsamad, mistõttu kultuurist tammiku väljakasvatamine on omajagu problemaatiline. Lisaks ohustavad tamme nooruses mitmed kahjurid. Seetõttu on noorendiku eas vajalik puude seisundi jälgimine ja nende kasvule võimalust mööda kaasa aitamine.

Puude kasv. Ajas võrreldavate andmete saamiseks kasutati eelnenud aastatega samasugust inventeerimise metoodikat: mõõdeti kõikide puude kõrgus 5 cm intervalliga, hinnati iga puu tüve kuju, võra kuju, kahjustuste esinemist, üldist seisundit (elujõudu-kasvupotentsiaali) 5-pallise skaala kohaselt. Kõrguse jooksev (2020. a) juurdekasv leiti iga puu eelnenud (2019. a) ja käesoleva aasta kõrguste vahena. Tulemused on esitatud alljärgnevas tabelis.

Näeme, et puude keskmine kõrgus kultuuris on 152 cm, kusjuures tammiku keskmine kõrgus kasvas 2020. a vegetatsiooniperioodil 28 cm võrra. See pole sugugi halb tulemus lagedal väljal kasvava tammekultuuri kohta. Aasta varem olid vastavad näitajad 125 cm ja 22 cm.

Kuid teadupärast peitub saatan detailides. Andmete lähemal vaatlemisel näeme puude kõrguste

suurt varieeruvust keskmiste suhtes, mis moodustab 35-123% sõltuvalt alajaotusest ehk puude miinimum- ja maksimumkõrguste erinevus on alajaotustes 1,4 kuni 3,5 kordne (keskmine 2,0). Ka kõrguse jooksev juurdekasv on suuresti erinev, ulatudes 5 cm kuni 75 cm-ni. Seejuure esineb puid, millistel 2020. a kõrguse juurdekasv puudub – terminaalkõrguse (ladvakasvu) asemel on arenenud külgvõrsed. Kirjeldatud olukorra algpõhjuseks on puude ulatuslik kahjustamine kitsede poolt 2018/2019 a talvel. Kuigi puude üldine kasvupotentsiaal on aastataguse näitajaga võrreldes mõnevõrra paranenud (4,2–4,1 vastu), on siiski ligi viiendik puudest (22%) arenenud nõrgalt, 37% hästi ja 41% väga hästi. Kui kirjeldatud olukord esineks tootmiskultuuris, võiks sellega rahule jääda. Kuid antud juhul on tegemist eriotstarbelise objektiga, kus iga puu omanikul on põhjendatud ootus oma puu heale kasvule. See asjaolu seab kõrgendatud nõuded kultuuri majandamisele. Näiteks sunnib kujunenud olukord mõtlema ka kasvus mahajäänud puude „järelaitamisele“.

Kahjustused. Puud on edukalt 2019/2020 a talve üle elanud. Kitsekahjustusi pole möödunud talvel ega ka järgnenud suve jooksul tekkinud. Kallihinnalise repelendi kasutamist võib seega hinnata tulemuslikuks. Tõenäoliselt aitas kahjustust ära hoida ka kitsede eluks soodne talv. Paaril järgneval sügisel on vajalik puude töötlemist korrata. Käesoleval sügisel (03.10.2020) on tõrjetöö tehtud.

Tänavu oli märgatav tamme jahukaste esinemine istanduse keskosas, kuid kahjustuse aste oli nõrk ja levik piiratud, seetõttu puude kasvu see ei pidurdanud.

Hooldustööd. Tüvekaitset, mis paigaldati puudele oktoobris 2018 ja eemaldati juunis 2020, hoidsid ära

Tammekultuuri inventeerimise tulemused seisuga 03.10.2020

Kogukond	Puude rida	Puude kõrgus, cm			Kõrguse juurdekasv, cm		Üldhinne	Toetseta puude arv
		keskm	min/max	max-min suhe	keskm	min/max		
Pärnu	1	130	65/225	3,5	20	5/55	4,1	7
Tallinn	2	159	125/200	1,6	26	5/55	4,7	9
Tallinn	3	146	115/180	1,6	32	10/60	3,9	4
Tartu	4	135	100/190	1,9	26	5/65	3,7	6
Tartu	5	161	120/230	1,9	35	10/75	4,0	4
Viljandi	6	155	130/190	1,5	28	5/50	4,2	3
Riigimehed	-	156	130/185	1,4	24	10/35	4,3	0
Kultuuritegelased	-	177	100/245	2,5	32	15/60	4,5	7
Keskmine		152		2,0	28		4.2	40

Mulgi tammikus, juulikuu 2020. Foto: Ilme Varimaa

tüvekahjustused. Kaitsete suhteliselt pikaajaline (kaks talve ja suvi) tüvedel hoidmine pole mõjunud puudele kahjulikult (näiteks suvine kuumakahjustus), nagu kartust avaldati.

Suvine hooldamine seisnes traktoriga heina niitmises juuni teisel poolel. Seekord võib niitmise kvaliteediga rahule jääda. Soovitav oleks ka teistkordne niitmine suve teisel poolel, kuna septembri lõpuloobri algul oli rohu kõrgus 25–30 cm, mis raskendas istanduses liikumist.

Pihlakate ja pärnade kasvuala oli ka käesoleva aasta suvel endiselt hooldamata, seal valitses ca 2 m kõrgune umbrohuväli. Pärnades enamuse pole leitavad, pihlakad (kõrgus üle 2 m) on hakanud rohurindest välja paistma.

Istanduses kasvavast 107 tammest on 78 (73%) tähistatud nimetahvlitega. Tallinna kogukonna puudest on 2/3 tähistamata, Tartu kogukonna, riigimeeste ja kultuuritegelaste puud on kõik nimetahvlitega tähistatud. Käesoleval suvel on lisandunud üks puidust nimetahvel.

Ootamatult on tekkinud probleem puude toetamisega. 2019. a oktoobriks olid kõik puud kahe korraliku tugivaia vahele seotud. Kultuuri inventeerimisel 03.10.2020 selgus aga, et suurel osal puudest on tugivaiad kadunud – toetatud oli 67 puud, tugivaiad puudusid 40-l puul. Need on maast välja tõmmatud ja ära viidud. Mõned vaiad, mida nähtavasti ei õnnestunud maast välja sikutada, murti katki. Vargus on toimunud arvatavasti septembrikuul. Poste on võetud kõikidest ridadest, kuid rohkem teele lähemast osast ja kultuuritegelaste puudelt. Tundub, et varas on tegutsemisel vältinud E.-J. Laarmanni maja juurest nähtavat istanduse osa. Tekkinud olukord nõuab puude toetamise küsimuses seisukoha võtmist!

Kokkuvõtteks. Puude ladvavõrsete ulatuslik kärpimine 2018/2019 a talvel on avaldanud olulist mõju

Tammeke kasvab. Ilme Varimaa mulgi tammikus 17. oktoobril 2020. Foto: Jaak Tarre

võrade kujunemisele ja kõrguskasvule. Suhteliselt palju on mitmeharulise ladvaga ja tihenenud võraga puud. Seetõttu on puude kõrguse ja kõrguse juurdekasvu varieeruvus suur: kui kõige madalam puu kultuuris on 70 cm kõrgune, siis kõige kõrgem 245 cm – erinevus on 3,5 kordne. Tulevikus on ilmselt vajalik võrade kujundamine. Tammiku väljakasvatamise väljavaateid võib praeguse seisuga üldiselt hinnata heaks.

❖ Heino Seemen

MULKE SELTS TALLNAN

Tallinna Mulkide suvine reis mööda Mulgimaad

Nagu laulus, kus „kenad kasekesed...“, lapsed, kes kui vangis eland, pole ammu murul käind“ nii võtsid ka koroonavangis olnud Tallinna mulgid kätte peale piirangute lõppemist ja läksid 15. augustil toredale ringreisile mööda meie armast Mulgimaad. Reisikava koostas ja kohapealseid kohtumiste kokkuleppeid sõlmis Mulgimaal Tallinna seltsi vanem Meelis Toom.

Ilm oli reispäeval suurepärane. Nii kui päikesekollane Härma Bussi reisibuss ette vuras, hüppasime rõõmuga bussile ja reis võis alata.

Esimeseks peatuskohaks oli Karksi küla rahvamaja. Meid võeti rõõmuga vastu ja räägiti nii käesoleva aja kui ka lähema ja kaugema mineviku oludest ja tegevustest.

Järgmise peatuse tegime Karksi EÕK kiriku juues. Sellesse kenasse kirikusse just igapäevaselt ei satu. Ilmnes, et mulkidele omaselt hoiab kogudus seda kirikut võimaluste piires heas korras. Koguduse vanemad jagasid meile huvitavaid fakte kiriku tegemistest läbi ajaloo.

Vaadatud üle Vabadussõjas langenute ausamba, siirdusime Nuija Noortekeskusesse, kus saime näha uurimust-fotonäitust „Karksi-Nuija mulke elu pilte pääl“. Seda vaadates tekkis elav meenutuste jagamine ka meie omade poolt.

Jutud räägitud, siirdusime edasi külastama Mulgi Pruulikoda. Omanikud rääkisid lahkelt, kuidas ja millest nad mida toodavad ning andsid ka toodetavat lahkelt mekkida. Sealsamas oli valmistatud meile ka maitsev mulgilõuna. Pärast kehakinnitust saime ka toodangut kaasa osta.

Edasi ootas meid Sooglemäe talukompleks Helme vallas – tulevane Mulgikeskus, kus vaatasime üle praeguse hoonestuse ja kus Tõrva vallavanem rääkis tuleviku uhketest plaanidest ning tööde hetkeseisust. Kui kõik plaanitav teoks saab, siis saab sellest üks kena õppe ja ajaviitmise keskus.

Uuesti bussi ja sihiks Mulgi tammemõts. Igaüks vaatas oma tammekese üle. Oma suureks rõõmuks leidsime need kõik ilusasti elus olevat.

Mulgi tammemõtsa juurest sai võetud suund Polli – sealsesse Eesti Maaülikooli Polli Aiandusuuringute Keskusesse. Saime tutvuda sealse tegevusega ja näha ka nende aretusaeda. Tutvustajaks olid Piia Pääso ja Toivo Univer. Kaesime ka meie seltsi poolt neile kingitud pärna, mille all kinkisime oma juhile Meelisele tema-nimelise õunapuu.

Vabadussõja Karksi lahingu ausammas. Foto: Liivi Kivistik

Edasi sai vurutud Halliste kiriku juurde kalmistule, mida tutvustas ja tegi meile väga huvitava ringkäigu Mulgimaa kalmistuid hästi tundev Maire Sala. Mitmed meie hulgast käisid oma sugulaste kalmudel. Ja mõni avastas, et temalgi on siin puhkamas sugulasi.

Peale seda tuli ilmsiks, et aeg on juba hiline ja nii võeti suund Tallinna tagasi. Jõudes Tallinna nenditi rõõmsatujuliselt, et see pikk tore päev jäi lühikesks ja jutte oleks jätkunud palju kauemaks.

Aitähh Sulle Meelis nii toreda sõidu korraldamise eest.

❖ Liivi Kivistik
MTÜ Mulkide Selts Tallinnas liige

Sooglemäel. Foto: Liivi Kivistik

Tallinna mulgid Karksi Õigeusu kiriku ees. Foto: Helle Kulbas

Kirikus sees. Foto: Liivi Kivistik

Giidiga K. Raave haul. Foto: Liivi Kivistik

Halliste kalmistut tutvustas Maire Sala. Foto: Enel Pehap

Pruulikojas ees. Foto: Liivi Kivistik

Pruulikojas sees. Foto: Liivi Kivistik

Sügis

Valged laineharjad merel
ennustavad rohkem tuult.
Sügiseseid vahtralehed
langevad nüüd puult.

Kastetud saab põllumaa.
Taamal lendvad haneparved
lõuna poole tõtates.
Kluugutades kõrgel taevas
külma ilma saabumist.

Loodusel on tuhmid värvid
kaugele jäänd suve lärm.
Sügishardus tõstab pead,
aastaaeg end sügisesse seab.

❖ Inge Laht
Halliste mulk
Tallinnas

Mahekultuurne inimene ja loodus Herderi vaimus

Mahekultuursuse alusväärtused ja põhimõtted on müllatava selguse ja põhjalikkusega sõnastanud Johann Wolfgang Goethe sõber ja mõttekaaslane Johann Gottfried Herder (1744–1803) oma põhiteoses „Mõtteid inimkonna ajaloo filosoofiast” (1784–1791). Ta käsitleb inimkonna ajalugu laiahaardeliselt osana looduse ajaloost, inimvaimu ajaloona; omakultuursete rahvuste kujunemist sõltuvuses elupaiga looduskeskkonnast. Herder on oluliste suundumuste teerajaja 19 sajandi teise poole Euroopa „tormi ja tungi” perioodil, „vältides vastandust keha ja hinge, looduse ja kultuuri, meelelisuse ja mõistuse ning looduse ja Jumala vahel” (Eva Piirimäe raamatu eestikeelse tõlke saates).

Inimene (*Homo sapiens*) on ühelt poolt **Looduse osa**, kelle liigitunnuseks, seega põhiolemuseks on **vaimsus** ja selle loomingu, toimimise tulem – **kultuur**. Teiselt poolt on inimesest saanud looduse suurim vastand, isegi vaenlane, kes röövmajandusega üha kiirenevalt ja egokeskselt hävitab omaenda elukeskkonda. Sellest tuleneb enesestmõistetavalt vaimukultuuri (*sensu stricto*) esimuslikkuse nõue kasumajanduse kui vahendi ees (Einasto, 2017, 2018, 2019). Esmakordselt elu arengus on inimesel liigina võime kollektiivseks enesetapuks koos suure osa looduse hävitamisega. See oht kasvab iga päevaga. Kestab kiireim liikide väljasuremine planeedi ajaloos. *Loodus* (*ei maa ega mets, õhk ega vesi*) *ei tohiks olla inimese, ühe liigi* (*Homo sapiens*) (*era*

omandus, mida müüa ja osta. Inimene kuulub loodusele, mitte loodus inimesele (Jüssi, 2019). Inimõiguseks looduses on vaid *kasutusõigus*, mitte omamisõigus. Juba 15 aastat on selge: karmimad piirangud turumajanduse *vabadusele* on üleminekul tasamajanduse postkapitalismi möödapääsematud (Radermacher, 2005).

Loodus on isereguleeruv ökosüsteem, kus kõik on kõigega seotud. Looduse toimimise ja arengu eelduseks, alusväärtusteks on eluvormide mitmekesisus, mitmesugusus, elurikkus, diversiteet (Kull, 2006, 2009). Inimühiskonnas avaldub see paikkonna looduse omanäolisuses ja eripäraste rahvuskultuuride mitmekesisuses.

Ökosüsteemsus ühiskonnas on kogukondlik harmoonia kohaliku looduse ja inimese vahel perekonnast rahvusriigini, rahvusriigist planeedi tervikuni. Rahvus on sotsioloogide kinnitusel *suurim sotsiaalne subjekt, Harri Moora* (1918) väljenduse järgi – kultuuriline indiviid. Rahvusriik on pool-looduslik inimkoosus – rahvuse kodu. Iseseisvate rahvusriikide ühenduses, kus ülimumlikuks on iga riigi õigussüsteem, terendab inimkonna uus, harmoonilise kestliku eksistentsi paigavaimust lähtuv kogukondlik, loodusseadustega kooskõlas olev rahvusriiklik maailmakord. Selgeks on saanud, et **üleilmastumisega** peab süvatäenduslikult kaasnema **omailmastumine** – möödapääsematu viis säilitada ja süvendada eripäraste paikkondade looduse ja rahvuskultuuride mitmekesisust. *Jaan Eilart* (1988)

on sügavmõtteliselt sõnastanud: „Et saada iseendaks kultuuris (nii nagu looduses), on tarvis aega ja omaetteolekut. Alles siis saame kogutut jagada rahvaste suhtlemise ja kultuurivahetuse igijäävusse”.

Paigavaimu süvatähendusliku seose looduskultuuriga on eriti õnnestunult sõnastanud Raplamaa Jalase küla vaimne ema *Aino Valgma* (1997): „Paik, kus eestlase juured kõige sügavamalt maasse kinnitunud ning seal hargnenud juurekaval eesti rahvaks võrsunud, on **KÜLAMAASTIK**. See ühendab üheks kindlaks **kodupaigaks** inimesed, kodutalud, õued, külatänavad, õuepuud ja metsasalud, kaevud, allikad, karjakopliid, põllud, heinamaad, metsad, sood ja rabad. Taoline **ainulaadne ühendus inimese ja teda ümbritseva looduse vahel** on kujunenud paikse põlluharija aastatuhandeid kestnud kooselust oma ümbrusega. Meie tänanegi side kodukohaga toimib tänu eestlaste pärimuslikule elulaadile, kus kodu mõiste hõlmab eluaseme koos seda ümbritseva loodusega. Külainimesele pole loodus üksnes tööpõld ja leivaandja, vaid ka tema elurõõmu, -jõu, tundeelu, eneseteostuse, ilumeele ning tervise allikas”. Just sellisest kodupaiga seostamisest kodu ümbrusega on kujunenud meie omamaises koolikäsitluses üks isiksuseks kasva(ta)mise põhiõppeaine, *kodulugu* (Käis, 1939). Samuti on selge, et püsiv maailmarahu on mõeldav üksnes juhul, kui riigipiirid saavad määratud looduslike ökoloogiliste hõimukoosluste alusel, rahvuspõhiselt, mitte koloniaalimpeeriumite reliktpiiride vägivaldse hoidmise „korras” muinasjutuliste kaitsekulutustega.

Mahekultuur ühendab kahte tugimõistet:

KULTUURI (*sensu lato*) peaksime mõistma inimese (*Homo sapiens*) **mõtte-, tunde- ja elulaadina**, inimese kogu loominguuna, samas ka inimarengu sihina. Seega kuuluvad kultuuri alla ka vaimus olevad unistused, kavatsused. Kultuuri on väga mitmeti mõistetud. Selle on sügavuti ja laiuti käsitledes kokku võtnud Rein Raud (2013). Aga mis on kultuuri vastand, kas kultuuritus? Igasugune elulaad on reaalselt olemas. Kõik negatiivne elus (alatus, valelikkus, ebaõiglus jm) kuulub ju ka kellegi elulaadi juurde, olles küll sügavalt ebakultuurne. Kas seda nimetada *vale- või häbikultuuriks*? Kultuuris sisaldub kindlasti kvaliteedi tähendus. Kuidas nimetada kõike positiivset elulaadis, kas *tõsikultuuriks*? Eetilist tõsikultuuri usun nägevat nelik-ühtsena:

- *süvakultuur* – hinge haritus, eetilisus (kõlblus), ausameelsus, südametunnistus;
- *kõrgkultuur* – loomingu meisterlikkus, professionaalsus läbi teadmiste, avara silmaringi;
- *rahvakultuur* – põlisrahva elulaadist lähtuv, iseorganiseeruv omakultuur;
- *massikultuur* – meelega laetav, tarbimisele orienteeritud, valdavalt võõramaine kergkultuur.

MAHE on eelkõige **puhtus**:

- *puhtus looduses* - mullas, meres, õhus, metsas, põllul, toidus, kehas;
- *puhtus inimhinges*, kogu vaimses keskkonnas – ausameelsus; õiglus; hing elab hingamises;
- *puhtus Loodu väärustamisel*: hoolivus, säästlikkus, emalikkus, vägivallatus, ilumeel;
- *Mahe on lahe, vahe ja muhe* (Kull, 2009).

Mahekultuurse elulaadi põhimõtteiks on:

- *Looduslähedus* - võtta loodusest nii vähe kui võimalik, ainult niipalju, kui hädavajalik;
- *Eristumine vastandumata*, nii looduses kui ühiskonnas;
- *Paikkondliku maailma esimuslikkus* (Uexküll, 2012). Kohaliku looduse, rahvuse, keele ja kultuuri läbi aegade kestmise oluliseks eelduseks on looduse määratlemine vabariigi põhiseadusliku alusväärtusena;
- *Omailmastumine*, üleilmastumise tasakaalustamiseks rahvusriikide keelelise, kultuurilise ja maastikulise mitmekesisuse eeldusena;
- *Kogukondliku ühisomandi esimuslikkus* elitaarse egokeskse eraomanduslikkuse suhtes.

KAPITAL (pr, ingl *capital*, ld *capitalis* peamine) – **vara või varaline õigus**, millest saab rahas väljendatavat **tulu ning mida on võimalik kasutada lisaomandi või -vara loomiseks** (Vääri, Kleis, Silvet 2000). Seega varaline eeldus, võimalus lisaväärtuse loomiseks, tulu teenimiseks põhiosas loodusvaradest enda ja liigikaaslaste sihipärase tegevuse tulemusel. Just *capitalis* on paradoksaalselt „peidus” inimsoo praegune suurim eksistentsiaalne probleemistu suhetes *inimene ja loodus, võim ja vaim*, samuti vahekorras *vabadus ja paratamatus, kord ja kaos*, mida suurimate ohtudena nähakse inimtegevuse tagajärjel järjest kiirenevas *kliima soojenemises ja enneolematu rahvarändes*.

„Targast” inimesest (*Homo sapiens*) on planeet Maa kogu senises, üle 3 miljardi aasta kestnud eluloos saanud suurim parasit. Praegune antropotsentrism – „vaba” turumajanduslik röövkapitalism on kujunemas inimliigi väljasuremis-eelse gigantismi väljenduseks, kus ilma teevaldajate üleilmastunud suurmonopolid, nn **kurikapitalism** (õigem küll *kapitali kuritarvitamine*), suunates isegi suurriikide valitsuste poliitikat. Kõnekäänd: *kõik, mida raha eest ei saa, saab väga suure raha eest* on saanud korrupsiooni alusreeglis. Ühiskonna peaaegu kogu seniloodud ühisvara on koondunud väheste eraomandiks. Juba 50 aastat on maailma teadlased hoiatanud: **inimsoo arvulisel kasvul, tarbimis- ja raiskamiskasvul, elukeskkonna, eriti vaimse reostuse senisel eksponentsiaalsel kasvul on piirid** (Meadows ao, 1972, 2004), millest üleastumine ongi põhjustanud praeguses *tõejärgses uues reaalsuses* looduse armutu rüüstamise ja reostamise, kasuahnuse kontrollimatu

paisumise liigkasuvõtmiseks, majanduseliidi suurusehulluse võimu kuritarvitamisel kuni võõraste riikide pinnal hävitavate sõdade korraldamiseni (Vietnam, Iraak, Tšetšeenia, Süüria, Ukraina jpt), muutes ka demokraatlikud riigid juhitamatuiks. Kas kurikapitalismi vastandit võiks nimetada *mahekapitalismiks*? Tuleb rõhutada, et kapitalism kui majandussüsteem lisaväärtuse loomiseks looduse ja liigikaaslaste arvel on inimese kätes võimalus luua või hävitada. Kes loob või lõhub, saab olla ikka ainult inimene ise.

Jüri Kotšinev küsib: *Kas tõejärgne maailm on ka ilujärgne maailm*. Juba teise aastatuhande künnisel jõudis *Oswald Spengler* (2012) oma suurteoses (ilmus kahes osas 1918 ja 1922) väga pessimistlikule järeldusele: kogu Öhtumaa on allakäigul. Ja ligi kaks tuhat aastat tagasi arutles Rooma imperaator *Marcus Aurelius* (1983) oma päevikus „*Iseendale*” sügavuti valitseja enesest lähtuva maailmaparandamise eetiliste ja ökoloogiliste aluste üle, oma õpetajate eeskujule toetudes. Ta järeldab: „*Oleme ju sündinud koostööks, üksteise vastu tegutsemine on loodusega vastuolus*”. Ülimalt õpetlik enesekasvatustlik raamat.

Vaimukultuuris orienteerumiseks pean ikka jälle üle lugema *Elu ees aukartuse* filosoofia looja, muusiku ja arsti *Albert Schweitzeri* raamatut „*Kultuur ja eetika*” (1984), mis on koostatud Esimese maailmasõja ajal Aafrika ürgmetsas arstina töötades ja samas kliiniku rajamiseks orelkunstnikuna Euroopas ja Ameerikas kontserte andes, et vajalikku mahekapitali koguda. Raamatu esimene osa „*Kultuuri allakäik ja taasloomine*” annab selge vastuse, miks asjad Euroopa kultuuris I maailmasõja eel olid nii nagu olid ja kuidas need võiksid ja peaksid olema. Põhijäreldus: „*Me eksisime kultuurist kõrvale, sest me ei mõelnud kultuuri üle järele.// Valgustusajastu ja ratsionalism olid püstitanud mõistuseideaalid üksikisiku arengust tõelisele inimsusele, tema seisundist ühiskonnas, ühiskonna materiaalseist ja vaimseist ülesandeist, rahvaste suhtumisest üksteisesse ja nende sulatamisest ülimate vaimsete sihtidega ühendatud inimkonnaks. Filosoofias ja avalikus arvamuses olid need eetilised mõistuseideaalid hakanud väitlema reaalsusega ja olusid ümber kujundama. Kolme või nelja põlvkonna jooksul oli kultuurimõttelaadi ja kultuuriolude vallas sel määral edu saavutatud, et kultuuriajastu näis olevat lõplikult kätte jõudnud ja tema edasimineku peatumatu.*

Kuid 19. sajandi keskpaiku hakkas see eetiliste mõistuseideaalide väitlus tegelikkusega vaibuma. Järgnevate aastakümnete jooksul jäi ta ikka enam ja enam soiku. Võitluseta ja kärata läks kultuur erru.// Otsustav oli filosoofia allajäämine.// Peavarjuta ja vaesena ekslevad seitsaadik maailmas ringi eetilised mõistuseideed, millele tugineb kultuur.”

Tõesti-tõesti, Eesti argiellu naastes tajume päev-päevalt järjest selgemini, et näiteks elamise heaolu rohelise pealinna elamuehituses nii kokkusurutud tiheasustusena, kuhu kõrghaljastus ei mahugi ja kodutunnet ei tekita, polegi Merko siht, vaid vahend liigkasumi teenimiseks. Samuti tunneme, et Eesti metsas käib juba aastaid RMK suunamisel ja keskkonnaministeeriumi soosingul ebaseaduslik *riiklik* laastamine (Jüssi, 2019, Lõhmus, 2018, 2020; Väli, 2019). Siin pean vajalikuks tsiteerida 30. septembril viimsele teekonnale saadetud metsateadlase *Toomas Frey* selgitusi RMK „poliitikast” intevjuus Andres Põllule Öhtulehes 5. märtsil 2018: „*Metsanduses on olukord niisugune, et puidutööstuse peadirektor sai keskkonnaministeeriumi kantsleriks. Tema näeb metsas vaid puitu ja panustab selle turustamisse. Põhiseaduse järgi on loodusvarad ja loodusressursid rahvuslik omand, mida tuleb kasutada säästlikult. Aga 2005. aastal tuli võimule Reformierakond ja nemad otsustasid, et raiepiiranguid kriitiliste varude abil ei kehtesta ja andsid kogu riigimetsa RMK omandisse. Ja see RMK on niisugune imelik asutus, et avalikustamisele ei kuulu selle kaadri- ega ka palgapoliitika ja neil pole kindlaksmääratud rahalisi kohustusi riigi ees. Juhatus otsusega võib raha suunata ka projektitoetusteks ja kingitusteks. Paaril viimasel aastal on RMK eraldanud raha ka riigieelarvesse. Nüüd tuleb välja niimoodi, et rahva käest on mets ära võetud, rahval pole õigust sellele metsale ja RMK otsustab, mida sellega teha. RMK raius 2015. aastal aimamisi 250 miljoni euro eest puitu, ametlikult teatatud käive oli siiski küll vaid 165,2 miljonit eurot. Riigikassale laekus 19,6 miljonit eurot. Kuhu läks ülejäänud raha?// Juriidiliselt on kõik korras – RMK kasutab riigikogus kinnitatud põhikirja ja viib ellu valitsuse metsapoliitikat, mis on avanud tee puiduturu taktikale ning eirab põhiseadust ja säästva arengu seadusega kehtestatud strateegiat.*” Ka Rail Baltiku uue trassi vajalikkust lähituleviku tasamajanduse tingimustes ei ole keegi seni olnud võimeline argumenteerima. Ainus põhjendus on majanduse, liiklemise, kiiruste mõõdutundetu kasv, senise kestmine, mis ei saa olla kestlik.

Kokkuvõetult: *Eesti LOODUSE, rahvuse, keele ja kultuuri kestmiseks läbi aegade vajame mahekultuurset mõtte-, tunde- ja elulaadi, Looduse ja Inimese harmoonilist, ökosüsteemset koostööd. Tulevane Mahekultuurne Eesti eeldab peale looduse puhtuse, selle saastamise vältimise kõigepealt puhast VAIMSET keskkonda, mõtte- ja hingepuhtust, kus süva- ja kõrgkultuur on esimuslikud kõigis eluvaldkondades, kaasaarvatud äri ja poliitika. Üheks põhitakistuseks sellel teel on kindlasti enamiku suuromanike senine hoolimatus oma varaliste võimaluste muutumisel kurikapitaliiks. Emalik hoolivus, kokkuhoid koostööks nii majandu-*

ses kui poliitikas võimaldaks erakapitalil ühiskonnas kujuneda üldrahalikuks mahekapitaliks.

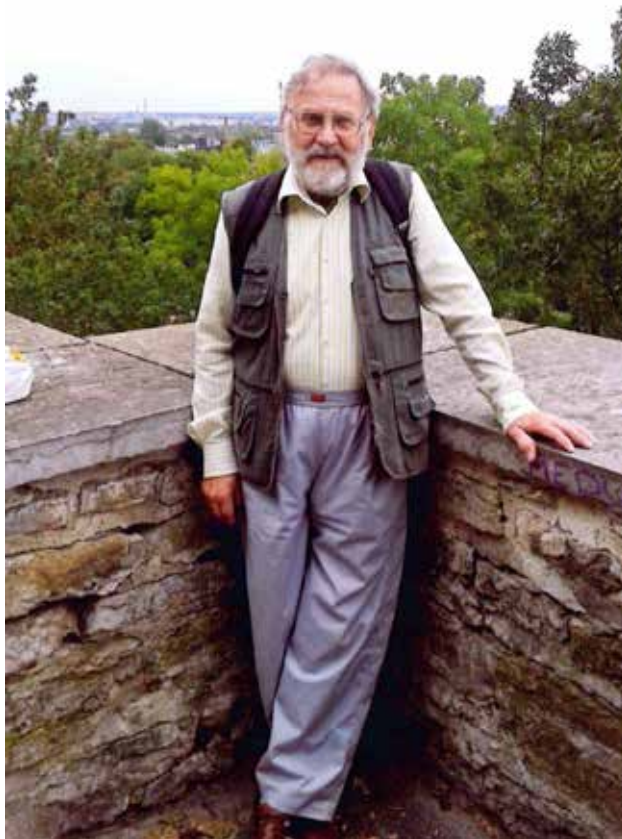
Lõpetuseks. Inimese suurim rikkus on valgustatud vaimu püsiv püüdlemine hingevalgusse mõtte avaruse ja tunde sügavuse koosmõjus kõigest *mittevajalikust loobumise* läbi. Täiuslik muusika sünnib täielikus vaikuses. Meie hingetark Arvo Pärt on öelnud – inimhinge tuleb häälestada seni, kuni see helisema hakkab.

Mulkide Seltsil on Mulgimaa omanäolise looduse ja põlisrahva omakultuuri kestmise kaitsmisel herderliku rahvus-ühtsuse vaimus suured võimalused ja kohustused just mulkide üleilmse üksmeelse kogukonnana. Edu eelduseks on schweitzerliku kultuurieetika kirjutamata seaduste enesestmõistetav järgimine, väarika hingepuhtuse hoidmine oma ridades.

Kirjandus

1. Aurelius, Marcus 1983) Iseendale, Eesti Raamat, Tallinn, 1–279.
2. Eilart, Jaan 1988. Kultuuri tullakse omaette. Hori-sonnt 5, 34–36.
3. Einasto Rein 2017. Mahe-Eestist rahvusriikluseni. Inimkesksusest ökosüsteemsuseni. Mõtisklusi. Akadeemia 7, 1155–1172, 1307–1308.
4. Einasto, Rein 2018. Egokesksest gigantismist öko-süsteemse mahekultuurse rahvusriigini. Mõõt või meelevald, ERK Toimetised I, 60–68.
5. Einasto, Rein 2019. Mahekultuurse Eesti tulemise ja olemise võimalus. Välis-Eesti Ühingu ajakiri XXIV aastakäik, 1, 58–62.
6. Frey, Toomas 2018. Me oleme oma metsa juba seitse aastat ette ära raiunud! Õhtuleht, 5.03.
7. Herder, Johann Gottfried 2019. Mõtteid inimkonna ajaloo filosoofiast. Ilmamaa, Tartu, 1–1005.
8. Jüssi, Fred 2019. Eesti metsas käib riiklik laastamine. Postimees 28.12.2019.
9. Kull, Kalevi 2006. Roheline olla. Eesti Loodus, 11.
10. Kull, Kalevi 2009. Roheline vaade käib kaasas haritusega. Roheline Värav 15.06.
11. Kull, Kalevi 2019. Miks on roheliste toetus väikse-võitu? Sirp, 01.11.
12. Käis, Johannes 1939. Kodulugu üldõpetuse alusena. Rmt: Kooliraamat (koost, F. Eisen) Eesti mõttelugu 10, 1996, Tartu, 238–241.
13. Lõhmus, Asko 2018. Metsapoleemika teine aasta: rägastiku võim. Sirp, 14.09.2018.
14. Lõhmus, Asko 2020. Metsapoleemika neljas aasta: aeg rääkida riigist. Sirp, 4.09.2020.
15. Meadows, Donella & Dennis; Randers, Jørgen; Behrens III William 1972. The Limits to Growth. Pan Books London and Sidney, 1–205.
16. Meadows Donella & Dennis; Jørgen Randers 2004. Limits to Growth – the 30 year update. Chelsea Green Publishing Company, Vermont.

17. Moora, Harri 1918. Rahvusküsimusest. Rmt. Meie rahvuskultuuri küsimusi (koost. Hando Runnel; Ann Marksoo). Eesti Mõttelugu 47. Ilmamaa, Tartu, 60–80.
18. Radermacher, Franz Josef 2005. Tasakaal või häving. EE kirjastus, 1–216.
19. Raud, Rein 2013. Mis on kultuur. Sissejuhatus kultuuriteooriasse. TLÜ Kirjastus, 1–456.
20. Schweitzer, Albert 1984. Kultuur ja eetika. Kultuuri allakäik ja taasloomine. Eesti Raamat, Tallinn, 1–296.
21. Spengler, Oswald 2012. Õhtumaa allakäik. Maa- ilma-ajaloolised perspektiivid. Ilmamaa, Tartu, 1–830.
22. Valgma, Aino 1997. Me tuleme loodusest. Jalase küla aja ja looduse lood (koost. Ülle Tamla & Aino Valgma) Jalase, Tallinn, 9–20.
23. Väli, Linda-Mari, 2019. Eesti metsapoliitika „tegu“ ja „nägu“. ERR meediakriitika 29.10.
24. Väari, Eduard; Kleis, Richard; Silvet, Johannes 2000. Võõrsõnade leksikon. Valgus, 1–468.

❖ **Rein Einasto**
Tallinna Tehnikakõrgkooli emeriitprofessor
Mulkide Seltsi liige, paevana

Hingede aeg tulemas taas

Kui lehed maas
läheneb taas
Hingede aeg,
valguse vaeg.

Kui Päike on loojas,
siis heas südamesoojas
enesesse suur ilm peita,
kõik väline kõrvale heita,
vaimses omailmas mõelda,
ka lähedaile vähem öelda
vihmasajust tundes mõnu,
leides mõtteile, tundeile sõnu,
kõigest mittevajalikust loobudes,
helisevast vaikusest joobudes
ühtseks saaks tunne ja mõte,
argiaskeldustes vaibuks tõte,
ja selgemaks saaks ilmavaade
üle mandrite, merede, maade,
mis inimesel vaja on Loodusest
ja Suurel Loodusel - inimestest.

Mis sünnib põlisrahva metsas?!
Võimumeestel aru on otsas
kui puu-jumalaid saetakse,
süüdimatult ahju aetakse,
tundmata vähimatki valu,
põleb ju ka HINGE ELU!

Rahva vaim vahutab, üle ajab,
abipalve kogu ilmas kajab,
ristipuudelegi Surm sajab!
Võim vaikib, süvariiki rajab.

Kurt pole mitte Kurdistan,
või Süüria, Armeenia, Iraan.
Kurt on maise ahnuse piiramatus!
Tõele ja õigusele - kiirem matus!

Valgevenes vaprad Naised
südikad, üllad, ebamaised
teevad võimumeestele ära
rahumeelselt, tõstmata kära,
et valevalitseja tagasi astuks,
võimu vägivald kord kustuks,
sirguda võiks põlvkond uus,
kel omamaised laulud suus.

Ja Suure Looduse paituses,
maheduses, metsavaikuses
rahva kätte koonduks võim,
lõppeks ebakultuurne sõim;
et praegune tõejärgne reaalsus
valele poolele ei maanduks!

Kas arusaamatus,
või aru saamatus?
Kas kättesaamatus
või käte saamatus?
Kas küsimusi,
või küsi musi?
Ka jumalavallatused
on Jumalast

18. 10. 2020

Beethovenit kuulamast tulles

❖ paevana Rein

Tallinna mulgid jõudsid veel meeleolukale kontserdile

Mulkide Selts Tallinnas plaanis pidada oma igakevadise piduliku kokkusaamise Mulkide Seltsi asutamise 86. ja taasasutamise 29. aastapäeva puhul kauni Estonia teatri maja Valges saalis 14.03.2020.

13.03.2020 kuulutati välja Covid-19 levimisega seotud piirangud ja paljud pileti ostnud mulgid ei julgenud kahjuks kohale tulla. Kohale saabus umbes 30 julgemat.

Marko Matvere ise kontserti ära jätta ei soovinud, sest see oli talle nagu peaprooviks Georg Otsa 100. juubeli kontserdile. Klaveril saatis teda Tarmo Eespere. Hiljem selgus, et Peterburi kontsert vist tühistati. Marko Matvere laulis Georg Otsa repertuaari eesti, soome ja vene keeles.

Kontsert oli imeilus ja kõik osalejad jäid väga rahule.

❖ Sirje Sinilo

Esinejad: M. Matvere ja T. Eespere. Foto: Sirje Sinilo

Kontserdi kuulajad. Fotod: Sirje Sinilo

Elvi Kirsipuu.
Foto: Sirje
Sinilo

Elvi Kirsipuu, Sirje Sinilo, Enel Pehap ja Meelis Toom koos Marko Matverega. Foto: Sirje Sinilo

Kukeräädsik Soomes

15.04.2020 osales Mulkide Selts Tallinnas rahvatantsurühm Kukeräädsik ESIMESEL EESTI TALVISEL TANTSUPÄEVAL SOOMES.

Läksime hommikul Tallinki laevaga 7.30 ja tulime tagasi sama laevaga jõudes Tallinna 20.30.

Pidu toimus Alppila kiriku ees platsil, algusega kell 12.00. Mis sellest, et just peo algusega hakkas vihma sadama, oli päike kõigi osalejate südames. Välisele tantsupeole järgnes lõunasöök ja simman kiriku suures saalis. Simmanil osalesid koos meiega Soomes elavad eestlased ansambliga Ülelahedad ja lätlastest rahva-

tantsijad, kes olid katnud ka pidulaua. Pidukujunes väga meeleolukaks. Suured tänud peo organiseerijale ja lavastajale Angela Arrastele.

Järgmine esinemine pidi toimuma 13.03.2020 Tallinna ja Harjumaa talvisel tantsupäeval Mustamäe Kultuurikeskuse parklas, kuid vahele tuli Covid-19 ja see jäi kahjuks ära.

Loodame, et 2021. a talvel saab toimuma TEINE EESTI TALVINE TANTSUPÄEV SOOMES.

❖ Sirje Sinilo

Esinemise plats. Foto: Sirje Sinilo

Tantsuhoos. Foto: Sirje Sinilo

Kiriku fuajees. Foto: Sirje Sinilo

Kukeräädsikud. Foto: Sirje Sinilo

Kõik esinejad. Foto: Sirje Sinilo

TARTU KOGUKONNAN

Suistle

Ütel ilustsel jaanikuu pääväl saije telefonikõne oma armse õpeteje, Elma Mälk'i käest. Ta küsse, et kas mia ole uvitenu Suisle kodukandi uurimisest. Es ole mingit kahtlust, sii ju miu latsepõlvemaa. Miu juure om säääl, miu kuul, mille lõpeti 1965. aastekvade.

Nõnna me siss 14. juuli uvilistege Elma elutuppa kokku lätsime. Tul'li peris ää sõpruskond kokku. Edimene kõrd ol'li peris jututuba. Tul'li väl'lä, et Suistle kandist om kasunu ja äre lännu pal'lu andekaid inimesi. Mär'tõie näite, kui pal'lu om ainult filmimehi. Om sirgunu teadusemehi, muusikuid, kirjanikke-luuletajaid.

Valdur Mikita saade televisioonin ol'li Suistle kohta ainult tillike osa. Noid saateid võis mitu teta, materjali om.

Kige suurempe tüü om mede "Majakas" Elma Mälk'äre tennu joba. Ta om terve kaubikutäie ende kogutu materjale Kirjanduse Muuseumi saatnu. Toda materjali om igäutel hää säääl kaemen käia, ku vaja.

Kes iganes taap mede Suisle kandi inimestest midagi tallete ajalukku, siis me oodame osaleme ja oma mälestemisi, pilte jagame. Oodatetu om kah igasugu muu asjakse. Ku esi ei saa kohale tul'la, siis võite läbi Mulgi Seltsi miu kätte nii organisiiri. Viin kikk ilusti Suistlesse kohale. Miu tel. 5154288. Plaanin om Suistlen avade kodukandi museum.

Viil korjame materjale (mälestusi, pilte) mede Kamsi Kaarli (Edgar Tutt) elust.

Kamsi Kaarel (Edgar Tutt). Foto: Kaljo Liiv

Plaanin om kokku panna Edgari eluluu raamat temä 100. sündimise aastapävas.

Meie sõpruskonna ja seltsi nimi on viil luumisel ja ametlikuks registriirmisel. Ütene otsus ol'li, et mede pääs saab oleme Artur Grossthal.

Hääd mõtlemist ja mäletamiste meenutamist, ning seltsin ütten lüümist.

❖ Ester Rusing

Suistle kuul

Kolmandesse lassi viis emä meid Suistle kuuli. Sinna kääis buss ja ema es pea enamb muretseme, et kuda talvel kuuli saame. Sii aastekvade lätsime joba nellaksi. Nüüd jõudse sõtsil Jutal kah kuuliaig kätte.

Sii kuul ol'li suuremb, latsi pal'lu rohkem ku Ämmusten. Säääl ol'li kuus lassi, aga Suistlen kaessa. Kõrd ol'li muidu sama, mis Ämmusten, ainult seda sahvert es ole ja leväkotti es pea enam ütten võtme. Säääl anti neli kõrda süvvä. Ummuku, lõuna, oode ja õhtu. Raha tul'li laohoidja kätte viia ja siss sai süvvä. Meil aga raha iga kõrd iki es ole ja nõnda lätsime peris pal'lu kõrdu levakotige küüki. Ema pani paar leväpätsi või mune või tõnekõrd lihatüki. Mälete, et peris mitu kõrda pani ema Jaagule piimanõu näpu otsa iispä ummuku. Me es saa siss sellest kikest aru, aga mäleten, ku kokk

ja laotädi omavahel kõnelive, et mida tetä, latse tillikse, et küll saame kudagi akkame. Na oidsive meid, kokale miilde Juta kige rohkem. Säääl kuulin tul'li latsil kõögin abin käia. Suurembjagu latsile es miildi sii, aga medel seda irmu es ole. Tüdruku kuurseve kartulit, poisi tõive puid ja vett küüki. Pak'ksime ennest üttelugu kokale appi lauda katma. Kokk andse alati midagi ääd säääl, ku tüü valmis, põhiliselt muusi saia. Mulle miilde rohkem sii muus levage, vist levage rohkem arinu. Mede kodun ju saia es ole.

Enne süüki pesime käsi. Õpeteje seis söökla usse pääl ja kontroll kikk käe üle. Ku kuiva, siss saat uuesti peseme. Pesemise jaos ol'li külm vesi, aga talvel kokk andse raasike lämit vett sinna sisse, poisi kallasive.

Sii Suistle kuul om nüit tühi maja. Kahju. Ta om Suistle vanan mõisahuunen, kos om kaits korrust ja keldre korrus. Seda kellert sääl mia pelligi, ku pimes läits. Es julge kunagi ütsinde säält läbi minna. Aga rõõvaruum, süükla, küük ol'live kikk keldren ja väl'läminek panti keldre kaudu. Pääsusest sai ainult pidude aigu käia ja ku poisi puid töive. Sääl tul'li ju kikk ahju igan klassin kütte. Poisi siss vedasive puid, sest kütja ol'li vana miis. Ku ahju lämme, siss ol'li iki ää seista selg vastu ahju. Üten klassin ol'li ahjul orv, sii ol'li kige paremb koht talvel. Sinna ronid sissi ja itsed lämnen.

Suistle mõis om Ohne jõe veeren. Aknest om ää jõepääle vahti. Maja om üleven mäeotsan ja jõgi all. Ää ol'li säält talvel liugu alla laske. Kes papitükige, kes kotige, aga kige rohkem nõnnasama istuli või kõtuli. Eriti ilus ol'li kevade, ku jääminek nakse, siss sii jää pragises kõvasti. Tahtsime sääl silla pääl seista ja vahti. Ilus ol'li, iga jäätükk ol'li oma kujuge. Tõnekõrd ol'li sii jää kuhjan.

Siss nakas poistel kah kiire aig. Kikk käisive kalal. Ma ei tää, kost na äkki nii õngekonksi saive. Igal juhul ol'li igal latsel konks olemen. Esigi miul ol'li üits aast. Tüdruku pelligi usse ja es saa esi noid sinna konksi otsa. Lasksime poistel panna, aga kala saime küll. Mõtsast töime kaikit ritvas. Jõhvi ol'li ka mõnel, aga kikel es ole, pintvaatnööri põhiliselt. Kevade ol'li jõeviir latsi täis. Üle jõe ol'live külamehe kalal. Mälete, et ütiskõrd ol'li nõnda ää kalasaak, et poisi viisive küüki kokale. Kokk elas kohe teiselpuul jõge. Ta ää inimene tul'li kodust tagasi ja tegi nii kala äre. Saime enne magaminekut praekala süvvä ja ol'li kah kokale kodu üten võtta. Ta oma tüder ol'li kah meiege üten kalal.

Sii jõgi ol'li üits suur magnet kikele latsile. Raasike maad jõe viirt müüda allapoole minnä ol'li üits suur paju. Ta ol'li jäme, ästi araline ja kasunu tugevelt viltu vii pääle. Sii ol'li üits miu lemmik koht, kos käia istmen ja vette vahtmen. Kevade äitsnive sääl varsakabja ja porililli. Mõtsaalune ol'li kik kõllane. Vahest isti sääl ossa pääl tund aiga. Vahel ol'lime kolmeksi sõbrannadege sääl. Kirjutime ütstõisele kirju. Talvel ol'li postkast saalin ahju taga praon ja kevade-sügise Kabelimäel kivi vahel või puu õone sihen. Ku poisi täade saive, siss käisive neid kirju äre võtmen ja narritive siss meid.

Viil om meelen, kuda me kolmeksi aerupaadige käisime sõitmen. Helju vanembitel ol'li paat, mis seis sääl silla man puu külgi lukustetult. Helju emä-esä ol'live kooli man kauplusen müüjad ja elasive kah sellen saman majan. Helju sai siss esä käest võtme ja lätsime. Meie ol'lime Heljuge kaitstõist ja Ruth ütstõist aastet vana. Küll ol'li mõnus perivett minna. Tõise latse ol'live kikk kade kalda pääl. Paat läits peris kiiresti ja varsti ol'li mulle joba võõras koht- koolist kaugel, kos mia es ole enne käinu. Nakasime siss tagasi

Suistle kuul. Foto: Kaljo Liiv

sõudme, aga kennigi es mõista. Paat teie tiire ja edesi ei lää. Pruuvseme katekaupa ja ütekaupa aerute. Lõpus saime aru, et ütekaupa lääse parembini. Esä oli Heljul paar kõrda lasknu pruuvi kah ennembi. Saime siss lõpus liikmä ja tegime, et üts aeruteb kuni selle miu pajuni, siss vaheteme. Sõudsime siss pajuni, aga seni kuni vaheteme, viis vesi paadi endege jälle tükk maad tagasi. Sedasi kõrdamüüde saime peris tükka aiga ainult pajuni aerute. Mõtlime joba, et paneme paadi paju külgi kinni ja lääme äre, aga es taha alla kah vandu. Me iki paar tundi pusisime ja siss ol'li meil aerutemine selge ja paat kohal tagasi. Esi me es saagi aru, mis jama sihes me ol'lime. Praegu kah mõtle, et Helju esäl ol'li iki ää julgus nõnda tillikse latse ütsinde paadige jõe pääle laske. Täembetsel päeval es tules sii kõne allagi. Mitte üttegi pääste asja sääl paadin es ole ja ega es pea kah oleme sel aal. Ja ega me es pelga kah midagi.

Aga Heljul ol'li ää emä-esä. Sai sääl iki mängmen käia. Jõulupeo aal tegive miule igakõrd paki kommege. Ja siis, kui ütstõise kevade tul'li suur laev Suistlesse koolimaja manu, et latsi sõitmä viia, saive minna kikk suurembe latse, kellel raha ol'li. Mia es mõista seda tahtagi, sest meil raha es ole. Aga ku kikk akassive laeva pääle mineme, siss ol'li kahju küll raasike. Heljul tul'live vanembe vaateme seda pääle minekut, sest Helju läits kah. Kõsisive, et kas sia ei läägi. Mia ütli, et raha ei ole. Siis na masseve paadimehele miu iist ära ja kasseve laeva minna. Es julge algul uskugi, et mia saa niskese laevage sõita ja et kennigi annab oma raha miu iist. Peris uhke sõit ol'li müüde Ohne jõge Võrtsjärve pääle ja säält edesi Emajõe pääle. Pika päeva käisime sõitman. Kui jalksi sääl Barklay de Tolli auakambre manu lätsime, siss juusseme ja mürasime kõvasti. Mia leidse sääl kraavist üte tattnõna muudu rõngage asja, kanguti seda rõngast, et Ruthile palitu vüü külgi panna aga es saa valla. Topse siss nõndasama Ruthile palitu vüü vahele. Perast ku õpeteje seda poiste käen näi, võtt ära, pani sinna auakambre manu muru pääle ja ajas kikk kaugele. Tul'li vällä, et sii ol'li käsigranaat.

Ja mia viil kanguti seda rõngast, et Ruthile vüü külge panna. Ää, et rõngast valla es saa, ol'les pal'lu latsi surma saanu.

Suistlen ol'li iga aaste lippege ja rongkäiguge vaja minna armee aastapäevel sinna kiriku manu, kos sõdurite ühishaud ol'li. Edimene kõrd ol'li mia ilusti ronkäigun, aga kole külm ilm ol'li. Tuisas kõvast ja mia es viitsi kullele, mis nii võõra mehe sääl kikk kõnelive. Mingi pärg panti ja kennige suurem koolilastest luges mingi kõne papre päält maha. Igav ol'li ja külm. Perast võis joosuge kuuli tagasi minna. Siss lätsive kikk kui lambakari laiale. Rohkem mia es käi sääl enam. Iga kõrd, kui kästi kogunede, et minge pange rõõva selga ja sinna minek. Mia lätsi teistege ilusti magamistuppa ja ku kikk rõõvisse sääl panive, siss mia salaja lätsi söngi alla, nõnda, et kennigi es näes. Ku tuba tühi, siss lätsi säält pööningule. Meie magamistoast läits uss sinna. Vahtsi siss säält korstne kõrvalt katusse-aknest, ku rongikäik mars. Ja ku tõise tagasi tul'live, siss ol'li joba mia ilusti kah toan. Söngi alla kogu ajas es saa ka ju jääda, sest koristaja tul'li tõnekõrd koristeme ja siis näeb. Jaak üitskõrd küsis, et kos mia ol'li, tema miu es näe samba man. Ma ütli, et ol'li tõiste taga. Pääle kuuli alles julessi mia tõistele seda kõnelde. Ku na ol'les täanu, siss ol'les suurembe tüdruku kikk sinna tul'lu ja õpsi ol'les täade saanu.

Sääl Suistle koolin ol'li tüdrukitel kaits magamistuba. Ol'live kah raudsöngi. Mõnel söngil ol'live põhja nõnda äre vajunu, et peaaigu vastu maad. Kuna latsi ol'li pal'lu, siss ütepere latse magasive üten söngin. Me magasime kah Jutage üten. Ku korrapidaja õpetaja õdaku ärä käie ja kuulime, et ta trepist alla läits, siss nakasime kõneleme ja laulmä. Kige põnevembe jutu ol'live iispää õdaku. Siss ol'live kik kodust tul'lu ja uue uudise ja uue laulu. Ilmel ol'li esä ää pillimiis ja emä laulse ilusti. Siss tihti pääle tul'li Ilme mõne uue nal'la lauluge ja õpet meile edesi. Kikk na jäive kohe pähä ja pal'lugi om praegu viil meelen.

Üitskõrd õpetive suurembe tüdruku siss ütele edimese klassi tüdrukule laulu: ...laudan tasa lamma määgib, lauda taga keegi räägib, kuulda ainult Jaani sosin, äre jände küll sind kosin... ja kässeve siss Laitus Jaani manu minna ja laulde. Sii ol'li ilus tillike tüdruk ja kul'les ilusti sõna kah. Läits siss Jaani sella taga ja laule äre. Muud es ole midagi, ku suurembe saieve nurga taga kõvasti itsite. Ja me saame praegugi viil selle üle itsite ku juhtume kokku saama. Sii Jaan ol'li nuur õpeteje ja punast kergelt.

Direktur ol'li siss koolin Armin Allas. Tal ol'li kolm poiga. Naine andse käsitüüd meile. Nii ol'live mõlembe ää õpeteje. Sii direktur ehit sinna laasist kasvuhuune mäekülle sissi koolimaja ja jõe vahele. Sellest sai kah minu lemmikkoht. Seda käisive poisi kütman. Ja ku

lumi maan ol'li, siss sinna lämmesse kasvuhuunesse ol'li ää minna. Sii ää lämi mulla lõhn, mis ussepääl vastu löi, sii ol'li nagu paradiis. Iga moment, ku võis sinna minna, ma kohe lätsi. Ku siss midagi koski kastin kasume nakas, siss viil nii tillikse konnapoja sääl kasvuhuune tagaotsan ja väl'län lumi. Oh see ol'li nõnna hää!

Internaadin ol'li üttelugu mõni laits haige, siss ta tundi es lää ja jäi söngi. Tõse latse tõive tal söögi üles tuppa ja mõni õpeteje and palaviku rohtu. Tavaliselt siss mõni sõbranne ummuku küsse õpeteje käest raadilaasi ja raadse aiget, et tunnin ütelde, kui aige om. Aga peris pal'lu kõrdi kraade sii laasi tooja kige lõpus ennest kah. Kirjut papre pääle, et endel palavik ja eitse söngi, seltsin segasemb olla. Mängse aiget. Mia tegi mitu kõrde nõnda, ku miu ää sõbra aigede ol'live. Tahtse nendege kuun tuan söngin ol'la. Tunde aigu olli ää olla, aga perast raske, siss ol'les ää meelege tõistege vällän juusknu.

Ku vahetund ol'li, siss kik latse kõndseve ringirast saalin. Juuske es tohi. Kes sõna es kulle, sii panti seinalehe alla seisme. Aga peris pal'lu sai vahetunni aigu iki ringmänge mängi. Vahel tul'li lauluõpeteje, mängse klaverit ja me saieme siss tantsi. Tüdruklatse tahtseve iki tantsi, poisi rohkem juuske.

Suistlen ol'li meid kolmanden lassin ainult viis last, aga kuuendesse lassi tul'li latsi manu Paabu algkuulist, Vuurust, Kivilõppest ja Ruusillast. Kuuenden lassin läits Helju mede kuulist ära ja asemele tul'li uus tüdruk Irja. Temast on mulle jäänu väga ää sõbranna senini. Ku aga kaessandesse lassi jõudsime, siss ol'li jälle meid järgi jäänu viis tükki, kes jäie istma ja kes läts ärä.

Kaessanden lassin and meile keemiat Laitus Jaan-sii sama nuur õpeteje, kellele lauldi. Kennigi es viitsi seda keemiat õppi, igav ol'li. Üitskõrd ma vaadessi, et mis keski tiib tunni aal. Öps kirjut tahvle pääl ülesannet ja latse tegelive igaüits oma asjuge. Üits poiss, kel nägu punne täis ol'li, söi pärmi. Ta söi üteluugu pärmi, arst ol'li käsknu. Üits poiss õpp venekeele sõnu, raamat põlvi pääl. Kuusiku Maidu ütsinde vist kuleski seda keemiat. Meie Irjage joonistime ja vahepääl pruuvime keemiat kah vahti, et peris sassi ei lääs. Siss aga akasime näpu vilet pruuma. Miu esä vilist väga ästi ja poisi kah kodun. Mia ol'li pruuvnu sada kõrda, aga mitte kunagi es tule väl'lä. Akasime siss Irjage pruuma. Seleti Irjale kudas näpu suhu panna ja siss puhku. Esä õpet. Ja äkki tul'li miul niske kõva vile väl'lä. Öps ja kikk eitusive. Mia esi kah. Sellest päävast pääle om mul olemen oma väga ää näpuvile.

Sellest kuulist võis viil pal'lu kirjute. Ää aig ol'li. Kikk nii kuuliaja om mul ää ol'lu ja kui pal'lu äid sõpru ole saanu. Terve Eestimaa om äid inimisi täis. Pal'ludege oleme iki kokku saanu.

❖ Ester Rusing

Eino Lupe elust ja tegevusest

Esimese suvistepüha hommikul (31.05.2020) lahkus igavikku Tarvastu mulk Mulkide Seltsi asutajaliige ja auliige Eino Lupp.

Eino Lupp sündis 28.02.1932. a Mustla alevis ja elas seal ka esimesed viis eluaastat, siiski pidas ta oma kodukohaks Suislepat, kus tema isa töötas pikka aega kohaliku valla sekretärina.

1941. a juuniküüditamise käigus saadeti pere Eestist välja. Tänu julgetele eesti inimestele õnnestus Einol koos õega 1946. a kodumaale tagasi pöörduda. Katkenud koolitee jätkus Suislepa koolis, mille ta lõpetas 1950. a. Järghesid õpingud Tihemetsa Metsatehnilises Tehnikumis, kus omandas metsatööstuse eriala, lõpetades selle 1954. a.

Pärast sõjaväeteenistust algas aastakümneid kestnud töömehete Laeva metsapunktis (1958–1976), kus ta tõusis ametiredelil metsameistri ja osakonna juhatajaks. Järghesid tööaastad Tartumaa Metsatööstuskeskuses ja sellest korduvate reorganiseerimiste käigus moodustatud ettevõtetes. 50 tööaasta möödumist sisuliselt ühes ja samas puudutöötlemise ettevõttes märkis ära Vabariigi President Eino Lupele Riikliku Teenetemärgi omistamisega 2005. a.

Ülaltoodud autoritativustus Eino Lupe esimese raamatu tagakaanel annab küll väga lühikese ülevaate tema elukäigust, kuid ei ava tema kui inimese mitmetahulist olemust.

Vaatamata elu keerdkäikudele, jäi Eino Lupp oma kodukoha – Suislepa – veendunud patrioodiks. Ta ei säästnud aega ega vaeva kodukandi ajaloo uurimisel. Ega ta vist ei teadnud isegi täpselt, palju neid kaustikuid ja kontoriraamatuid on mälestusi täis kirjutatud. Samuti kogus ta ajakirjanduses ilmunud materjale, kaasaegste mälestusi, istus palju tunde raamatukogudes ja arhiivides. Teda innustas arusaamine, et „iga kultuuriinimese üks põhilisematest ülesannetest on mitte lasta hukkuda sellel osal ajaloost, mida teab tema ja ainult tema” (Miljutina, 2007). Aastaid kestnud uurimistöö tulemused on kokku võetud Eino Lupe esimeses raamatus „Suislepa vald. Muinasajast XX sajandi keskpaigani“ (2016). Mulkide Seltsi kauaaegne vanem Kaupo Ilmet kirjutab selle raamatu saateks: „Uurimistööd ei ole ta teinud tuluteenimise eesmärgil, vaid vabatahtliku tööna ja suure armastuse tõttu oma kodukandi vastu, et Suislepa elaks edasi läbi sajandite“.

Selles raamatus on antud ülevaade kuni I maailmasõja lõpuni toimunud ajaloosündmustest, põhjalikult on käsitletud majandus-, kultuuri- ja hariduselu arengut Suislepas kahe suure sõja vahelisel perioodil. Eraldi väärib märkimist Suislepa vallas erinevate võimude poolt läbiviidud repressioonide ohvrite täpsustatud nimekirjade koostamine. Suuresti faktipõhine töö

Eino Lupp.

läheb ajalukku kui esimene, ainult kodurahva ja seltsi toel ilmunud raamat.

Eino Lupe teine raamat „Suur Siberimaa – külm ja karm“ (2018) on valminud mälestuste põhjal. Siberisse küüditatute kannatustest on varemgi kirjutatud, kuid kas just laste silmadega nähtuna – ei tea. Autori mällu olid sööbinud kõige valusamate mälestustena, kuidas ta pidi elus püsimiseks peredes kerjamas käima ja kuidas kohapeal sündinud lapsed ei hakanud kunagi käima, vaid surid enne nälga. Sama saatus tabas ka autori ema.

Eino Lupe kolmas teos on „Tarmeko ja tema eelkäijate kujunemisest ja arengust XX sajandi teisel poolel. Pilguheit metsakompleksi arengule Eestis ja Tartus enne II maailmasõda“ (2018/2019, digiraamat).

See raamat avab autori olemuse hoopis teisest vaatenurgast kui kaks eelmist. Kuigi üksikasjalikku käsitlemist leiab ühe asutuse ajalugu, kus Eino töötas terve elu, paistab selle taustal hästi silma kirjutaja terav pilk igapäevaelu jälgimisel. Selgub, et Eino polnud sugugi ainult vaikne raamatutes tuhnija ja arhiivides istuja – metsatööl oli ta hoopis teine inimene. 1954. a alanud töömehete venis 53 aasta pikkuseks – tuli töötada mitmesugustel töökohtadel: metsameister, metsapunkti tehniline juhataja, teede ehituse ja metsaväljaveo vaneminsener, raiefondiinsener, metsatööstuskoondise peausaldusisik.

Kuid andkem sõna Einole endale (alljärgnevalt mõned värvikamad väljavõtted tema enda kirjatööst, kirjaviisi muutmata).

Selle pika teekonna jooksul tuli ette nii hingekosutavaid, rõõmsaid hetki kui ka selliseid, mida ei tahaks meenutadaagi, aga ka nende meenutuste eest ei ole pääsu. Metsameistrina ja metsapunkti tehnilise juhatajana töötatud aastad olid ikka aeg-ajalt väga rasked, tööpäevad pikad, peaaegu kõik 12-tunnised. Ja sel ajal oli väga külmi ilmu, külmetada sai piisavalt. Vihma muidugi ka. Ja 18 aastat elasin töölisasulas koos töötajate ja nende peredega. Siis oli küll tööaeg 24/7. Siis tegid arstid koduvisiite ja mõnele oli vaja arsti tuua ja viia. Kedagi oli vaja haiglasse viia. Koolidirektoriga, miilitsaga, kaupmehega probleeme lahendada jne. Hea, et ei tulnud osaleda inimese või looma sünnituse juures. Siis peretülid, tuli olla kohtumõistja, peksmise lahutaja.

Oli vist töövaba päev või olin puhkusel. Olin mootor-rataste garaaži juures ja õiendasin midagi ratta juures. Korraga jookseb minu juurde üks naisterahvas kõrval olevast majast ja karjub – tule ruttu appi, tule ruttu appi, Jaan (nimi muudetud) on praegu sellel ja sellel seljas meie abieluvoodis. Mis mina sinna teha saan, keegi appi ei karju, järelikult kõik toimub kokkuleppel. Siis tuli selline hull mõte pähe ja ütlesin sellele abivajajale – võta tuletõrje tiigist vett ja mine viska neile vahele. Mõned tunnid hiljem ristus hoovi peal tee selle appikutsujaga, küsisin kas viskasid vett. Vastus oli – kui veega tuppja jõudsin, olid nad juba lõpetanud, mis sa enam viskad, omal tuleb koristada.

Aga oli ka selline päev, mil teenisin elupäästja tiitli. Töötasin siis juba Sõbra tänavas. Toas, kus ma töötasin, asus seif, kus hoiti ka ametiühingu raha. Uksest astub sisse üks spoonitehases spoonilappajana töötav naisterahvas ja palub toetust. Küsin milleks. Vastus abordi tegemiseks. Soovitasin pöörduda isa poole. Ei tea, kes isa on. See jutuajamine tegi mind valvsaks. Ja vaatamata appi võetud pisaratele pidi ta lahkuma ilma rahata.

Möödus 4-5-6 aastat ja ühel 8. KK saalis toimunud Tarmeko töötajate laste jõulupeol astub minu juurde see naisterahvas ja ütleb, et vaata siin on see poiss, kelle

elu sa tookord päästsid. Oleks ma raha saanud, siis seda poissi ei oleks siin olnud. Ja siis järgnes terve rida tänu ja kiidusõnu. Möödus rida aastaid ja Võru tänav Maxima poes astub minu juurde see sama naisterahvas, käekõrval 10-12 aastane poiss ning ütleb, et vaata, siin on see poiss, kes tänu sinu tookordsele otsusele ellu jäi. Ta on mul hea laps, kuulab sõna, õpib hästi, ei suitseta ja ma olen nii õnnelik, et ta mul olemas on. Terve pikk rida tänusõnu minule ja kiidusõnu poisile. Elus juhtub kõike.

Ühes oma kirjutises hoiatab Einu, et tema kirjatöid pole sugugi huvitav lugeda, nendes ei ole tapmist ega tagaajamist, ei seksi ega ühtegi roppu sõna, isegi mitte ühtegi vandesõna, nagu ühes korralikus loetavas loos peab olema. Siin on kokku kuhjatud igasuguseid fakte, kuupäevi ja nimesid.

Kuidas Einu Lupest üldse kirjamees sai? Võib-olla oli üks mõjutajatest isa Johannes Lupp (1901–1942), kelle surmaotsus viidi täide Sverdlovskis ja kes oli pikka aega olnud vallasekretär. Poisikesena oli Einu vallamaja paberimajandusega hästi kursis. Kaudne mõju võis olla ka emal ja emapoolsel vanaisal Johan Pihlakul, kes rohkem kui 40 aastat töötas Suislepa Pitsul ja Voorus koolmeistrina ja koolijuhtajana. Kuigi Einu Lupe raamatutel on laialdane kultuurilooline väärtus, ei muutunud autor sellest uhkeks, vaid vihjas irooniliselt mõistuse puudusele: mõistuse puudus andis juba aastaid tunda, sest kas üks normaalne inimene hakkab kirja panema ütlusi, sündmusi, faktikesi ja neid säilitama kümneid aastaid. Mille ja kelle jaoks?

Kuid selliste inimesteta jääksid paljud minevikus toimunud sündmused ja tegijad hilisematele põlvkondadele kättesaamatuks. Jääme mäletama Einu Luppe kui helget inimest ja tulihingelist kodukandi patriooti, kes jäädvustas ajalikku ühe väikese maakoha mineviku. Oleme selle eest talle ääretult tänulikud. Keelemees Eduard Väari on öelnud: öeldu elab inimpõlve, kirja-pandu läbi aegade.

Kodukoha sõprade nimel

❖ **Elma Mälk ja Heino Seemen**

Vaekausil

Maailm on vaekausil ilusa numbriga aastal.
Ta pole taud ja loodusõnnetuste sari,
inimkond loodust üha enam saastab,
kõige üle on tume ja hirmutav vari.

Kus oled sa Inimene suure algustähega?
Mis on sinuga juhtunud, homo sapiens?
Kas sa ikka oled sapiens või ainult selle nimega,
kas oled see, kes kunagi loodust hoidis ja valitses?

Ammugi teame, et muutuvad ajad ja kombed,
aga miks läksid sa sellele teele,
mis kõik ja kõiki hukatusse tõmbab?
Kõiges süüdi, et raha ja võim on vaid meeles.

❖ Voldemar Kiinoja

Ütte ja tõist

Aste 2020 om küll illus numbre poolest, aga mudu väge imelik ja palludele raske ja süngevõitu. Joba ilm om ollu nigu meist kaugel maal.

Olli sügis, mis es taha ärä lõppe ja jõudse suveni välla, nii et talve es olegi. Egä suvi kah peris suve muudu es taha olla. Kige irmsemb on siski sii uus aigus, mis levis kohati nigu kulutuli ja om pandan elu mitut muudu seisma vai tõisiti käimä. Suur osa inimsid panti koduaresti nigu oless kurikuulsa kurjategije. Tüütegemine ja kooliõppus käisive arjumedede viisi järgi. Kunas ja kudas sii kik lõpes, ei tiia. Üitskõrd piät iki lõppeme nigu kik asja ja nähtüse, mis kunagi om alanu. Aga mõnigi valdkond jääs küll kavvass aass põdeme, eriti majandus.

Ma luutse sellest aastest ilust ja rahulikku aiga. Aga es tule mitte sinnapoolegi. Ka mu ende tervis om saanu kõva põndsu, mitte küll koroonaa peräst. Ja mudu kah ei ole rahu ollu. Midägi koskil om väge sassin.

Kigele vaatemedel eläme edesi. Mulke almanak ilmus raskuste kiuste, sääl om väärt lugemist. Om mulke tegutsemistest, ildaaigu vai ammu olnust, vällämõtel-dusi ja nii edesi. Puul pidävet oleme murden. Aga nii, kes kirjutese, eläve enämbjagu Mulgimaast kaugembel ja mõnen suuren linnan. Pallu neist om murde vähämb vai rohkemb vai peris ärä uneten. Mõni kirjutes selleperäst pallald kirjakeelen. Äid murde tundjid om vähä. Ästi tunneve mulgi murret näitüsess Vellu Jaska, kes kirjutes Elme murrakun ja Kristi Ilves.

Igatahes sii variant vai kudas ütelde, kui om murde- ja kirjakeele segu, om kige alvemb. Neid almanakke loetess nüid ja lähemben ja kaugemben tulevikun. Murden kirjutet luu om keeleteadlastele aastekämnide peräst väärt uurmise materjal. Segakeelen kirjutet teksti selless ei kõlba.

❖ Voldemar Kiinoja

Looduslikud toidutaimed minu koduaias

Inimese suhted loodusega on elu oluline osa. Looduses on sadu taimi, mis on nii meie toidulaual, kui ka ravimtaimedena kasutusel. Taimed võivad võtta valu ja anda tagasi tervise. Mina ise olen olnud kogu elu suur taimede austaja ja nende korjaja ning oma aias kasvataja. Arvan, et ka tänapäeval tuleks looduslikke taimi rohkem hinnata ja kasutada oma igapäevases elus.

NÖGES on kevadel esimene energiaallikas, veretugevdaja, võtab väsimuse ja paistetused. Tema lehtedes on peaaegu kõik vitamiinid. Nõgeselehe tee on laialt tuntud. Veel sobib nõges hästi lisandiks suppidesse ja salatitesse.

SAIALILL on minu lemmik, tal on tugev põletikuvastane toime, mõjub rahustavalt, ravib maksa, sappi ja tugevdab südant. Tarbides tuleb olla ettevaatlik, sest alandab vererõhku. Saialille võib lisaks tee keetmisele lisada soolastele ja magusatele toitudele või hoopis kaunistada tema õitega erinevaid roogasid. Saialille kasvatangi aias nii ilu kui tarbe taimena. Kollaseid õisi lisan näiteks taigasse kollase värvi saamiseks. Lille nähes tekib seos päikesega – selline kirkas, soe päikeseline on ta. Soovitan kõikidel teda oma aias kasvatada.

SALVEI aitab öise higistamise vastu ja parandab mälu. Mahl tervendab halvasti paranevaid haavu ja ravib kurguhaigusi. Kasutan liha- ja kalatoidu juures. Salvei on tugeva maitsega maitsetaim, ravimtaim ja dekoratiivtaim. Salvei kergendab raskete toitude seedimist, seepärast kasutataksegi rasvaste toitude maitsestamiseks.

PIPARMÜNT kasvab oma mõnusa lõhna ja heade raviomaduste tõttu juba aastaid minu aias. Soojendav ja jahutav, vürtsine ning kibe piparmünt on suurepärase seedimise soodustaja. Soodustab ajuvereringet, nohu korral sobib hingata sisse eeterlikku õli, samuti leevendab piparmünt pingeid ja valu. Väga hea on kasutada toitude kaunistamiseks ja tee valmistamiseks.

VÕILILL on kevadel üks esimesi õitsvaid taimi minu koduaias, kollane nagu päikene. Mõne inimese jaoks on ta vihatud umbrohi, kuid tegelikult on võilille hea kasutada salatites koos murulaugu, nurmenukulehtede või sibulapealsetega, lisatakse hapukoort, soola, suhkrut, mõni tilk sidrunimahla. Olen teinud võililleõitest ka siirupit. Minu ema tegi kunagi röstitud võilillejuurtest kohvi. Võilillejuurtest valmistatud tõmmis on hea kõhukinnisuse korral ja peletab väsimuse. Viib organismist välja jääkained, vähendab kehakaalu ning normaliseerib ainevahetust.

KÜÜSLAUK mõjub hästi seede-, hingamis- ja eritussüsteemile. On hea kasutada köha, külmetuse, gripi, põiepõletiku ja soolenakkuste puhul. Lisaks stimuleerib toiteainete omastamist ning toetab kõhunääret insuliini valmistamisel. Leevendab diabeedi kergemat vormi ja alandab vererõhku. Kasvatan küüslauku oma aias aastaid. Toiduks kasutan küüslauku praadide, kastmete ja salatite juures. Sobib lõigata ka lihtsalt võileivale.

TILL on väga mõnusa lõhnaga maitse ja ravimtaim. Kasvab minu aias paljudes kohtades. Till aitab kaasa seedimisele ja kõhugaaside eraldumisele, hoiab ära kõrvetisi. Toitude juures on till asendamatu maitsetaim.

LAVENDEL kaunistab aeda. Väga ilusat värvi õite tõttu kasvatan lavendlit oma aias rooside juures. Sobib kasutamiseks rõgalahtistina, leevendab putukahammustuste paistetust ja sügelust.

PETERSELL on asendamatu maitsetaim. Lisan seda supile, praele ja sobib hästi ka toitude kaunistamiseks. Petersell on hea turgutaja, sisaldab kõikvõimalikke vitamiine, eriti C vitamiini, mis tõstab immuunsust ja aitab kehal omastada rauda, ergutab neerusid, et mürgid väljuksid kehast kiiremini.

MALTS, mida peetakse pigem umbrohuks, on tegelikult hea ravimtaim. Tarvitamisel tuleb olla ettevaatlik, sest toimeained on väga tugevad. On hea kõhu korrastaja ja lisaks rahustava toimega.

KURK on väga kasulik taim, mida oma aias kasvatada Sobib nii kasvuhoonesse, kui ka avamaal kasvatamiseks. Ta tugevdab neerupealseid ja neere ning uhub vereringest välja mürgid, niisutab lümfisüsteemi. Teen kurkidest smuutit, salatit, marineerin ja soolan. Kurk on meie pere toidulaua sagedane toiduaine.

Minu aed on väga rikkalik oma maitse- ja ravimtaimede poolest. Juba varakevadel sooja päikesega pistavad pistavad esimesed neist, oma pead mulla seest välja. Ilus on vaadata, kuidas nad samm-sammult suuremaks sirguvad ja oma ilu näitavad. Ma korjan taimi alati vastavalt korjamisajale. See on erinevatel taimedel erinev ja sõltub taime kasvust ning arengust. Korjata tuleb alati kuiva ja päikeselise ilmaga. Kuivama panen varjulisse kuiva kohta. Seda kõike õpetas mulle ema juba varajases lapsepõlves. Ema õpetas, mis on toiduks kõlblikud ja mida ning kuidas kuivatada. Hoidistes kasutan samuti ainult oma aias kasvatatud taimi: tilli, küüslauku, mädarõigast, mustsõstra ja punasesõstra lehti.

❖ Eha Nimrod

Minu aed on väga rikkalik maitse- ja ravimtaimede poolest. Foto: Eha Nimrod

VILLÄNDI KOGUKONNAN

30 aastet Mulke Seltsi

Mulke Selts, mis asutati 1934. aastel, oli vahepeäl laiali aetu. Kui akkasime oma riiki jälle vabas laulma, tullive päevakõrda ka endisaigse seltsi ja ühingu.

1989. aastel lõpu akas idänemä mõte, et Mulke Selts võis jälle kokku kutsu. Vällamaal ollive joba mitu aastet mulgi tegutsenu. Nüüd jõuap kätte aig ka kodumaal tegutsemä akate.

1990. aasta akatusen tullu kokku punt mulgi juurtege mehi ja naisi ja registreerseve Viljandi Maakonnavalitsusen Mulkide Seltsi (määrus nr 65 14.02.1990. a).

Edimene kuusolek oli 4. märtsil 1990. aastal Villändin. Sellest kuusolekust võtt osa 68 liiget. Kuusolek valis Villändi kogukonna etteotsa Erna-Elise Neimanni. Sellest aast om mede tegemistest osa võttan: Laine Pärnits, Helle Helbre, Milvi Helstein, Armilde Vint, Helmi Poobus ja Leili Weidebaum.

Sii oli väike tagasivaatamine 30 aastet tagusesse aiga. Nii aastet om meid kõvaste muutan ja nii, kes sellel aal ollive tegije, om nüüd kas peris ärä minnu, istuve kodun võ ooldamise asutusten. Sii seemen, mis sis saie idänema pantu, om täembese päeväni mede tegemisi juhtinu. Mulke päämine iismärk oli keele ja kommete edesi andmine. Seda me oleme tennu: murderingen, Mulgi murden raamatide välländandmisel, ütenkuun käimisel, kos püüname kõnelda oma kodukiilt. Au sihen om jälle rahvarõõva. Kokkusaamistel paneve kik selga oma kodukotuse rõõva, mihe tõmbave selgä mulgi vammuse ja pähä kaabude.

Pallu om mede tegemisi ärä rükit Mulke Almanakin. Sellel sügüsel näeb joba 30-nes nummer ilmavalgust. Ku kik nii 30 mulgikuubege miist ritta säada, sõs om uhke tunne olla mulk. Kik nii aastet oleme kirjutanu luuksit ja pannu päevapilte kah Villändi mulke puult. Almanak om ju mulke aaluu raamat. Toimeteit om ollu mitmit. Viimatse 7 nummert om toimetenu Malle Kurm-Oks. Sisult ja välländandmisel om Almanakk minnu parembes. Pallu om kasutatet päevapilte, mis teeve mede aakirja värvikamas ja selgemes.

Villändi mulgi tähistive sellel aastel oma taaskokkusaamist Eimtalini, kos om kõrda tettu vana vallamaja. Kogusin ollen tuletive miilde akatuse aigu, kaesime vanu päevapilte ja roonika raamatit. Kokku tullive ka nii, kes ollive mede akatuse man. Tänu saie jagatu kigile, kes om mede seltsi alla oidan.

Mede ihenotsan om ollu Erna-Elise Neimann seitse aastet, Tiit Rahula – ühessa aastet ja viimatse neliteistku aastet ole mia seda vangert vedanu. Kaits edimest vane-

Juubelimeeleolus Kalev Saarm, Anu Raud ja Rein Kaup. Foto: Ain-Hillar Arnim

met om joba oma elutii lõpetanu. Kui mõtelda neile aastile, sõs oleme kik selle aa täitnu Mulgi Seltsi päämisi iismärke. Oleme üten tõiste kogukondege võttan osa kihekonna päevist, levitenu mulgi kombit ja kiilt kirjasonan, pidanu au sihen oma kallist kodupaika. Üle katekümne aastet om kuun käinu mulgi murde rupp. Üten andsime vällä kaits raamatukest „Mulgikiilsid ütlemisi” ja plaadi nendest raamatidest.

Neid ettevõtmisi om ollu pallu. Nüüd aga om aig sääl maal, et tulesse tegemise noorembide kaala panna. Neid viimatsit om vähevõitu. Omgi palve kigile, kes tunneve uvi mulkluse vastu, et astus mede seltsi ja kaes edesi vedäde mede esiesäde kombid ja kiilt.

Nii ollive mõne ütsiku mõtte, mis pähe tullive. 30 aastet om iki peris pikk aig, mida jääve mäletama raamatu, aalehe, päevapildi ja inimese, kellega neid aastit om jagatu.

Villändi mulgi soovive kigile iki mede kodukeele alla oidmist, üitstõisele abiss olemist ja rõõmsat miilt .

Villändi mulke nimel:
❖ **Leili Weidebaum**

Juubelipidu: Armilde Vint, Leili Weidenbaum, Helmi Poobus, Eevi Luhakõiv, Kaja Kase, Helmen Kütt ja Ene Juurik. Foto: Ain-Hillar Arnim

Juubelipidu Heimtali vallamajas. Vasakult Johannes Kalamees, Rein Kaup, Voldemar Nikolajev, Henn Saar, Laine Pärnits, Deesi Saarm, Milvi Helstein ja Anne Järv. Foto: Ain-Hillar Arnim

Almanaki esitamise päe

Mineve aastet detsembrekuul kogunive mulgi Tartust, Pärnust, Tallnast ja Villändist Paistu rahvamajja. Rükist ol'li vällä tul'lu Mulke Almanakk nr 29. Kik tahtsive uut nummerd näta ja endele saia. Rahvamaja ol'li Jõuluehten. Laua ol'live kaetu. Meid tervitave kohapäälse naise oma lauluge.

Mulke vanemb Ene Saar ja Almanaki toimeteteje Malle Kurm-Oks jagasive kohale tul'lu kirjatükke kirjutejedele ja tõistele avitejedele värsket Almanakki.

Meid ol'li tullu terviteme Mulgi valde esindeje ja riigikogu liikme Peeter Rahnel, Helir-Valdor Seeder ja Helmen Kütt.

Kigile ootamatult tul'li kah Jõuluvana. Nüid läits peris lõbusas. Kennigi es saa oma pakki kätte ilma luge-mise võ laulute. Kigil ol'li tuju ää. Siande aastet viimane kuunolemine and jõudu minekus uude aastesse. Aig läits kähku ja kik akasive laiali mineme.

Päevä meenutab Tarvastu mulk:

❖ **Leili Weidebaum**

Almanaki toimeteteje Malle Kurm-Oks ja Mulkide Selti vanem Ene Saar. Foto: Ilmar Kõverik

Tartu mulgid koos Ilmar Kõverikuga Tõrva kirik-kammersaalis. Foto: Ilmar Kõverik

Mati ja Malle. Foto: Ilmar Kõverik

Ene Saar ja Helmen Kütt. Foto: Ilmar Kõverik

Mede elutii

Siin elun lühikest aiga
om antu meil olla kuun.
Küll õnne,valu ja vaiva
elu meil mõnikõrd tuup.

Oma kallit lähedasi
piass oidma ja kaitsma nüid,
ku selless viil võimalusi,
et ildam ei tunness süid.

Kõrd kaome me igavikku,
sõs üitstõist enämb ei näe.
Ei kauni looduse rikkust,
seda, ku koidap uus päev

Anno 2020

❖ Mare Osi

Luuke Mustla päält

Sii kevade mia lugesi Sakala lehest, et om üits vilm Mustlast tettu. Sääl olli sii Mustla küll näidatu ku kige armetumb, viletsamb ja jumalast äraunetet kotus. Miul kihvat sehen, piass koekile kirjutama. Ega sii asi sääl Mustla pääl nõnda ull kah ei ole.

Mustlan om eluaig kultuuri ja aridust tähtsäss peetu. Joba vanal aal ollive peris kuulsa laulu- ja pasunakoori. Mustla kandist om perit pallu kuulsit kultuuri- ja riigimehi. Prilla om Mustla elu küllalt edesi minnu. Alevise om kõrraligu tii tettu.

Posti uulits om nõnda ilusas minnu, kik vanaaigse latre tii veeren. Vanu maju alevi süamen om viil vaja kohende. Löksi tüükoja ja Müllersoni maja om kõrran ning nende sehen elu käib. Alevise sisse sõitmise tii otsten om ilusa lillipiinra, Vabadussõa ausamba plats om kah kõrran.

Omaette uvitev om Posti ja Kuressaare uulitside nuka pääl vana Tappersoni maja. Sii om nõnda vaatamisväarsess tettu, et ei tule miildegi miande „tondiloss“ sääl taga om.

Miul om latsepõlve kodu Kuressaare uulitsa lõpun ja mia käi sääl sageste. Nüid om sääl ää käiä, sest panti asvalt maha. Ma mäleta küll, ku porine sii tii ennep olli. Nüid sõidave kik autudege. Mia ole vist ütsinde jalamiis Kuressaare uulitsan. Kik autude kihuteve miust müüda, aga ei ole viil trehvanu, et kennigi peass kinni ja küsis: „Kos sa selle suure kotige lääd, ek saas avite.“

Mia jõvva viil esi kõndi bussijaama, mis om kah ilusas ja valgess tettu. Istu sääl pengi pääl, vaata seda imelist purtskaju ja Kleini ausammast. Ilm akkab ämäras mineme. Purtskaju veeren põleve tulukse ja viisamba om nigu näkineiuks, kes mõseve ennäst. Perve pääl aab karjapoiss tiritammi. Seda muinasjutulist pilti vaadaten paistap, et torniga maja ja vana kõrts om kõrda tettu nigu elme.

Sedasi ma sääl istu ja mötle.

Tarvastu mulk
❖ Silvi Mäeorg

PÄRNU KOGUKONNAN

Pärnu mulke tegemised 2020. aastal

Sügis oma kaunite värvidega näitab, et on aeg oma Saasta kokkuvõtet tegema hakata. 2020. aasta on olnud väga keeruline aeg. On olnud rõõme, kurbust ja muret. Me peame meenutama ikka head.

Meie aasta algas jaanuari kuus kolme sünnipäevaga. Oli kaks juubelit: Nelly Reiu-90 ja Eha Kard-85 ning Eino-Jüri Laarmani 84. sünnipäev. Meie

kokkusaamised toimuvad Pärnu Kodu Kohviku ruumis Mai tn.4 ja on igal kolmandal teisipäeval kell 14.00.

Veebruarikuus kokkutulemisel sai tehtud suveks ka reisiplaane, kuid kahjuks epideemia lõi kõik segi. Meie kohtumised jäid ära. Me võime olla õnnelikud. Jumal on hoidnud meid ja olemegi olnud terved ja hoitud.

Juunis osalesime kogukonnaga Kihelkonnapäeval Karksis. Külastasime pruulikoda ja ühislõuna oli Karksi söögimajas. Käisime ka Mulgi tammikus. Puud olid ilusasti kasvama läinud. Igäüks sai oma tammekese üle vaadata. Leerimajas tutvustas Ilvese Kristi uut kirjandust.

27. august olid mõttetalgud Abja Kultuurimajas, aga 28. augustil külastasime Pärnumaa Audru vallas VENE TALU. Väga tore ja huvitav üritus oli.

Septembris alustasime mulgi keele õppimist Viljandi Kultuuri Instituudis viie kogukonna liikmega: Ilme Varimaa, Kadi Reiu, Tiiu Laasme, Aino Teidearu, ja Jaak Tarrega. Oleme väga tänulikud, et avanes selline võimalus.

17.oktoobril sai osa võetud ka Karksi-Nuias Kultuuripäevade lõpetamisest.

Sellel aastal on meie kogukonnast lahkunud väga toredad ja ustavad liikmed igaviku teele. Eks Taevasa teab, millal ta meist kellegi oma koju viib.

Kahjuks meie liikmetel Milvi Mitiil, Linda Rannapil, Ingrid Taalil, Helju Tammel, ja Linda Kanguril, ei ole võimalik oma vanuse ja tervise probleemide tõttu meie üritustest enam osa võtta.

Vanusega jääb kogukond väiksemaks, uusi ja nooremaid liikmeid on raske leida. Noortel pole aega ja põhjust selleks leiab alati. Hetkel on meie kogukonnas kaksikümmend kaks liiget.

Soovin MS-le meeldivat koostööd, oleme terved ja märkame oma lähedasi. Uueks aastaks uusi toredaid mõtteid ja ettevõtmisi!

❖ **Ilme Varimaa,**
Pärnu kogukonna vanem

Aasta algaski nii. Eha Kard 85, Nelly Reiu 90, Eino-Jüri Laarman 86. Foto: Toivo Lemberg

Eha Kard, Eino-Jüri Laarman ja Nelly Reiu. Foto: Ilme Varimaa

Ilme lapselaps Päril koos Viljandi mulgi Voldemar Nikolajeviga. Foto: Ilme Varimaa

Ilme Varimaa koos lapselapse Päriliga. Foto: Jaak Tarre

Mälestame kogukonna lahkunud liikmeid. Foto: Toivo Lemberg

Venda Miti viimane sünnipäev meiega koos. Foto: Toivo Lemberg

Unenägu

Ega kõrd ku silma kinni,
ilus pilt mu silme ehen.
Näe, kuis äitsme kik mu ümmer,
esi mia nende sehen.
Mul om ilus väike maja,
suure, suure aiage.
Sääl om pallu puid ja puhmit.
marje all kik loogan na.
Linnulaulu, laste kilkit
vällä minnen kuulda saa.
Kik om rõõmsa õnneligu,
mure meid ei kimbuta.

Aga äkki valla silmä,
näe, et kik om uni ollu.
Kaju küll, et pallalt unen,
ole ma üits õnnesiin.
Viil om öid, kui irmus uni
vaivap mu ja irmu tiip.
Olles ää, kui irmsa une
ilmangi ei vaevas miu.
Näes ma pallalt ilupilte-
eng saas puhategi siss!
Ole kindel, jah mia usu,
esä taevan kaitsep miu.

❖ Ilme Varimaa

Pärnu mulgid külastasid vene küla

Vene küla asub keset metsa ja rabasid, Audru vallas eesti talus Pärnumaal.

Vene külas on tükike vene kultuurist, mis asub seal pika ja huvitava ajalooa.

Meid võttis vastu VENE KÜLA perenaine oma kaunite rahvarietega. Algul kostitas ta meid leiva ja soolaga.

Meil oli võimalik näha vene rahvariideid erinevatest piirkondadest. Saada osa rahvuslikust kultuuripro-

grammist, ning tutvuda tarbekunstiga. Väga meeldis samovaride muuseum.

Õues seisab ehtne vene ahi. Sealt võeti välja kuumad ahjukartulid. Need olid väga maitsvad. Saime näha ka puitpitsiga kerget vene aeda. Meile õpetati ka vene samovari kasutama. Jõime teed ja perenaine õpetas vene kombeid ja tantsu.

Muuseumi maja on aidanud sisustada Kultuurkapital.

❖ Ilme Varimaa

Vastuvõtt leiva ja soolaga. Foto: Ilme Varimaa

Kalle ja Jaak on tööks valmis. Foto: Ilme Varimaa

Kalle ja Jaak võtavad ahjust valminud kartulid.
Foto: Ilme Varimaa

Laua katmine. Foto: Toivo Lemberg

Õppisime vene tantsu. Foto: Ilme Varimaa

Merel

Laevage sõitsin ma mere pääl,
nii suure ja laia pääl.
Kui pallu om laevu mere pääl,
kik müüda meist sõidave.

Laeve, mes sõidave mere pääl,
om suuri ja vägevit.
Laevan om ruume nii pallu,
Ära essude sinna sa võit.

Kui ilus om vaadete teki pääl
päevaveerikut õhtul.
Taevas om ilmama ilus,
vii sillerdeme aap valgus.

Laevage sõiten saa aru,
kudas eng ihkab rahu mu sihen.
Mia taha sõita mere pääl,
Laevage laineten puhkab mu eng.

07.09.2020

❖ Ilme Varimaa

Kaks vanaema lastelastega

Mälestus vanaema Salmest

Vanembide päivas 13.09.2020

Vanaemä suhun ollive tarkuse sõna,
vanaemä käen ollive elluse ora.
Ora, mes jõudseve egäle poole,
kätte saive kik mürgitse noole.
Vanaemä silmä ollive 18-aastase-
selgus pahviks lüvva võis vaateje.

Vanaemä süämen podisi elurõõm,
lustlik olli ta viimne ku engesõõm.
Vanaemä võtt muret ku tolmu,
pühk tema ärä nagu ei oleski ollu.
Käimise man abis tal armastus kepp,
temage akas mu elutii repp..

❖ Ilme Varimaa

Vanaema Olga koos lapselaps Mallega. Foto: perekonnaarhiiv

Minu vanaema Salme koos õetütrega. Foto: Ilme Varimaa

Vanaema helde lahke,
Oli kallis minule,
Oli minu lapsepõlve
Soojendaja päikene.
(Anna Haava)

Meenutan armast vanaema Olga Ottilie Kanterit
120. sünniaastapäeva puhul.

❖ Lapselaps Malle Kurm-Oks

MULGI SEGÄKUURIS

Mulgi segäkuuri tegemise möödaminnu aastel

Segakuur Mulgi nädali lõpetamisel laulman. Koorejuhi kõrvan keskel seisap Mulgi vanemb Malingu Arvo.
Foto: Jaan Pääsuke

2020. aasta algas meile suurte laanega. Suvel mõtline osa võtta Itaalia suurel kuure vestivalil, laulda Mulgi pidul, tähistada ühte kuurega üten J. Simmi sündimise aastapäeva, ning teta üten tõiste ruppege nallamängu „Kosjasõit” Simmi sündimise talun. Arjute mine joba käis.

Kevadisen koorilaagrin akkasime vestivalis õpma, kui elu riigin ja maailman kisk ärevas. Laagrin me teime viil nalla, et mis kik võib juhtu, ku mõne päeva pärast ol`li kiild kigile kokkusaamistele ja arjute mistele lõpp. Laani kik pää pääle keeratu ja akas paus koorilaulul, seni ku ...

Kokku saieme lõikuskuul, ku laulsime Võrtsjärve sehen asuval Tondisaare simmanil. Õhtu ol`li tuuline ja märg. Inimese ol`live laulmede joba kurvas jäänu, selleperast lauldi rõõmuge, lõpus lüüdi pidulistege viil tantsugi. Sihukse ilmaga ol`live Tondisaarele tullu vaprame kokku. Lõõtsalugusid mäng Kooli Kristi. Ää miil ol`li Mulgi nädali lõpetuse man Karksi-Nuian laulda.

Mihklikuul akkasime rõõmsalt pääle, et oma laanega edesi liiku. Kigepäält lääme laagrise laule õpma. Õppi om vaja Sisaski laule 5. Jõulukuu päeväs Tallnas Kaarli

kiriku konsserdis, mille kõrralde Eesti Segakuure Liit. Edimese adventi aal saab laulen süüdatu küünla Villändin Jaani kirikun. Mulkega saame kokku Almanaki esitluse man jõulukuul, kos me ka laulame. Vestivali laani ei ole veel pääst vällä visatu. Tuleve aast küünlakuul algave jälle näitemängu arjute miste ja Simmi meespidamise konsserdi ettevalmistuse. Lehekuu lõpun om Mulgi pidu Karksin. Simmi austamine ja näitemäng om 14. lõikuskuu päeväl Tarvastu kirikun ja Simmi sünnikotuse õue pääl. Näitemängugu mängime viil Villändin ja Karksi-Nuian. Viinakuu algusen om Kärstna mõisan Adamsoni sündimise aastapäevä pidamine. Oodame, et tulep kiire aast. Tõisiti ju ei saaski, kik mis ära jäie, tulep järgi laulda.

Mulgi segakuur soovip kigile sõprule, kuuntüü tegijedele ja mulkele siin ning tõispuul riigipiiri (äädele Toronto mulkele) kikke kaunist ja ääd tervist! Ütelde ju, et inimene mõtlep, Jumal juhup. Mingu meil äste!

❖ **Madli Saar,**
Segakuuri vanemb

MULGI KULTUURI INSTITUUDIN

Uus aaste tiip Mulgimaa päälinnast soome-ugri kultuuripäälinna

Mineve aaste lõpuotsan saive Põlvamaal Kari-latsin Võru Instituudi ja Põlisrahvaste Arengu Keskuse iistvedämisege kokku võru, setu ja mulgi keele asjatundje, et võtta aaste kokku ja Eesti põlitside keelde tervise ja tulevigu üle aru pidäde. Kigi ütine arvamine olli, et oma säet sihkeni jõudmises tules rohkemb ja parembini tetä kuuntüüd Eesti põlitside keelde kogukonde vahel. Sedä näituses asja-aamisel riigi, omavalitsuste ja rahvusvaheliste ühendustege. Pääle kokkusaamist asutive Eesti põlitside keelde ja rahvaste edendämisege seot ühenduse Eesti põlitside keelde kuuntüükogu, et avite võru, setu, mulgi ja kihnu kiili alla oida ja edesi viia. Kogu päämine sihk om seista Eesti põlitside keelde kogukonde uvide iist Ees-tin, Euruupa Liidun ja rahvusvahelisten ühendusten. Esmalt tetti Statistikaametile ütine palvekiri, et 2021. aaste rahvaloendusel küstas inimeste käest kah Eesti põlitside murdekeelte mõistmise ja tarvitämise kohta.

Ütentegemisest kasusi vällä järgmine ettevõtmine: Mulgi Kultuuri Instituut ütine Põlisrahvaste Arengu Keskusege töugas käimä Abja-Paluoja soome-ugri kultuuripäälinnas kandidiirmise. Iki selle jaos, et Mulgi-maa nii Eestin ku kaugembel rohkemb kuulsust kogus.

Mulgimaa päälinn Abja-Paluoja läits rahvusvahe-lisel konkursil 17. juunil vastamisi Ersä külä Podles-naja Tavlage Mordva vabariigist ja võitki omale 2021. aaste soome-ugri kultuuripäälinna aunime. Päälinnas tullu pakku üits asula ja selles valiti Abja-Paluoja ku Mulgimaa aaluuline päälinn. Kultuuripäälinne mõte om anda rahval rohkemb täädust uurali rahvastest ja keeltest, toete soome-ugri ütetooidmist ja töugate tagast kohalikku elu soome-ugri mailman. Seni om soome-ugri kultuuripäälinna nime kandan seitse asulat, nende ulgan setu külä Obinitsa 2015. aastel. Soome-ugri kul-tuuripäälinna om tähtis osa laiembest rahvusvahelisest soome-ugri liikmisest.

Kultuuripäälinn om kige Mulgimaa ja Villändimaa ütine ettevõtmine, millege om seot omavalitsuse, külä, kultuuri- ja aridusasutuse, ettevõtte jne. Kultuuripää-linn tuup Mulgimaa ja ümmerkaudse kandi mailma kaardi pääle u 25 miljuni soomeugrilase jaos Kes-k-Euruupast Siberini. Kultuuripäälinnas olemine om ütekõrrage suur au ja suur kohustus. Aaste piap oleme kirivene ja võimalikult pallu inimesi piap sellest osa saama. Selleperäst om mede aaste sihken ariligust pallu

rohkemb sündmusi: laanit om 17 ettevõtmist, millest neli om tähtsündmuse, kos tähelepanu all om kik soome-ugri rahva.

Kultuuripäälinna aaste ütine suurembes sündmuses om Mulgi pidu „Sia ja mia ütenukun“ 29. mail 2021. aastel Karksi kihelkonna Karksi mõisa pargin. 16.-18. juunini peetes Tartun VIII soome-ugri rahvaste mail-makongressi, mille kõrraldejidege tulep kampa lüvvä, et Abja-Paluoja ja Mulgimaa sääl äste vällä paistas ja uvilise saas kah Mulgimaale käimä tulla. Laanime kohe pääle kongressi soome-ugri pööriüü tähistemist 19. juunil Abja-Paluoja lähiksen. Kultuuripäälinna aaste läöp valla 16. jaanuaril Abja-Paluojan.

Om tähtis, et kultuuripäälinna aaste paistas silmä nii soome-ugri mailman (Venemaa õimurahvaste ulgan kah) ku laiembelt. Mede õimurahva ja -liikmine piap saama sellest aastest tuge ja väge. Tähtis om näidäde mulgi kultuuri õimurahvastel ja anda Mulgimaa ja Eesti inimestel täädust mede soome-ugri ja samojeedi õimurahvastest.

Sõbrapäeväl, 14. veebruaril ollive Mulgi Kultuuri Instituudin käimän riigialduse minister Jaak Aab, Isamaa eräkonna ja riigikogu Mulgimaa toetusrühmä esimiis Helir-Valdor Seeder ja riigikogu Mulgimaa toetusrühmä liige Peeter Rahnel. Kulla leerimajan aru-tedi ütine Mulgimaa omavalitsusjuhte, Mulgi vanembe, Mulke Seltsi vanembe ja Mulgi kultuuri instituudi tüü-tejidege Mulgimaa tegemiste ja edesimineku küsimusi. Kige tähtsamb küsimus om sii, kudas Mulgimaa uhket kultuuri- ja aaluuperändust ja mulke ääd pääleakkamist viil parembini ärä tarvitä Mulgimaa elu edesiviimise man. Riigiesäde arvassive, et mulgi keele ja kultuuri oidmise jaos om ulka aastit ääd tüüd tettu ja mulke tegemise paistave joba peris äste vällä. Nüid om pääkü-simuse, kudas meelite Mulgimaale rohkemb ettevõttit ja saia käimä Tõrva valda Ala küllä luudav Mulgi elä-muskeskus. Juttu olli kah Mulgimaast kui reisisihist, ütine arvamine olli, et rohkemb kuuntüüd tules sellen vallan tetä ümmerkaudside kantege, et külälistel oles siin rohkemb tetä-nätä.

Et Mulgimaa ettevõtjidege tuttaves saia, käisive Mulgi Kultuuri Instituudi inimese suve akatusen Mulgimaa söögi- ja üümaja pakjide man. Arutedi kuuntüüvõimalusi ja jagati Mulgi-teemalisi materjaale nii laste ku suurde jaos. Kokku saadi pallude akkajide

ja toredide inimeste ge, olli tunda, et mulgi vaim eläp. Ütenkuun tekkusi ulka äid mõttit, näituses sii, et Mulgimaa võis üles säädä 2022. aastee Eesti söögikandis, et mede söögipakja ja nende väärt kraam Eestin laiembelt tuttaves saas. Sügüsee sai selle jaos ette võet õpireis Peipsimaale, mes olli Eesti söögikant 2017. aastel.

Mulgimaa om kah väärt reisisihk. Et järest rohkemb uvilisi tii Mulgimaale levväs, om ürijät Mulgimaa turismilaani 2025 kokkusäädmine. Selle käigun tetäs reisi-, söögi- ja käsitüüinimeste kokkusaamisi eri kanteni, et na mõistat ja tahas rohkemb ütenkuun tegutse. Laan saap valmis 2021. aastee kevädes.

Tääduse jagamine om nüid sel aastee väige tähtis. Mulgimaa inimese eläve nagu katen eri mailman: Villändimaal jagap täädust aaleht Sakala ja Valgamaal Lõuna-Eesti Postimees. Mulgimaa uudise ei jõvva egä körd üle maakonna piiri. Et mulgi endetäädmine iki püsis ja inimese tääs rohkemb Mulgimaa asjust, muudeti aalehe Üitsainus Mulgimaa välläandmist. Ennemb tullu mulgikiilne leht neli körd aasteni ja olli 8 lehekülge paks, a 2020. aastee septembrest pääl tulep Üitsainus Mulgimaa egä kuu kigi kolme valla lehte vahel ja om 4 lehekülge. Seni olli lehe rükiarv 2500, nüid lääp leht kolmen omavalitsusen u 11 000 postkasti ja täädus piis jõudma egä Mulgimaa inimeseni.

Kuigi mulgi keele ja kultuuri ääs om tettu ulka tüüd, ei ole mulgi keele seis prilla kitta. Oma kiilt ja kultuuri saap küll tundma õppi mede lasteaidu keelepesäden, täisinimeste murderingen ja kuulmeistride koolitustel, a mulgi keele kõnelejit om iki vähä. Mulgimaast ja oma kultuurist lugupidamine akkap pääl lastest. Selleperäst om tähtis latse selle manu juhate. Pallalt sedäsi saame oma kiilt ja miilt alla oida ja edesi viia. Mede tulevik ei paista nõnda tume, ku saame Mulgimaa kuule õppekavadese sissi mulgi keele ja kultuuri ainekava.

Ettevõtmisi, mes aviteve mulgi kiilt ja miilt edesi viia, kõrraldeme nii Mulgimaal ku kaugembel kah. Sügüsee olli Tartu Ülikooli Villändi kultuuriakadeemian mulgi keele ja kultuuri kursuse, mida juhate provessur Pajusalu Karl ja mulgi keele õpeteje Laande Alli ja Ilves Kristi. Kursusele tullu ümāriguld 20 uvilist.

Keväde kuulutime vällä edimese mulgikiilside laule võisteluse. Sellege tahime mulgi kiilt rohkemb au sissi tõsta ja õhute inimesi mulgi keelen laule kirjuteme. Võisteluse pääl tullu 12 uut mulgikiilset laulu, mida nüid kik Mulgimaa pundi ja koori ja kooli saave tarvitte. Mõnda uut laulu kuulep vast joba keväde Mulgi pidul kah. Uvve mulgikiilse laulu om kigile uvilistele kullemisses-vaatemisses üleven Mulgi Kultuuri Instituudi Youtube-kanali pääl.

Mulgimaa ja mulgi keelege avitep lustiliselt tutvust tetä lavvamāng „Sõõr ümmer Mulgimaa“, mes kutsup uvireisile ümmer Mulgimaa. Kigepere māng seop noore esivanembide keele ja kultuuri ge. Mān-

gulavvas om Mulgimaa kaart ja üte māngu aast tulep läbi kävvä kik viis Mulgimaa kihelkonda. Sii om arilik eri värvi māngunuppe ja tāringuge lavvamāng, mes passip kigile. Karbin om mānguõpetus kah eesti, vene ja inglise keelen. Mulgi Kultuuri Instituut kink uvve lavvamāngu kooliaastee akatuses kigi Mulgimaa kuule edimestel lassel.

Mārdipäeväs sai valmis nellās mulgikiilne lasteakakiri Täheke. Sii om Täheke toimetuse ja Mulgi Kultuuri Instituudi ütime ettevõtmine, mes sai akatuse joba 2017. aastel. Mulgikiilsese erinumbrisse kirjuteve-joonistevē Mulgimaa latse ja suure, mõni ümmer pant lugu om kah. Siikõrd saap lugede näituses Mulgimaa lipust, engesantest, vana aastee laste rõõvist, ilvessest ja mõni jõuluvanale lugemisses paslik salmike om kah.

12.-17. oktoobreni pidäsime Mulgi nädālit, mille sihen olli mulke endetäädmist kergitevit tegemisi kigin viieni kihelkonnani. Iki selle jaos, et pidāde esi au sihen oma kodupaika, kõnelde tõistel kah mede keelest ja kultuurist ja näidāte, et Mulgimaa oiap kokku. Kutsese kikki üles kõrraldeme sel nädāzil mulgimiilsit ettevõtmisi ja 12. oktoobrel lippu vällä paneme. Nädāli päämine mõte ja suur suuv olli, et mulgi esi ja kik tõise kah saas rohkemb täädust Mulgimaast ja mõistat oma kultuurist lugu pidāde.

Nädāl akas pääl 12. oktoobrel, Mulgimaa lipu päeväl kell 8.30 Mustlan Mulgi Majaka man. Piduliguld tõmmati mede lipp Mulgimaa kige kõrgembe, 28 miitre kõrgutse Mulgi Majaka otsa. Säälsaman and senine Mulgi vanemb Kabritse Siim ammati ja ammatiketi üle uvvele Mulgi vanembele Malingu Arvole, kes jääp ammatise kates aastes. Kuna 2021. aastel kannap Abja-Paluoja soome-ugri kultuuripäälinna nime, sis olliv latsin kah Põlisrahvaste Arengu Keskuse nōnamiis Loode Oliver ja muusikat tei pääl Tarvastu koolilaste Fenno-Ugria noordeansambel Kānnu Peal Kābi. Nädāli sihen ollive Mulgimaa Väiketootjate Liidu täābepäevä Tarvastu, Abja ja Kitzbergi gümnaasiumin.

Kate nädālige tei Laande Alli 15 Mulgimaa lasteaiani omakultuuriommuku. Kuulen tetti mulgi söögi päevi, õpetedi kodulugu, kõrraldedi välläpanekit jms. Raamatukoguden sai nātā ja uuri Mulgi kirjavara.

13. oktoobrel akas õpeteje Kreevsi Maile iistvedämissege pääl Mulgimaa koolilaste mālumāng „Nupute vällä“, mille edimene jagu peeti Abja gümnaasiumin. Mālumāngu mõte om ärgite noorde üvi Mulgimaa kultuuriluu vastu ja panna Mulgimaa kooli ütenkuun tegutseme. Mālumāng lääp uvvel aastel edesi Tarvastu gümnaasiumin ja Ummuli põhikoolin.

14. oktoobrel olli Mulgimaa aaluu päev ja Villändi muuseumin sai kullete põnevit ettekandit. Talna ülikooli rahvastigutäädlane Lusti Kersti tei ettekande „Mulgi lesknāise abieluturul – valiku ja võimaluse XIX aastesaal“ ja Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahva-

Abja-Paluoja iist seisan miiskond tei oma veebiülekande Kulla leerimajast. Kura kätt vaadeten mulgi kultuuri asjatundai Laande Alli, Mulgi Kultuuri Instituudi juhateje Grenberg Ave, kultuuripäälinna projekti kirjuteje Leskova Piret, Mulgi valla turismikõrraldeje Rei Kerstin, Abja kultuurimaja päalik Sepä Lauri, torupillimiis Tauli Ants, nuur rahvamuusik Kase Merili, mulgi keele ja kultuuri asjatundai Ilves Kristi ja Mõisaküla kultuurimaja juhateje Pedaja Laine. Pilt: Taavi Bergmann

Peräst kokkusaamist tetti Kulla Leerimaja man ütine päevapilt kah. Pilt: Kea Kohv

Mulgi nädalil peeti Karksi-Nuian edimest Mulgi kirjavara laata. Pildi pääl om Mulgi vanemb Malingu Arvo Mulke seltsi raamatuleti ihen kukrut kergendemem. Leti taga om Mulke seltsi nõnamiis Saare Ene ja Villändi kogukonna iistvedäje Weidebaumi Leili. Pildi: Grenberg Ave

Lavvamängu vällämõtlei Ilves Kristi (kura kätt) ja kunsnik Rosenbergi Ülle. Pilt: Grenberg Ave

Segäkuur Üits Viis ja naisteansambel Jaaniko kannive ette laulu „Mes om kodu?“, viis Toomsalu Liisi, sõna Ilves Kristi, juhata Toomsalu Liisi, laverige saat Pai Hedi-Kai. Laul sai võisteluse pääauinna, kige parembe mitmeäälse laulu eriauinna ja valiti rahva lemmikus kah. Pilt: Pääsuke Jaan

Et kige tillembe mulgi kah mulgi nädalist osa saas, ollive 15 Mulgimaa lasteaian 5.–16. oktoobreni omakultuuriommuku, kos üten Laande Allige lauleti ja mängiti mulgi keeli. Pildi pääl om Paistu lasteaia latse.
Pilt: Mulgi Kultuuri Instituut

luule Arhiivi täadlane Tuisu Astrid kõnel minevesu-vitset latsepõlvemälestuste korjamisest Mulgimaal. Aaluupäevä lõpetuses näidati rahvale edimest kõrda Leader-rojektige „Mulgimaa tuntus“ valmis saanu vilmi “Mulgimaa – nutikus, inimese ja süük”. Öhtu olli Alliste rahvamajan Mulgi mälumängu katessande aaste edimine jagu.

15. oktoober olli rahvarõõvapäev. Mulgi rahvarõõvaste asjatundai Jürgen Tiina kõnel Eimtali muuseumin Mulgi rahvarõõvastest ja nende kandmisest. Tõrva linnaraamatukogun tetti valla Laiakase Ülle näputüü-näitus „Unistustest läbi nõglasilmä“.

16. oktoobrel tähistedi mulgi keele päevä Tõrva kirik-kammersaalin konsserdige “Mulgi kiil ja miil”, mille kõrrald Köverigu Ilmar.

Mulgi nädäl võeti uhkelt kokku 17. oktoobrel Karksi-Nuia kultuurikeskusen, kus peeti ütekõrrage Mulgi Toidu Vestivali ja Mulgi raamatulaata. Säälman olli kah mulgi lauluvõisteluse lõpukonsert, kus sai edimest kõrda kuulda kikki mulgikiilside laule võistelusele tullu laule.

Päevä aal olli Kaasiku Ahto ja Mikita Valduri iistvedämisege Tarvastu kihelkonna iieretk.

Pühäbe, 18. oktoobrel kõneldi Mulgimaast „Prillitoosi“ saaten.

Mulgikiilside laule ja vilmi Mulgimaast saap vaadete kah Mulgi Kultuuri Instituudi Youtube kanali päält, pildi sündmustest om üleven mulgimaa.ee pildigaleriin.

Mulgi keele ja kultuuri oidmises ja edesiviimises tetäs kuuntüüd Tartu Ülikoolige, TÜ Villändi Kultuuriakadeemiage, Eesti põlitside keelte kuuntüükoguge,

kigi Mulgimaa aridus- ja kultuuriasutustege. Üten ettevõtjidege käias reisimessel ja laatu pääl nii Eestin ku vällamaal. Kõrraldeses ütenkuun sündmusi, nt Mulgi Söögi vestival ja valmistedes kandidiirma Eesti Toidutii kotusses aastel 2022.

Tekkunu om mede oma sündmuse, mida joba oode-tes: Mulgi konverenss, Mulgi pidu, Mulgi mälumäng, Mulgimaa laste vulklooripäev, perimuskultuuri laagre, keeletesä, murderingi jt. Instituut annap vällä mulgi-kiilset aalehte Üitsainus Mulgimaa, tetäs mulgi-eesti suurt sõnastikku, andas muul moel täadust Mulgimaa aaluust, rahvarõõvastest ja mulgi keelest. Vahepääl arutedes oma asju sõõriklavvan, tetäs õpipäevi, õpireise jms. Luumisel om Mulgi elämuskeskus Sooglemäe tallu Ala külän Tõrva vallan.

Et mulke endetäädmine püsis ja perimuskultuur kestäs om vaja mede omakultuurirojektige kuulen ja lasteaidun edesi minna.

Kikki mede tegemisi om sii aaste segänu kuri koroonaviirus. Selleperäst tullu kah VI Mulgi pidu aaste jagu edesi lükäte. Rasse saap oleme kah soome-ugri kultuuripäälinna sündmuste läbiviimine, a ju sis tulep rohkemb asju veebi tiil tetä.

Kige tähtsamb om ütteeidmine. Ütenkuun saame ärä tetä suuri asju.

❖ **Grenbergi Ave**
Mulgi Kultuuri Instituudi juhateje

Mulgi kiil: Ilves Kristi

EESTI KULTUURISELTSIDE ÜHENDUSES

EKSÜ 2020. aastal

2020. a kujunes keeruliseks ka Eesti Kultuuriseltside Ühenduse jaoks. Aastat alustasime teadmise, et meie moto on digiaasta. See osutus rohkemgi tõeks kui oskasime plaanida.

Aasta algas tavapärasel tööritmis. 2020 a. kevadel õnnestus korraldada 2019. aasta lõpus alustatud kohtumisringe Eesti seltsidega. Enne suuri töökorralduse muudatusi kohtusime oma liikmesseltsidega Virumaal ning ka Pärnumaal. Sealhulgas võttis meie kokkusaamisest osa ka Mulkide Selts ja tema esindaja Ene Saar.

Siis tuli märts ja kõik muutus. Olime kavandanud oma tavapärasel emakeelepäeva koos seltsisöbralikuma sulesepa tiitli väljaandmisega. Ürituse lükkasime edasi. Pärnus pidi mais toimuma meie iga-kevadine seltside kevadpidu. Kahjuks olime sunnitud ka selle ära jätma.

Muutunud oludes jäi kahjuks ära ka meie iga-aastane tippsündmus – seltside suvekool. See oli väga suur pettumus meile kõigile, sest ette oli valmistatud täiesti uuelaadne programm. Palju huvitavat jäi olemata.

Kevadesse oli plaanitud külastada ka Venemaal asuvat Arhangelski, Tveri ning Moskva seltsi, et teha korda ning digitaliseerida nende arhiive. Kahjuks sulgusid piirid. Sügisel õnnestus läbi viia Londoni Eesti Seltsi ajaloo arhiveerimine.

Õnneks sai juunis toimuda siiski EKSÜ üldkogu, kus valiti järgmiseks kolmeks aastaks uus juhatus. Juhatus on viie-liikmeline. Kolm liiget on kodu-Eestist ja kaks on välisriikide seltside esindajad.

22. augustil said EKSÜ esindajad kokku Tamperele kogunenud 11 soome seltsiga. Juhatusel liikmed käisid kohapeal tutvumas, et kuidas seltsielu edeneb Soomes. Hilisemad koostöö projektid Soomega jäid jälle koroonast pärast katki.

EKSÜ on viimastel aastatel korraldanud Suurpõlvemise meenutamise seotud seminari. Ka selle aasta septembris viidi üritus läbi Tallinnas Vabamus.

2020. a. oktoobri seisuga on EKSÜ-l 53 liikmesseltsi (2019. a oli neid 51), sh kodumaiseid on 27 ja 26 seltsi tegutsevad välismaal.

Uuenduslik on ka EKSÜ koduleht, kus on nüüd võimalik avaldada uudiseid ja teateid ka vene ning inglise keeles.

2020. a. alguses käivitasime uue arengukava koostamise. Selleks viisime liikmete hulgas läbi küsitluse, mida meie seltsid ootavad lähiaastatelt ja mida me saaksime koos edasi teha. Oleme planeerinud uuendusi digitaalvaldkonnas ning seadnud eesmärgiks, et ka seltside kodulehed võiksid areneda ja paraneda.

Kuna EKSÜ liikmete hulgast on pooled väliseesti seltsid, siis EKSÜ on olnud aktiivselt kaasatud valitsuse tasemel toimuvatesse, üleilmset eestlust käsitlevatesse aruteludesse. Suveks said komisjonid oma töö valmis ja uuel aastal käivitub uuenenud Rahvuskaslaste programm, milles ka EKSÜ loodab aktiivselt kaasa lüüa ning kaasa rääkida.

Kuigi EKSÜ kui keskseltsi üritused jäid ära, olid seltsid ikkagi tublid ja andsid piisavalt ainet meie kuukirja koostamiseks. Suvekuudel andsid tooni Venemaal toimivate seltside sündmused. Paljud seltsid tegelesid enda arhiivide ülevaatamise ning avaldamisega.

Toome siinkohal välja, et 2020. aasta jooksul on kõige regulaarsemalt/ sagedamini meie kodulehel ja kuukirjas kajastamist leidnud sündmused järgmistes seltsides: Tartu Rahvakultuuri Keskseltsi all tegutsevas Folgiklubis, Vanemuise Seltsi segakooris, J. Hurda nim Põlva Rahvahariduse seltsis, Narva Seltsis, Siberi eestlaste ja Krimmi eestlaste seltsis ning Tampere Eesti Klubis. Tegemisi oli loomulikult ka teistes seltsides.

Kuna maailm ja ka seltsitegevus on muutunud, siis kavandame veel 2020. aasta lõpus läbi viia kaks virtuaalset seminari. Virtuaalsetele sündmustele keskendumine ka 2021. aastal.

Me soovime jätkuvalt hoida aktiivset suhet kõikide oma liikmesseltsidega, kasutades seejuures ajastule vastavaid töömeetodeid.

Loodame, et ajad paranevad ja me saame erinevalt 2020.-st aastast ka reaalselt rohkem kokku. Sest soe käepigistus on palju mõjuvam kui virtuaalne teretamine.

❖ Liina Miks

Seltside kokusaamine Pärnus. Foto: EKSÜ

Karjala. Selts teeb käsitööd. Foto: EKSÜ

EKSÜ meeskond. Foto: EKSÜ

Krimmi Eesti Selts.
Foto: EKSÜ

Külas Virumaa seltsidel. Foto: EKSÜ

Siberi eestlased õpivad eesti keelt. Foto: EKSÜ

SÕSARSELTSIDES

Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Selts 25

2019. aasta kroonika

2019. aasta oli nii Eesti Rahva Muuseumi kui tema sõprade seltsi jaoks märgiline – aprillis täitus muuseumil 110. tegutsemisaasta ja selts tähistas oma 25. sünnipäeva maikuu. Seltsi liikmed jätkasid aasta jooksul muuseumis vabatahtlike abilistena, tutvustasid ERMi nii Eestis kui välismaal, korraldasid kultuuriüritusi ja õppereise, korrastasid muuseumiga seotud kultuuriloolisi objekte ning andsid oma panuse Raadi vabaõhuala külastajatele põnevamaks muutmiseks. Jätkus aktiivne infovahetus nii kodulehe kui listi vahendusel. Seltsi liikmete arv Eestis, Kanadas, Soomes, Austraalias, Venemaal ja Saksamaal kerkis kokku üle 1720, millest tegevliikmeid on ligi 900.

Selts koordineeris vabatahtlikku tegevust ERMis. Vabatahtlikke kaasati jätkuvalt kirjastustegevuses, abilistena muuseumi igapäevatoös, teabepäevadel ja suurüritustel.

Teavet seltsi sellealastest tegevusest kajastati sotsiaalmeedias, ERMi, ERMi Sõprade Seltsi ja Eesti Kultuuriseltside Ühenduse kodulehel. Jätkus koostöö EMSLi liikmesklubiga ja külaliikumisega Kodukant.

7. veebruaril esines Sirje Madisson seltsi vabatahtlikku tööd tutvustava ettekandega Eesti Külaliikumise Kodukant korraldatud seminaril „Vabatahtlike kaasamine muuseumide tegevusse“ TÜ ajaloo muuseumis.

21. novembril 2019 toimus ERMis rahvusvaheline kultuurikorraldajate foorum, kus muuseumiõpetaja Anti Lillak tutvustas ERMi Sõprade Seltsi vabatahtliku töö kogemust ettekandes „The Society of Friends of the Estonian National Museum: 25 years of experience in voluntary work“.

7. detsembri tunnustussündmusel “Märka vabatahtlikku!”, mille korraldasid Saku mõisas Siseministerium, KÜSK ja Eesti Külaliikumine Kodukant, sai selts oma töö eest tänukirja. ERMi Sõprade Selts on märgise Vabatahtliku Sõber omanik juba 2016. aastast.

Vabatahtlike Värava kaudu saadud abipakkumised vahendati muuseumi osakondadele. Aasta üks suuremaid ettevõtmisi oli jätkuvalt **osalemine koostöös ERMi ja Tartu Rahvusvahelise Majaga korraldatud kultuurilist lõimumist toetavas programmis veebruarist kuni aprillini.**

Juba mitmendat aastat **jätkati folkloristi ja keeleteadlase Jakob Hurda ning etnoloog Helmi Kurriku hauaplatside korrastamist Raadi surnuaias.** Käidi rehitsemas, puhastamas ja istutamas ning tähtpäevadel süüdati muuseumile oluliste inimeste mälestuseks küünlad. Tööd vabatahtlikega hõlbustas pidevalt täie-

nev andmebaas ja regulaarselt toimuvad küsitlused tagasiside osas.

Järgides vabatahtliku tegevuse head tava tegeleti tublide abilistega ka väljaspool ühistegevust – vahetati teateid toimuvast, analüüsiti tehtut ja talletati ideid tulevikuks. **Seltsi üldkoosolekul 11. mail tänati neid, kes olid aasta jooksul panustanud vabatahtlikku tegevusse seltsi aastaraamatuga Lee 25. Suur osa tiraažist läks jagamiseks ERMi kirjasaatjatele. Mai-kuus toimus kultuurireis Moskvasse ning augustis käisid seltsi liikmed Lõuna-Prantsusmaal. Traditsiooniline, arvult juba neljateistkümnes mõisareis viis seekord Viljandimaale Suure-Kõpu mõisa.** Teel sinna astusime Kõpu Peetri koguduse õpetaja Hedi Vilumaa kutsel sisse ka uhkesse Kõpu kirikusse. Mõisa ballisaali kogunenud seltsi liikmeid tervitas juhatause esimees Tanel Linnus, mulgi keele ja meele tõi läbi laulu ja soojade sõnade kohalviibijateni Alli Laande Mulgi Kultuuri Instituudist ning mõisakooli laste esinemise juhatas sisse kooli direktor Linda Soots. Suure-Kõpu mõisa põneva ajaloo töid seltsi liikmeteni asjatundlikud giidid. Osavõtjaid oli 2018. aasta reisisel kokku üle 200.

Selts tegi koostööd Tartu linna ja vallaga, kultuuriseltsidega nii Eestis kui välismaal, Tartu Ülikooli, Helsingi Ülikooli, Jyväskylä Ülikooli ja teiste teadus- asutustega.

Aeg on näidanud, et koostöö loob tugeva suhtlusvõrgustiku mõttekaaslaste vahel ja kogukonnatöö muutub mitmekülgsemaks. Samuti laienevad võimalused tutvustada Eesti Rahva Muuseumi tegevust.

8.–11. maini osales selts koos muuseumiga rahvusvahelisel kirjandusfestivalil Prima Vista. Koostöös ERMi, Tartu linna ja vallaga korraldati 23. juunil jaaniöhtu Raadil, teadusastuste toel 13. märtsil emakeelepäev ERMis ning tervet aastat täitnud rahvaluule- ja keeleteadlase Jakob Hurda 180. sünniaastapäeva tähistamine. Jakob Hurda kohta kirjutas ajaloolasest seltsi liige Kersti Taal ajalehte „Postimees“ artikli „Suurmehe monumendiks sai Eesti Rahva Muuseum“ (27.07.2019) ning samateemalise blogiloo ka ERMi kodulehele. .

22. juulil korraldas selts mälestusürituse Jakob Hurda hauaplatsil ajaloolisel Maarja kalmistul Raadil. Esinesid ERMi arendusdirektor Viljar Pohhomov ja teadur Indrek Jääts ning Risto Järv Eesti Rahvaluule Arhiivist. Musitseeris viiuldaja Helina Sommer. Sündmust kajastas ka „Postimees“ („Raadi kalmistul avaldati austust 180 aasta eest surnud suurmehele“).

10. oktoobril avanes ERMis Eesti Maaülikooli üle-vaatenäitus „100 aastat emakeelset põllumajanduslikku kõrgharidust“, mille koostajatele oli Tartu Ülikooli Raadi põllumajanduslike katsejaamade teemal abiks Sirje Madisson.

14. novembril sai täiendust seltsi ruumides eksponeeritud Tartu Ülikooli vabade kunstide professori ja seltsi auliikme **Kärt Summataveti loomelaud**, kuhu ilmuvad ideed ja ehtekomplektid, mis valminud professuuri ajal.

Jätkus koostöö Soome muuseumide ümber koon-
dunud seltsidega (Kotka Merekeskus Vellamo, Soome Rahvusmuuseum) ja Londoni Eesti Seltsi, Tšehhi Eesti Klubi, Peterburi Eesti Seltsi, Mikkel Eesti Seltsiga Mihkel, ühendusega Varsinais-Suomen Viro Keskus ry ja teiste Eesti Kultuuriseltside Ühenduse liikmetega. Samuti arenes koostöö välismaa teadusasutustega. **ERMi rändnäituse „Finno-Ugric and Samoyed Peoples“ ränd Soomes jätkus seltsi kaasabil ka 2019. aastal.** Jaanuaris-vebruaris oli näitus avatud Jyväskylä linnaraamatukogus. ERMist ja näitusest rääkis teadur Svetlana Karm ja teda toetas Vesa Järva Jyväskylä ülikoolist.

Koostöös Turu Eesti Keskuse (Varsinais-Suomen Viro Keskus ry), Eesti aukonsulaadiga Turus ja Eesti suursaatkonnaga Helsingis sai näitusega tutvuda Joensuu Põhja-Karjala Muuseumis, Raisio linnaraamatukogus, Eesti aukonsulaadis Turus ning Turu Messikesuse erinevatel suurüritustel.

Selts jätkas Raadi ajaloo ja muuseumi poolt külastajatele loodud vaba aja veetmise võimaluste tutvustamist. Toimused avalikkusele suunatud üritused ERMis ja välismaal.

23. juunil oli selts Tartu linna jaaniõhtu peakorraldaja. Perepäeval sai mõisapargis lustida mitmesugustel atraktsioonidel, osaleda ajaloolises orienteerumismängus, külastada minilooma-aeda, näidata Maanteeameti telgis oma liiklusteadmisi, käia Raadi ajalugu tutvustaval näituse, teha temaatilisi näomaal-
inguid ning mängida vabaõhumalet ja -kabet. Pidulistele esinesid ansamblid Kruuv, Kratt ja Tuulelöötsutajad. Laval oli ka Eesti üks paremaid löötsamängijaid Etno-
kulbi omanik Juhan Uppin. Külastajaid oli sel päeval Raadil üle 10 000. Koostööd tehti ERMi, Maanteeameti, Päästeameti ja muidugi seltsi vabatahtlikega.

14. märtsil oli seltsi korraldatud emakeelepäeval ERMi teatrisaalis külas Ferdinand Johann Wiedemanni keeleauhinna 2019. aasta laureaat Tallinna Ülikooli rakenduskeeleteaduse professor Krista Kerge ettekandega „Meie avarduv keele- ja vaimuruum“. Kaasettekanne oli kõrge keeleuhinna 2018. aastal pälvinud keeleteadlaselt Reet Kasikult. Päeva muusikalise sissejuhatuse „Minu ilusas emakeeles“ tegi kammerkoor Heli. Sirje Madissoni koostatud raamatunäitusel sai tutvuda Krista Kerge trükis ilmunud töödega.

15. märtsil olime juba üheksandat korda kutsutud Petseri Lingvistilisse Gümnaasiumi eesti keele päeva sisustama. Seekord oli eesti keele aastale mõeldes teemaks „Keel ja kiri“. Koos õpiti mõistma rahvuslike mustrite (kirjade) tähendust. Õpilastele jäid mälestuseks muuseumi näituseid kirjeldavad trükised, Anu Raua vaipu kujutavad postkaardid ning muidugi koos kirjatud torusallid ning kujundatud peremärgid.

15. detsembril olime palutud Eesti Keele Instituudi ning Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt korraldatud eesti keele aasta tänuüritusele Niguliste kirikus.

2019. aastal kirjutati mitmeid **projekte/rahataotlusi**, et kindlustada vahendid ERMi heaks toimivateks plaanilisteks tegevusteks – jaanipäevaks, emakeelepäevaks, eesti keele päevaks Petseris ja aastaraamatu trükkimiseks.

ERMi Sõprade Selts tähistas oma 25. sünnipäeva üldkoosolekuga 11. mail muuseumi Jakob Hurda nimelises saalis. Kohal oli üle 80 seltsi liikme. Ettekan-
netega esinesid ERMi Sõprade Seltsi juhatuses esimees Tanel Linnus, ERMi direktor Alar Karis ja TÜ etno-
loogiaprofessor Art Leete. Meeleolu lõi bluusikitarrist Andres Roots. Saalisviibijad valisid koosoleku juha-
tajaks **Jaan Õunapuu**, kes meenutas seltsi asutamist 25 aastat tagasi Tartu Ülikooli aulas, kui kohal viibis peaminister Mart Laar ja loomulikult seltsi loomise initsiaator ERMi direktor Tõnis Lukas. Ettevõtmist kandis unistus ERMi uuest majast.

ERMi direktor **Alar Karis** tervitas seltsi liikmeid juubeli puhule ja avaldas tänu neile, kes olid seltsi asutamise juures. On tore, et seltsi liikmete arv kasvab ja muuseumi ning selts peavad mõtlema, kuidas seda potentsiaali veelgi paremini ära kasutada.

Tanel Linnus hindas kõrgelt seda, et seltsist on kirjutatud paljudes väljaannetes ja see on toonud juurde uusi aktiivseid liikmeid. Seltsi tegevus on jätkuvalt projektipõhine, tehakse koostööd kultuuri- ja teadusasutustega ning kaasatakse oma ettevõtmistesse kogukonna liikmeid. Kõik aastaks planeeritu sai tehtud. **Art Leete** vaatles muuseumi tegevust hõimusedemete taustal ning meenutas meie kuulsaid eelkäijaid Jakob Hurta ja Johann Voldemar Jannsenit nende suurtel tähtpäevadel.

Seltsi aastaraamatut Lee 25 tutvustas väljaande koostaja **Sirje Madisson**, kes juhtis tähelepanu sellele, et alates juubelinumbrist on Lee kujundus (autor ERMi peakunstnik Jane Liiv) muutunud värvilisemaks.

Koosolekust osavõtjad valisid seltsi 2019. aasta auliikmeks paljude seltsi väljaannete kaasautori, Raadi ajaloo propageerija ja sealsete ürituste hinge **Ülo Siimetsa**. Mälestuseks sai vastne auliige kodumaisest puidust valmistatud ja vastavat graveeringut kandva käsitöökella. Kella ostuga kaasnes ühe puu istutamine.

Selline oli Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi aasta 2019. Juubelihõnguline ja rõõmsalt tõine.

❖ **Sirje Madisson**

Emakeelepäeval toimus ERMis kohtumine Ferdinand Johann Wiedemanni keeleauhinna 2019. aasta laureaadi Tallinna Ülikooli rakenduskeeleteaduse professori Krista Kergega, kelle ettekande teemaks oli „Meie avarduv vaimu- ja keele-ruum“. Foto: Alar Madisson

Emakeelepäeva muusikalise sissejuhatuse „Minu ilusas emakeeles“ tegi kammerkoor Helü dirigent Küllike Joo-singu juhatusel. Foto: Alar Madisson

Jaani-laupäeval Raadi mõisapargis jätkus tegevust ka seltsi liikmete annetuste toel valminud ajaloolise rotundi. Foto: Alar Madisson

Raadi järve kaldal tervitas jaanipäevalisi Tartu linnaeape Urmas Klaas ja päeval süüdatud võidutulest süttis dirigent Lauri Breede tuleloitsu saatel ning tuhandete piduliste aktiivsel toetusel Tartu linna jaanituli.
Foto: Alar Madisson

22.07.2019 tähistasime seltsi eestvõttel Jakob Hurda hauaplatsil ajaloolisel Maarja kalmistul tema 180. sünniaastapäeva. Kõneleb ERMi teadur Indrek Jääts. Foto: Alar Madisson

KODUKANDILOOD

Viljandimaa Vabadussamba taastulemine

Eesti Vabadussõda on ainus sõda mille eestlased on võitnud ja seda palju kordi suurema naabri, Nõukogude Venemaa vastu. Saavutatud võidu tulemuseks oli iseseisev Eesti Vabariik mida peatselt tunnustasid ka teised riigid.

Vabadussõda röövis meie rahva hulgast üle 6500 inimese, neist ligi 800 meest ja naist olid seotud ajaloolise Viljandimaa ja kultuuriloolise Mulgimaaga. Täpsustuseks niipalju, et tegemist on lisaks tänasele Viljandimaale ka Jõgevamaal asuva Põltsamaa kihelkonna, Valgamaa koosseisu kuuluva Helme kihelkonna ning Järvamaaga liidetud Pilistvere kihelkonna Imavere ja Kabala valdadega. Tegemist on muljetavaldavalt suure osaga Eestist mille arvukas hukkute hulk räägib panusest, mis siinse kandi rahvaväelased andsid kaitstes oma elu hinnaga Eesti riiki. Igal langenul olid ju lähedased, kes neid taga nutma jäid. Nende soov oligi jäädvustada sõjas elu kaotanute mälestus väärikal moel.

Mälestussammas Viljandimaa langenud sõjameestele

Vahetult pärast Tartu rahu sõlmimist, veebruaris 1920 moodustati Viljandis komitee, mis seadis sihiks korrastada langenud sõdurite hauad ning püstitada neile Viljandisse mälestussammas. Kuid peatselt selle tegevus soikus. Suvel 1922 kutsusid Viljandimaa erinevate seltside esindajad ellu Vabadussõjas langenud sõjaväelaste mälestamise Sakalamaa komitee. Agaralt tegevust alustanud ühendus kogus raha ja otsis skulptorit, kes oleks nõus monumendi valmistama. Pöördui nimeka Eesti kujuri professor Amandus Adamsoni poole, kelle pakutud uhke kavand aga osutus komiteele rahaliselt ülejõukäivaks. Järgnevalt kuulutati välja konkurss, kuid laekunud töödest ei osutunud ükski sobilikuks. Nii pöördui 1925. aasta suvel taas professor Adamsoni poole, kes oli nõus esialgset kavandit lihtsustama ja hinda alandama. Sõlmiti leping 1,2 miljoni marga peale, Sakalamaa langenud sõjameeste samba valmimisajaks nähti ette juuli 1926.

Olgu siin väikene selgitus lugejale, miks kasutati samba ja seda rajava komitee nimena Sakalamaa. Rahvusromantilised ideed, mis ammutatud muistsest vabadusvõitlusest, leidsid esimestel iseseisvusaastatel rohket kõlapinda. Paljudele organisatsioonidele anti nimed, mis seostusid just muistse iseseisvusaajaga. Ka Viljandimaa kohta kasutati tihti nimetust Sakalamaa, mis aga oma piirides ei ühtinud tollase maakonnaga. Näiteks kuulusid vabadussõjaaegse Viljandimaa

Pilistvere, Kolga-Jaani ja Põltsamaa kihelkonna alad 13. sajandi algul hoopiski Nurmekunna ja Möhu muinasmaakonda.

Huvitav tõsiasi on seegi, et 1928. aasta sügisel esitasid Riigikogu liikmed Jaan Soots ja August Laur eelnõu nimetada Viljandimaa ümber Sakalamaaks. Ettepanek ei leidnud toetust. Viljandimaa ajalooline nimi elas üle järgnenud võõrvõimu aastad ning on alles ka nüüd, iseseisvuse taastanud Eestis.

Monumendi süünd

Amandus Adamson alustas koheselt mälestussamba rajamisega, ta sõitis Itaaliasse Firenzesse, kus tema valvsa pilgu all algas kahe pronkskujude grupi vormimine ja valamine. Monumendi betoonist tüvipüramiid tuli aga valmistada kohalikel ehitusmeestel insener Villem Vaheri juhtimisel.

Kuid oli veel üks oluline probleem, mis vajas lahendamist, nimelt tuli leida koht kuhu sammas püstitada. Nii nagu arvukate monumentide puhul kuni tänapäevani välja, on käinud tulised vaidlused asukoha üle. Nii oli see ka Viljandimaa langenud sõjameeste mälestussambaga. Erinevaid kohti, kuhu seda pakuti oli üle linna mitmeid. Alles 1926. aasta suvel, kui A. Adamson oli Itaalias samba pronkskujud juba teele pannud, suudeti asukohas kokku leppida. Monument otsustati püstitada endisesse Viljandi mõisa aeda Tasuja puistee äärde, Vabadusplatsile, mis tänapäeval kannab nime Vabaduse plats. Selle idaküljele kerkis peatselt Eesti Panga Viljandi osakonna kaunis hoone, mille autor oli arhitekt Karl Burman.

Samba nurgakivi asetamine tüvipüramiidi esikülje kujudegrupi alla toimus 2. augustil 1926 Viljandi linnapea Jaan Varese poolt. Oma kohalolekuga austas ettevõtmist ka professor Adamson isiklikult.

Mälestussamba suurejooneline avatalitus toimus 19. septembril 1926. Tõenäoselt sai sellest esimese iseseisvusperioodi kõige rahvarohkem tseremoonia Viljandis. Ajaleht *Oma Maa* kirjeldab avamise ülevaates: *Ei ole Viljandi warem näinud sarnast rahwamurdu. Umbkaudu wõis inimeste arwu üle kahekümne tuhande arwata.* Leht lisab tundedüllaselt: *Sakalamaa püstitas wabadussõjas langenud kangelastele tänu- ja austusmärgi. See sündmus ei kordu enam kunagi. Ning seda tõsiasi tundis kogu see arwutu rahwahulk, kellele õnn osaks sai seda sündmust kaasa elada. Sellepärast wäriseski inimeste silmis seletamatu helk, ning nägudel wäljendus tahe suruda wõimalikult sügawale hinge*

Samba nurgakivi panek 2.08.1926. Foto: Viljandi muuseum

põhja see päew tema läbielamustega, mis kunagi enam ei kordu.

Monumendilt eemaldas 11 suurtükipaugu saatel katte riigivanem Jaan Teemant. Samba pühitsesid Saarde koguduse õpetaja Martin Torrim ja metro-poliiti Aleksander. Kohal viibis arvukalt auvõõraid, lisaks riigipeale ka mulgist sõjaminister kindral Jaan Soots, 3. diviisi ülem kindral Aleksander Tõnisson, mälestussamba komitee esimees, Viljandi maavanem Heinrich-Eduard Lauri, Viljandi linnaeape Jaan Vares jpt tähtsaid tegelasi. Sõjaväelise ilme andsid sündmusele Sakala jalaväerügemendi, 3. diviisi suurtükiväe ja Kaitseliidu Sakalamaa maleva üksused. Monumendi lõplikuks maksumuseks kujunes 1,355 miljonit marka. Viljandi linnavalitsusele üle antud mälestussammas sai endale järgnenud iseseisvusaastateks hea peremehe.

Vastne monument oli betoonist tüvipüramiidile asetatud kahe pronksskulptuuri grupiga. Ülemine grupp koosnes Eesti Vabariigi sõdurist ja langevast Lembitust kätt tõstmas päikese poole. Sõduri kõrgus oli 2,25 meetrit, koos lipuvardaga aga 3,1 meetrit. Tüvipüramiidi esiküljel paiknes ema lapsega, mis kujutas sümbolsest vaba Eestit. Ema kõrguseks oli 2 meetrit. Tüvipüramiidi ulatus maapinnast üle 5 meetri. Monumendi kogukõrgus koos ülemise kujudegrupiga tõusis üle 8 meetri.

Viljandimaa VSL sammas augustis 1926. Foto: Viljandi muuseum

Viljandimaa VSL sammas ja Eesti panga hoone 1930. a. Foto: Viljandi muuseum

Samba igale küljele oli asetatud pronkstähtedega testid. Esiküljel: *1918–1920 / Eesti vabaduse eest / langenuile!*, Tasuja puiestee poolisel küljel *Eestimaa, su mehemeel / pole mitte surnud veel!*, tagaküljel *Nende mure muljutused / nende piina pigistused / kostku meile kustumata!* ja Eesti panga hoone poolisel küljel *Kutsu! Ma tõusen / ka hauast, kui vajad / mu abi, kodumaa!*

Kahjuks on algsest mälestussambast säilinud vaid neli detaili, mis hoiul Viljandi Muuseumis. Nendeks on lapse käsi küünarnukist alates, Lembitu labakäsi ja lühike mõök tupes ning Eesti sõduri mõõgatupp.

Monumendi avamise järgnevatel iseseisvusaastatel kujunes Viljandimaa sammas üheks viljandimaalaste ja külaliste lemmik vaatamisväärsuseks. Siin käidi tihti pildistamas ja toimus mitmesuguseid rahvuslikke tseremooniaid. Viljandimaa Vabadussammas oli meie inimeste jaoks, kui tõeline iseseisvuse sümbol.

Metslased monumendi kallal

Vahetult pärast Eesti okupeerimist Nõukogude Liidu poolt juunis 1940, algas ka Vabadussõja mälestusmärkide hävitamine. Septembris 1940 purustati kapten Anton Irve pronkskuju Viljandi Kirikumäel. Rahva hulgas levis teadmine, et kohe lõhutakse ka Viljandimaa Vabadussammas. Kuid kommunistlikud barbarid julgesid selle purustamist alustada alles kolmveerand aastat hiljem, mõni päev pärast esimest massküüditamist, 1941. aasta 19. juuni öötundidel. Võõrvõimu käsilased kiskusid sambalt maha kujud ja õhkisid tüvipüramiidi.

Monumenti ümbritsevat mulda vedasid linna ettevõtete töötajad käsukorras ära mitu päeva, kuid töö jäi pooleli peatselt puhkenud sõja tõttu.

Saksa okupatsiooni ajal plaaniti mälestussammas taastada, kuid sõjalude ja rängalt purustusi saanud kujude ennistamisraskuste tõttu see ei teostunud. Küll korrastati tüvipüramiidi alumine osa ning seda ümbritsev lillepeenarde ala. Rahvuslikel tähtpäevadel korraldati selle juures pidulikke tseremooniaid.

Peatselt algas uus Nõukogude okupatsioon. Mitu aastat seisis monumendi säilinud osa, millel puudusid igasugused kirjad ja viited Vabadussõjas langenuile, puutumatuks. Kuid teise suurküüditamise ajal, 1949. aasta kevadel, hävitati see lõplikult. Järgnenud võõrvõimu aastatel ehitati samba kohale massiivne autahvel, kus eksponeeriti tööeesrindlaste pilte, keda rahvasuus kutsuti naljatamisi tagaotsitavateks.

Pühkimaks igaveseks mälust Viljandimaa Vabadussambast, rajas kommunistlik partei aastatel 1979-1981 monumendi kohale EKP Viljandi rajoonikomitee hoone. Kuid rahvas ei olnud unustanud oma iseseisvuse sümbolit. Nii pandi ehitatava hoone nurgakivisse 1979. aasta 12. jõulukuu päeval salaja dokument, kus olid järgmised read: *Selle hoone kohal asus Viljandi linna kauneim mälestussammas 1920.a. noore Eesti Vabariigi kaitsel Vabadussõjas langenuile.* Dokument leiti parteimaja lammutamisel 2020. aasta suvel ning asub nüüd Viljandi Muuseumis.

Viljandimaa VSL sammas 1943. Foto: Viljandi muuseum

Viinapits. Foto: Viljandi muuseum

Mälestussamba taastamise katsed

Iseseisvuse taastamise käigus 1988. aastal tõstus kohe ka Viljandimaa Vabadussõjas langenute mälestussamba ennistamise küsimus. Esimese kirjutise monumendist avaldas kohalikus ajalehes Sakala 1988. aasta septembris Ülle Aaskivi. Korduvalt kirjutati ja arutati samba taastamise üle, kuid peamine takistus selle teostumiseks oli monumendi asukohas paiknev endine kompartei maja, mis nüüd oli Ametite Majaks saanud. Hoone oli iseseisvuse taastamise järgselt tundmatuseeni ümberehitatud ja muutunud veel koledamaks, kui ta algul oli.

Detsembris 1994 pöördus Viljandimaa Muinsuskaitse Ühendus Viljandi linna poole ettepanekuga moodustada Vabadussõja langenute mälestussamba taastamise komitee. Viljandi linnavolikogu moodustaski 1995. aasta mais Vabadussõja monumendi taastamise korraldamise komisjon. Sama aasta septembris otsustas aga linnavolikogu loobuda samba taastamisest algses kohas ja algsel kujul seal paikneva hoone tõttu. Leiti piisav olevat samba mälestuse jäädvustamine tahvliga hoone seinal. Ühtlasi otsustati rajada Viljandisse uus Eesti vabaduse eest langenute mälestusmonument. Kuigi rahvahulgas leidis selline lähenemine kriitikat, nõustus linnavolikogu detsembris 1995 Eesti vabaduse eest langenute mälestusmonumendi rajamisega Viljandisse Kirikumäele ning korraldas selleks konkurs. Nii nagu arvata võis, oli selline laialivalguva, kõigile mõeldud samba rajamine määratud läbi kukkumisele. Laekunud tööd tunnistati ebasobivateks ja konkurs loeti nurjunuks. Ainsana teostus idee paigaldada Ametite Maja seinal mälestussamba meenutuseks mälestustahvel. See avati hoone esifassaadil 24. veebruaril

1996. Hoone lammutamise algul 2020. aasta suvel võeti see maha ja anti üle Viljandi Muuseumile.

Taastame Viljandimaa Vabadussõjas langenute mälestussamba!

Järgnevatel aastatel arutati ikka ja jälle samba taastamise võimaluste üle. Konkreetsete otsusteni jõuti aga alles aastakümneid hiljem. Nii moodustas Viljandi linnavalitsus 2015. aasta augustis ajutise komisjoni Vabadussõja võidusamba taastamise korraldamiseks. Komisjoni istungil sama aasta septembris otsustati üksmeelselt taastada Viljandimaa Vabadussõjas langenute mälestussamba algsel kujul ja algses asukohas.

Komisjoni seisukoht oli heaks aluseks ka linna kõrgemale võimukandjale, volikogule. Viljandi linnavolikogu otsustas 29. oktoobril 2015: 1) Võtta eesmärgiks taastada Eesti Vabadussõjas langenute mälestusmärk algses asukohas algsel kujul, 2) Vabaduse platsist kujundada esinduslik atraktiivne linna peaväljak avatud vaadetega taastatavale Vabadussõjas langenute mälestusmärgile ning lossimägede, lauluväljaku ja mõisapargi suunal.

Tegemist oli prohvetliku otsusega, sest veel kõrgus endine parteimaja omas asupaigas ning polnud kindlust, et see sealt kaob. Kuid ometigi 2020. aasta suvel see lammutati!

Pärast 2015. aasta volikogu otsust toimus linna ruumi uuendamise konkurs. Võidutöö autorid, mööda minnes linnavolikogu otsusest, ei näinud aga oma visioonis ette samba taastamist. Seetõttu tuli Viljandi linnavolikogul veelkordselt oma istungil 27. augustil 2020 kinnitada varasemat otsust taastada Viljandimaa Vabadussõjas langenute mälestussammas esialgsel kujul Vabaduse platsil.

Olgu siinjuures märgitud, et esimesel iseseisvusperioodil püstitati üle Eesti ligi 200 monumenti Vabadussõjas langenutele. Tänapäevaks on peaaegu kõik taastatud, suurematest sammastest ootab ennistamist veel vaid Viljandimaa ja Narva-Jõesuu mälestussammas. Tähelepanuväärne, et need mõlemad on rajatud silmapaistva Eesti kujuri professor Amandus Adamsoni poolt.

Võttes aluseks põhimõtte, et Eesti riik on rajatud 24. veebruaril 1918 ja meie iseseisvust kaitsti Vabadussõjas, on põhjendatud taastada kõik langenud sangaritele pühendatud mälestussambad. Viljandimaa on otsustanud selle teoks teha!

Kuid jäädvustamist ootavad ka kõigi ligi 800 Viljandimaa seotud mehe ja naise elulood, kes hukkusid Vabadussõjas. Käesoleva loo autor on seadnud sihtsiks kõik sangarid samba taasavamise ajaks ilmuvasse raamatusse raiuda. Teoses jäädvustatakse ka kõigi nimed, kes on annetanud mälestussamba taastamise heaks.

Töö mälestussamba taastamiseks on alanud. Loodame, et hiljemalt 2023. aastaks on Viljandimaa Vabadussõjas langenute mälestussammas taas oma algsel kujul algses kohas Vabaduse platsil!

❖ **Jaak Pihlak**
Viljandi Muuseumi direktor
9.11.2020

Toeta Viljandimaa Vabadussõjas langenute mälestussamba taastamist!

Anneta Viljandi Linnavalitsuse
kontole EE021010302005455005
„Vabadussõja mälestussammas“
AITÄH!

Suvi Viljandi Orelifestivaliga

Oleme harjunud pühakodades leidma hingele tugevat ja sooja kosutust orelimuusikast. Meie jaoks on üsna loomulik kuulda jumalateenistusel pillide kuningat ja laulda tema saatel pühasid koraale. Laulatuse teevad pidulikult pulmamarsid orelil saatel, ristimisel paitavad meie hinge õrnad orelihelid, leinatlituse kujundavad pühalikuks oreliviisid.

Aga orel pakub rohkesti võimalusi mitmesugusteks muusikaalamusteks. Nii korraldati möödunud suvel esmakordselt Viljandi Orelifestival. Festival hõlmas kogu Viljandi praostkonda, mille piirid ulatuvad Põltsamaale ja Helmesse. Orelifestivali kunstiline juht oli Viljandi praostkonna muusikatöö koordinaator Tuuliki Jürjo. Meeskondlikult korraldasid festivali Viljandi praostkond ja MTÜ Musica Sacra. Festivali toetasid kõik omavalitsused, Kultuurkapital ja Rahvakultuuri Keskus.

Festival leidis aset üsna keerulisel aastal, mis sundis kiiresti plaane korrigeerima. Mõningal määral tuli nihutada ajalisi plaane ja kontserdid pidid mahtuma kahekuulisesse perioodi. Tuli loobuda välis-esinejate

vastuvõtust, keda oli juba kavandatud ja külla kutsutud. Ja kuigi suvi oli igati lahe, jätkus soojust, valgust, õhku, viirused taandusid, siis ikkagi eelistati kogunemiste puhul ettevaatlikkust. Ent avarais kirikus jätkus ruumi küllaga muusika ja selle nautijate jaoks.

Niisiis imetlesime oma väikese kodumaa mitmekülgeid võimalusi orelikontsertide põnevaks sisustamiseks. Ning eriti Mulgimaal tundis rahvas huvi selliste muusikaalamuste vastu, tundes ühtaegu igatsust elavate muusika- ja kultuurisündmuste järele ja nautides vabamat aega. Festival algas 12. juulil just Mulgimaal Helme kirikus, kus oreliga (Kadri Ploompoo) koos helisesid mandoliin (Alina Sakalousskaya) ja flööti (Oksana Sinkova). Festival lõppes samuti Mulgimaal Paistus 6. septembril orelil (Maris Oidekivi-Kaufmann) ja flöödi (Janika Lentsius) duetina. Paraku ei jõudnud festival Halliste kirikusse, teatud piiranguid seadis siiski finantsiliste toetuste nappus. Taagepera kirikus esitas Tuuliki Jürjo soolokontserdi orelil, esitades barokki, omaenda patriotilist loomingut kui ka seadeid ansambli „The Beatles“ repertuaarist. Tarvastus kaasus orelile (Tuuliki

Oksana Sinkova, Tuuliki Jürjo, Kadri Ploompuu, Alina Sakaloukaya. Foto: Tuuliki Jürjo

Jürjo viiul (Leena Laas), Karksis kaks torupilli (Karolin Übner ja Kaisa Kuslapuu, mängides ka orelil). Mõisakülas ei ole head kontsert-orelit, küll aga on tuntuks saanud Mõisaküla kiriku võluv akustika. Nii saatis siin bariton-solisti (Ott Indermitte) valdavalt kitarr (Paul Daniel), orel (Tuuliki Jürjo) juhatas kontserdi sisse ning lõpetas paladerohke kava.

Suurepäraselt korraldatud festival oli ühtaegu nii hingekosutav kui ka hariv. See pakkus võimalusi keskenduda palvele kui ka tutvuda meie muusikaeluga, kohtuda meie orelikunstnike ja teiste muusikutega, leida kavadest vana tuttavat ja uut huvitavat loomingut.

Orelifestival ergutas vaimulikke ja kirikumuusikuidki avastama omaenda ja naaberkirikute helivõimalusi.

Loodetavasti sai Viljandi Orelifestivalist alguse pikem traditsioon, mida hakkame ootama igal aastal. Jääb soovida, et me oleme valmis sarnast avastusretke läbi käima aktiivselt ja arvukalt, et selle kosutuse varal elada läbi kõikide aegade ikka oma hinges ilusamat ja elusamatki elu, nagu seda on soovinud meile orelifestivali patroon ja Viljandi praost Marko Tiitus.

❖ Arvo Lasting

Kärstna rahvaraamatukogu loomine

Kui Kärstna raamatukogu loomise ja Kärstna-Riidaja Haridusseltsi „Kiir“ eestvedaja, õpetaja Hans-Alfred Ruubel aastal 1894 ilmale tuli, oli tema koduvallas Öisus raamatukogu püsti juba aastast 1883. Aasta enne tema sündi oli sinna soetatud 400 raamatut. Mitte vähetähtis ei olnud Öisu mõisa eelviimase omaniku Alfred Ferd. Fr. von Siversi majanduslik tugi, kes andis ruumid, kinkis laua ja pingid. Algatus raamatukogu loomiseks tuli aga mõisatöolistelt.

Külakultuuri kandja on inimene ja tema loovus. Seda, mida inimesed loovad, kas individuaalselt või

koos, võib külas nimetada kultuuriks. Tähtsam, kui tegevuse tulem, on koostegutsemise tahe ja omavahe-line suhtlus ning loomisprotsess. Kultuuri loovad külas inimesed koos ja külademokraatia rajaneb tunnete, mõtteeisist ja sellest tulenevatest hoiakutest lähtuvatele tavadele, kirjutamata kokkulepetele, kus antud lubadus ja sõna maksab. Külas on inimene tähtis.

Loovasse, innovaatilisse, muusika-, laulu- ja kirjanduslembesesse keskkonda sündis ka Hans, kes ärksuse oma vanematelt päris. Teaduslikku ja populaarteaduslikku kirjandust oli eesti keeles väga vähe, sellepärast

õppis isa ära vene keele. Eestikeelset kirjandust tundis ta hästi. Raamatust peeti perekonnas lugu. Ajapikku sigines isiklik raamatukogu, mis maatöölise puhul oli harukordne. Isa meisterdas pilli nägemata viuli ja mitu kannelt. Iseõppijana oskas ta teha igasugust mööblit, saane, sõiduvankreid, puitnõusid jm. Ta oli ratsionaliseerija ja leiutaja. Emalt õppis Hans palju laule. Leiutamisvaim ja loovus ei olnud ka emast mööda läinud. Mis ilmnas näiteks seepide keetmisel.

Kui ei ole, tuleb leiutada, oli põhimõte, mille Hans kodust kaasa sai. Ja lugu kõnelebki ühe teovõimsa inimese jäljest ühes paigas Mulgimaal, ajaloolise Loodi-Helme tee veeres nimega Kärstna. Teeristilt kulgeb Suislepa poole viiv Voorule (Worroküll), kunagisele, ühele muistsele keskusele Sakala ajaloolises paikkonnas nimega Poderial (Poderjalg küla järgi Karksi (Karkus) aladel). Valla piiridel olnud kunagi seitse kõrtsi. Kärstna väljadel peetud 1919. jaanuaris Vabadussõja murdelahingutega murti Punaarmee selgroog, mil Sakala kõrgustiku kõrguselt teisel tipul, Kabelimäel istus kahuriga Georg Leets ning mis eestlaste kätte jäi. Siit lähedalt on pärit sõjaväelane Fr- Karl Pinka ja Kuperjanovi Partisanide Pataljoni juht Vabadussõjas Jaan Unt ning kirjanduse suurkujud luules Henrik Visnapuu ja Hendrik Adamson. Muistsest asustusest annavad tunnistust kalmed Rillis ja Põrgal, kus ei puudu ka Vene-Jaapani sõjahauad.

Kärstna Ministriumikool oli Hansu esimene töökoht õpetajana aastail 1913–1916. Koolimaja oli pikk, ühekorruseline laudadega vooderdatud puitehitis, esiküljega maantee poole. Maja esiküljes, põhjapoolse otsa lähedal, oli peasissekäik klaasrõduga. Kool asetses Helmesse viiva tee ääres, umbes ühe km kaugusel selle

ristumisest Vooru teega. Uustulnukale anti õpetada ained, mis teistest üle jäid. Õpetada tuli loodusteadust, matemaatikat ja laulmist, sekka ka usuteadust. Õpetajaameti kõrvalt sai temast kohaliku haridusseltsi „Kiir“ laulukoori asutaja ja dirigent, muusikakoori asutaja, näiteringi näitleja. Seltsi juhatuse liikmena aitas ta korraldada kõnekoosolekuid ja pidusid, mille sissetulekutest asutasidki nad Kärstnas esimese üldkasutatava raamatukogu.

Laulukoori, muusikakoori ja näiteringi loomine

Kärstna koolimajal tuli täita ka kultuurimaja ülesandeid. 1913. a augustis saadi Riia kubernerilt luba Kärstna ja Riidaja haridusseltsi „Kiir“ asutamiseks ja septembris alustas uus selts tegevust. Seltsi tegevuskohaks jäi koolimaja, sest muud vähegi sobivat ruumi kummaski vallas ei olnud.

Põhikirja järgi võis selts asutada laulu- ja muusikakoore, raamatukogusid, lugemislaudu, koole, korraldada loenguid, kursusi ja pidusid jne. Niisugune selts oli toona Kärstna ja Riidaja elanikele väga vajalik. Tollal nõudis sõit Viljandisse inimese ja hobuse 10–12 tunnise tööpäeva. Tartus käimiseks ei piisanud ühest päevast. Tuli hakata rahva vaimseid vajadusi rahuldama kohalike jõududega.

Seltsi koosolekul otsustati rakendada tööle laulu- ja muusikakoor ning hakata korraldama segaeeskavaga pidusid. Koorijuhtiks kutsuti Hans Ruubel ja pidudeks näidendeid õpetama Peeter Adamson.

Esimene mure oli, kust saada noote. Seminaris eesti koorilaulu ei õpetatud. Noote ei vajanud ainult laulukoor, vaid tal endal oli neid suurt arvu tarvis, et eesti

Kärstna-Riidaja Haridusselts „Kiir“ umbes aastal 1914. Hans on külitamas kõige ees oma hiilgava kiilaspeaga. Selts on väljasõidul. Foto: Hans Ruubeli kogust

koorilaulu tundma õppida. Kui oldi kusagiltki saadud paar nooti, paljundas Hans need Riidaja vallamajas sapirograafil ja laulukoor võis tööd alustada.

Nootide küsimus koori osas lahenes edaspidi üle ootuste hästi. Otsustati 1914. a suvel Viljandis laulupidu pidada. Kärstna koor registreerus laulupeost osavõtjaks ning sai selle toimkonnalt noodid. Neist peaaegu piisas esimeseks aastaks. Edaspidiseks noote muretseda oli seega aega küllalt.

Laulukoori harjutuskohaks sai koolimaja. Et peaaegu kõik õpilased elasid koolimajas, võis klassides harjutada ainult laupäeva õhtuti ja pühapäeviti enne lõunat. Harjutamas käis laulukoor harilikult ühe korra nädalas, ainult enne pidusid korraldati vajaduse korral veel mõni lisaharjutus. Harjutused algasid harilikult kella 17 ümber ja kestsid 4–5 tundi. Osa lauljaid tundis nooti, kuid laule tuli selgeks õpetada ka harmooniumil ette mängides. Kui üks häälerühm õppis laulu, veetsid teised aega kas vestlemise, ajalehtede lugemise või male mängimisega, jm. Harjutuste keskel tehti harilikult pooletunniseid vaheaegu, mille jooksul mängiti vahelduseks seltskondlikke mängu. Pärast kella 21, kui õpilased olid magama läinud, koguneti klassituppa, et harjutada laulmist kogu kooriga suuremas ruumis.

Seltsi poolt korraldatud pidude kavas oli alati ka näidend. Näitlejais kutsuti näidendi osadele sobivad isikud seltsi tegelaste hulgast. Harilikult olid näitlejad ühtlasi ka laulukoori liikmed. Samad näitlejad esinesid harilikult kõigis näidendis, kus oli neile sobiv osa. Nii kujuneski seltsi näitlejaskond. Näitlejate hulka kuulus ka Hans.

Näidendeid sai selts kõige sagedamini Viljandi raamatukauplusest Hans Leokese raamatukogust. H. Leoke oli koondanud oma kogusse üsna suure arvu näidendeid, mida võis ette kanda primitiivseil näitelavadel. Näidendeid õpiti samuti nagu laulmistki koolijuhataja juures. Näitlejad käisid koos ainult enne pidu vajadust mööda.

Väike muusikakoor, mille koosseisu kuulusid kaks viiulit, viola, kontrabass, klarnet ja kolm vaskpilli, andis pidude kavva mõne numbriga ja mängis ka tantsuks. Orkestrandid olid ühtlasi ka lauljad. Ka muusikakoor harjutas koolimajas, ülalnimetatud ruumides. Nagu kirjutab „Sakala“ 25.08.1928 sai orkester 1927. a kevadel uusi pille ja võis rahuldavalt esineda.

Peod

Pidude korraldamiseks sobivaid ruume Kärstnas ja Riidajas ei olnud. Paremate puududes kasutati selleks Kärstna koolimaja ja „Kubu“ kirikut.

Koolimajas kanti laud klassidest välja, eemaldati klassituba üksteisest eraldavad laudkilpidest vaheseinad ja kolm klassituba moodustasidki „peosaali“. Osa vaheseina kilpe, mis olid laotud madalatele pukkidele,

klassitoa otsaseina äärde klassitoast elutuppa viiva ukse ette, moodustasidki näitelava põranda. Sellele püstitati kulissid, pandi peale kilpidest lagi, tõmmati eesriie ette ja näitelava oligi valmis. Kui näidendi tegevus toimus õues või looduses, siis riputati näitelava tagaseinaks maastikupilt, mille oli valmistanud kohalik asjaarmastajast kunstnik. Dekoratsioon peo ajal vahetada oli raske, seepärast valiti ettekandmiseks niisugused näidendid, mille tegevuskoht ei muutunud või mis nõudsid teistes vaatustes ainult lava väikest ümberkorraldamist.

Ruumiks, kus näitlejad valmistusid esinemiseks ja viibisid esinemiste vaheaegadel, oli tema elutuba, see asetses näitelava taga ja sealt viis uks lavale. Grimeerisid end näitlejad ise või tegid seda kaasnäitlejad. Grimeerimisvahendeid saadi Viljandist. Publiku tarvis paigutati klassidesse lihtsad, värvimata lauast, seljatoeta pingid. Peoliste rõivistuks sisustati poiste magamistuba.

Et koolimaja peokorda seadmine nõudis palju tööd, sai koolimajas pidusid korraldada ainult õppevaheegadel, nimelt jõulu-, ülestõusmis- ja nelipühade ajal, s.o. kolm korda aasta jooksul.

Kubu, kolmest talust kokku rajatud Murikatsi suurtalu omanik, koolitas oma poja pastoriks ja peale tülliminekut Helme pastoriga, ehitas oma talu maale 1880. a kiriku, lootes et see saab Helme abikirikuks. Kuid tema pojast sai pärast oma isa Murikatsi suurtalu omanik ja kirik jäi kasutamata ning seisis tühjalt.

„Kubu“ kirik oli lihtne maakivihoone madala torniga. Seestpoolt olid hoone seinad krohvitud ning lubjatud. Hoones oli ainult üks ruum, mille kaugemas otsas asus madal poodium. Pidude ajal kasutati poodiumi näitelavana, kusjuures dekoratsioonid ja eesriide pidi peokorraldaja kaasa tooma. Istmeteks olid ka selles ruumis seljatoeta lauast pingid. Peoliste ülerõivaid polnud kuhugi panna. Mõned varnad olid samas ruumis.

Kirikus korraldas selts vähe pidusid. Külmal ajal ei saadud seda teha sellepärast, et ruumis puudusid ahjud, aga suveks selts katkestas oma tegevuse, sest põllutööde hooajal ei olnud tegelastel selleks aega.

Kõikide pidude kava esimese osa moodustasid koorilaulud, viimase osa näidend. Nende vahel oli veel muusikakoori ettekandeid, vahest deklamatsioon ja mõnikord ka lühike kõne. Pidude lõppes alati tantsuga, milleks harilikult mängis seltsi muusikakoor.

Sissetulekute suurendamiseks korraldati peol harilikult Amori posti: peolistele kinnitati rinda numbrid. Kui keegi soovis kellelegi kirjutada, ostis kassast pilt-postkaardi, kirjutas sellele kirja ja adressaadi numbriga ning andis kaardi Amori osas esinevale väikesele poisile, kes kaardi adressaadile viis.

Pidudest osavõtjaid oli alati nii palju, kui väikesed ruumid mahutasid. Pidudele tuli inimesi peale Kärstna veel Riidajast, Lövelt ja Tuhalaanest.

Värvilise foto 1880. a Murikatsi suurtalu maadele ehitatud nn „Kubu“ kiriku varemetest tegi Kärstna raamatukogu juhataja Valdar Meister. Seal ja Kärstna Ministeeriumikoolis peeti pidusid ja loenguid, millest saadud rahaga pandi aastal 1914 raamatukogu ja teemaja püsti.

Loengud

Seltsi ülesandeks oli põhikirja järgi ka loengute ja kursuste korraldamine, kuid selles tööloigus pörkas selts kokku ka suurte raskustega. Esiteks, vallas ei leidunud isikuid, kes oleksid võinud loenguid pidada. Vene tsaaririigis oli eestlastel väga raske haridust omandada. Enamik eestlastest pidi jääma ainult valakooli-, väiksem osa kihelkonna- või ministeeriumikooliharidusega. Need, kellel avanes võimalus kesk- või kõrgemat haridust omandada, lahkusid vallast ja valda jäid ikka algharidusega elanikud. Nii oli ka see Kärstnas. Rohkem kooliharidust saanud vallaelanikeks olid ainult õpetajad. Ka Murikatsi suurtalu kõrgema haridusega peremees elas tagasitõmbunult oma talus. Järelikult oleksid lektoritena võinud kõne alla tulla ainult õpetajad, kuid neil oli seltsis juba niikuinii palju tööd. Väljastpoolt lektorite kutsumine oli raske halbade liiklemisolude pärast. Kärstnas käik oleks nõudnud lektorilt palju aega ning oleks olnud väsitav.

Teiseks, Kärstnas ei olnud niisugust ruumi, kus oleks saanud mingist aimest pidada seeria loenguid. Koolimaja oleks loenguteks vaba olnud ainult laupäeva õhtupoolikul, kuid see aeg ei oleks loengute kuulajatele olnud vastuvõetav, sest maal käiakse laupäeva õhtuti harilikult saunas.

Raskustest hoolimata korraldati 1915. a suvistepühade ajal „Kubu“ kirikus karskusealane loeng Tartust kutsutud lektoriga. Osavõtt loengust oli väga elav. Arvatavasti ei olnud selle põhjuseks suur huvi karskuse

vastu, vaid taheti kuulata Tartust tulnud lektorit ja pühade ajal oli inimestel rohkem vaba aega.

Järgmisel päeval avanes hea võimalus lektori soovitude teostamiseks. Üks seltsi laulu- ja muusikakoori liige pidas pulmi ja seltsi arvukas tegelaskond võttis sellest osa. Muidugi oli ka rohkesti muid inimesi. Iseenesest tekkis seltsi liikmete hulgas mõte loobuda alkohoolsete jookide tarvitamisest. Viinapudelid jäidki terveks, kuid pidulistel oli väga hea tuju. Lauldi, mängiti mitmesuguseid seltskondlikke mängu, kuulati laulukoori ja muusikakoori ettekandeid. Karske pidu meeldis nähtavasti kõigile.

Raamatukogu loomine

Pidudest saadud rahaga asutas selts raamatukogu, Kärstna esimese rahvaraamatukogu, kust igaüks võis laenata. 1914. a suvel tõi Hans seltsi juhatuse poolt heakskiidetud nimekirja järgi seltsi raamatukogule esimesed raamatud. Sel aastal löödi kõik kõrtsid kinni.

Raamatukogu otsustati paigutada Murikatsi, sest seal oli see mõlema valla elanikele kättesaadav ja Murikatsis asuvasse Tarwitajateühisuse kauplusesse oli mõlema valla elanikel sagedasti käimist.

Selts üüris Murikatsis väikese maja, kuhu paigutas raamatukogu ja lugemislaua ja kus avas ka teemaja. Raamatukoguhoidjaks ning teemajapidajaks võeti rätsep J. Puusepp, kes seda tööd sai teha oma põhitöö kõrvalt.

1914. a suvel käis Kärstna koor Viljandi laulupeol terves koosseisus. Laulupidu peeti C. R. Jakobsoni ehitatud Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi maja õues. See maja on nüüd ümber ehitatud koolimajaks. Majal oli ja on praegugi õue pool pikk lahtise katusega rõdu, mis väikese, ajutise ümberehituse teel oli muudetud laululavaks. Avarasse õue, mida kolmest küljest piirasid hooned ja ühest küljest avanes ilus vaade Viljandi järvele, olid paigutatud pingid peoliste tarvis.

Ühendatud laulukoore juhataks Mihkel Lüdigi, ühendatud pasunakoore vist Villem Tubin, kes tol ajal oli algkooliõpetaja Viljandis.

Haridusseltsi „Kiir“ aktiiviga oli väga hea töötada: kõik käisid korralikult harjutustel, olid alati heas tujus, keegi ei kaevanud väsimuse üle ega hoidunud ajapuhuse ettekäändel millestki kõrvale. Ühise ettevõtmise kordaminekuks püüdis igauks oma ülesandeid hästi täita. Intriige selles kollektiivis ei olnud kunagi märgata.

Hans sai 1916. a septembri lõpus Viljandi rahvakoolide inspektorilt kirja, milles teatati, et Hans on määratud Viljandisse, Kantremaa Ministeeriumikooli ajutiseks juhatajaks.

Kõige suuremaks leiutiseks Hans-Alfred Ruubeli (1894–1993) elus sai eesti keele õppekava koostamine koos seletuskirjaga V, VI ja VII klassi tarvis aastal 1955. Ikka põhimõttel, et kui ei ole, tuleb leiutada.

Aga nagu kirjutab Sakala 30. i (12.II) 1915 oli haridusseltsi teemajast saanud vaimline keskus, mitte kunagise õllevabriku ligidal olnud Murikatsi kõrts.

*Hans-Alfred Ruubeli kirjalike mälestuste põhjal
aastast 1976*

❖ **Margit-Mariann Koppel**

Kas rahvuslik mõte tõuseb veel?

Võis ju olla Tarvastu köstri ja kooliõpetaja Hans Wühneri ettepanek, et 1870. aasta kuumal suvel, aasta pärast edukat suurt laulupidu, koguneksid eesti rahvusest haritlased, tublimad kihelkonnakooliõpetajad jt, et arutada eesti asja ja seada sihte edasiseks. Vähemalt Heinrich Rosenthali mälestuste põhjal võib nii väita (2010: 109). Ja ega peale tema memuaaride ning mõne Lydia Koidula ja tema õe Eugenie kirja¹ ju liiga palju otsest materjali nende päevade ja koosolekute kohta olegi.² Küllap keisririigi sanktsioonide ja baltisakste kiusu kartuses, aga igatahes ei peetud õieti protokolligi.

Ometi on kindel, et tegu oli tolle aja tähtsaimate nõupidamistega, kus pandi paika eesti rahvusliku liikumise rajajooned ja ülesanded. Selge kuju võttis Eesti Kirjameeste Seltsi asutamine ning Aleksandrikooli

küsimus. Esimene neist Helmes siinsamas toimunud konverentsipäeva järel,³ teine Tarvastu päeva õhtuks.⁴

Kui olustik meile tuttavamasse, taasärkamisaja võrdluse tuua, võib öelda, et tegu oli tollaste loome-liitude ühispleenumiga, järgmine samasugune peeti Toompea lossis 1988. aastal. Sarnane kahe 118-aastase vahega toimunud konverentsi puhul on veel see – peale asjaolu, et mõlemal juhul oldi koos kaks töist päeva –, et kohal olid kõikide erimeeleliste poolte esindajad. Mõlemal puhul oli koos n-ö kogu raskekahurvägi, kes eestlastel üldse võtta oli.

Kes siis? Ühisel plaanvankril saabusid 6. juuli hommikul Tartust papa Jannsen koos oma kahe tütreaga (Eugenie ja Lydia), Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt, Carl Johansson ja Heinrich Rosenthal (esimene neist Lydia austaja, teine Eugenie kaasa). Rosenthal mäletab

¹ Kirjutise aluseks on ettekanne Helme konverentsi 150. aastapäeval 11. juulil 2020. aastal Helme Köstrimäel.

Nt Lydia Jannsen F. R. Kreutzwaldile 17.8.1870 (vt Koidula 1962) ning Eugenie Jannsen Harry Jannsenile 15.7.1870 (KM EKLA, f 48, m 1:29) (Laar 1995: 206).

² Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolises Arhiivis leiduvad Helme ettekannete tekstid: Carl Robert Jakobsoni kõne “Kuidas tuleb Tartumaa eesti põllumeeste seltsil oma eestseisust valitseda?: Kõne, peetud 4mal Heinakuu päeval 1870” (f 47, m 55: 12; koopiad 157: 7) ning Jakob Hurda “Meie koolitatud ja haritud meestest” (f 43, m 37: 10; koopiad 22:5). Tarvastus oli üks kõnelejaid Jaan Adamson, tema kogus (EKLA, f 2) on rubriik “Eesti Aleksandri Kooli materjalid”. Seal äratavad huvi daatumita käsikirjad, nt “Eesti Aleksandri Kooli plaan ja õpetuste tähendus” jt. Teise kõneleja, Peeter Ainsoni mälestusi vt J. Kuldkepp. Kroonika lisavihik (EKLA, koopiad 10: 21). Viidete aluseks on Kristi Metste kõne Helme konverentsi 150. aastapäeval Helme Köstrimäel.

³ Friedebert Tuglase väitel Helmes Eesti Kirjameeste Seltsi asutamisest küll räägiti, sest “üldhariduslikkude ja rahvuslikkude küsimuste arutamine juhtis muidugi ka temani välja” (1932: 46), kuid ometi “ei või osutada, et Helme konverents üldse nimetamisväärselt tema kujunemist oleks mõjutanud” (samas: 47). Samas on toonane üliõpilane Heinrich Rosenthal oma memuaarides väitnud, et just Helme koosolekul otsustati põhjalike kaalutluste järel asutada Eesti Kirjameeste Selts (2010: 111), mille aga hilisemad uurijad on ümber lükanud ja selle daatumit varasemasse aega tõstnud.

⁴ Tarvastus koosolekul valiti 1870. aasta 8. juuli hommikul ka 11-liikmeline Aleksandrikooli peakomitee.

Ja niisugune suurus ja vägevus, olgu teda kellelgi enam ehk vähem, kui palju tahes, on igakord hinnalisem kui välimine suurus maakrundile, hingede ar[v]ule ja poliitika väele, niisamuti, kui vaimu suurus keha suurus, mõistus rusikast üle käib. – Õige auu öitseb meil omal maal, õige suurus sigineb üksi sugulaste seas, täielise tulu toome üksi tööd tehes oma vanemate väljal ja usume meie seda ja elame selle järele, siis oleme loomuline oks kõige inimese sugu puus ja mitte üleaarvuline ja asjata siin ilmas.

Koidula kommenteerib konverentsil kuulnud-nähtut kuu aega hiljem, 1870. aasta 17. augusti kirjas Friedrich Reinhold Kreutzwaldile nii:

See oli värskendav vaimukarastus, niisugune kosutus, mis mulle ja teistele vist küll harva osaks võib saada, ühtlasi külv, mis tulevikus peaks oma head ja rohket vilja kandma. Nii tublisid sõnu, nii palju häid ja õigeid otsuseid kui seal olen ma vähe kuulda saanud (Koidula 1962: 429–430).

Mart Laar võtab sama asja kokku nii:

Konverentsi positiivsetest saavutustest rääkides tuleks veel kindlasti mainida seda värskendav-tervendavat laengut, mille osavõtjad Helme ja Tarvastust kaasa viisid. Koosviibimisel valitsenud üksmeelne ja tõsiselt aateline vaim andis jõudu järgnevatiks pikkadeks aastateks (1987: 964).

Laar kutsub oma kirjutises ühtlasi üles:

Andku see Helme-Tarvastus valitsenud aatelisusest ning üksmeelest täidetud vaim meile tänapäevalgi jõudu lahkarvamustest üle vaadates ühises kultuuririndes meie maa ja rahva heaks tööd teha (samas).

Ja 1988. aastal nii läkski. Sündis laulev revolutsioon, rahva ühine kultuuririnne.

*

Mis on sellest jäänud? Vaadake enda ümber. Suur ja avar köstrimaja on vajunud maa põhja. Helme kaunis keskaegne kirik on ahervaremetes. Vaid vana väärikas pastoraat seisab veel puude vilus. Kas on niisama nukker seis ka eesti rahvusliku liikumise tänapäevaga – on seegi vajunud maa põhja ja seisab ahervaremeis? Kas me julgeme veel nii selgeid sõnu lausuda nagu Hurt 150 aasta eest?

Järsku tuleks eesti rahva ees auvõlg lunastada ja sinne keskus taas elule äratada? See ei peaks olema ilmvoimatu. On ju varemgi Teisest ilmasõjast jäänud varemeid aastakümnete möödudes uuele elule äratatud. Mäletate veel, kui Pärnumaal katuseta Tori kiriku seinte vahel kasvasid puud? Aga tuli üks tubli mees Jüri Kask ning Tori sõjameeste mälestuskirik seisab väarikalt oma kohal terve rahva rõõmuks. Siinsamas Mulgimaal on niisamuti päästetud varemeist Halliste kirik, ning sellest tööst rääkides tuleb nimetada Kalev Raave nime. Ja mitte ainult uuemaid, vaid ka otse keskaegseid müüre on uuele elule taas üles äratatud – mõtelgem Tartu

Jaani kirikule. Kui on soovi, saab! Muidugi on tarvis omavalitsuse ja riigi toetust, mis Tartus oli linnapea ja peaminister Andrus Ansipi poolt olemas, ja tarvis on ka asjatundlikku teaduslikku nõu, mida siinse näite puhul Kaur Alttoa koos oma kolleegidega jagas.

Või miks otsida näiteid kaugelt: lõpuks on ju ka Tõrva apostliku õigeusu kiriku hoone üles äratatud ja uue eluga kirik-kammersaalina täidetud, ja siin tuleb nimetada Ilmar Kõveriku nime, kes ka tänase 150. aastapäeva konverentsi kiiduväärselt kokku on kutsunud ja korraldanud.

Niisiis, kätte saag ja labidas ning asugem ka Helme kirikut päästma! Seda enam, et siin on partneriks Eesti Evangeelne Luterlik Kirik, kes on üks rikas ja võimas organisatsioon, mille kohta ikka ja taas uudistest kinnitust saame. Näiteks 5. juuli lehest loeme:

Eesti luteri kirik tegi mullu kasuliku tehingu, see kasvatas hüppeliselt kiriku kinnisvarafirma sissetulekuid. Eesti Evangeelse Luteri Kirikule kuuluva kinnisvara ja enda omandisse kuuluva kinnisvara haldamise ning arendamise eest hea seisva osatühingu Kiriku Varahaldus müügitulu kasvas mullu üle nelja miljoni euro. Sellega kasvatas kinnisvarafirma aastaga oma käivet 2,8 korda (Liiva 2020).

Eilsed uudised tõid teate, et kiriku varahalduse kasum on aastases võrdluses kasvanud 41% ning ta on kaasa rääkimas Tallinna pilvelõhkujate rajoonis Maakri tänaval (Oja 2020).

Milles seega probleem? Hakkame peale!

See oleks üks lõpp minu kõnele. Helge ja tooniga ülespoole, lootusega, et eesti rahvas elab sel maal veel tuhandeid aastaid ja oskab oma juurtest lugu pidada. On ju tänane väike koosolek meenutuseks sellestsaamast.

*

Aga mul on varuks ka teine lõpp. Lõpp, mis on moodsa maailmaga rohkem kooskõlas. Teame, et üle ilma ja meie suurte sõprade juures on hakatud ajalugu õiglaselt positsioonilt ümber hindama, vastavalt klassi- ja rassivõitluse uuematele suunistele on asutud ajalugu ümber kirjutama, raamatuid ja filme tsenseerima ning vanu monumente progressi nimel progressi teelt kõrvaldama.

Kui tsiteerida sedasama Hurda kõnet siinsamas 150 aastat tagasi, siis saame ainest ka hoopis teiselaadseks suhtumiseks nii temasse kui ka kogu toonasesse rahva “eliiti”.

Juba Hurda kõne pealkiri “Meie haritud ja õpetatud meestest” on selgelt šovinistlik. Hurt sõnab:

Igal rahval on Jumalast antud oma tähtis ja iseäraline silmanägu, kõnelemise viis ja sõnade välja rääkimine, oma iseäraline vaimu loom, mis ka mõnestki tükist tõisiti ennast avaldab, kui muil, omad iseäralised olemise, elamise kombes, mis lahutamata meie külge

jäevad [---]. Igal rahval on oma rahvaline loom, välimine ja vaimuline kuju, mis niisama jäedav kui kasele tõine valge koor, kuusele tema nõelad, tammele tema oma moodi lehed. Inimese rahvaline loom ja kuju võib küll mõnes tükis vähe muudetud ja iseäranis haritud ja kaunistatud saada, aga tuum, põhi, luu ja veri sell loomal ja kujul jääb seesama ja paistab igale silmi, kell silmi näha on.

Mis see muud on, kui rahvustevaheliste erisuste rõhutamine ning eraldusjoonte tõmbamine, rassismisugemetega natsionalism (vrd *kasele valge koor*), ja sellisele ei peaks olema kohta meie tänapäevas.

Hurt lisab veel, et

see iga kord inimest auustab, kui ta mingi hea poolest täis mees on, ka kui ta täis solkimata Eestlane on, ja et see meest laidab ja teutab, kui ta ei liha ega kala ei ole, ei toimane ega labane, ei mees ega naine, ei Eestlane ega Sakslane. Niisugune mees ei ole minu meelest midagi väärt, on naeruks ilmale, häbiks omastele,

mis taas rahvuspuhtust jutlustab ning ühtlasi selgesti teatud seksuaalseid sättumusi alavääristab (vrd *kui ta mees ega naine ei ole, on naeruks ilmale ja häbiks omastele*).

Ja ei aita, vaid pigem lisab õli tulle Koidula kinnitus: Ja igal pool on ikka Hurt see, kelle tõde ja soojus ja tahtmise puhtus, kelle tulisus ja aus meel teistele teed valgustavad. See seal on sõna kõige paremas mõttes täismees [---]. Annaks, et ta meile kaduma ei läheks! (Koidula 1962).

Kui lisame siia tööga, et Hurt öö läbi Koidulat magada ei lasknud ning muudkui “muinasjutte” jutustas, nagu kaasaegsed meenutavad, siis pole enam palju ettekujutust vaja, et ka ahistamissüüdistuse tõsta võime.¹¹

Igatahes tuleks suure küsimärgi alla seada Hurda renomee ning ehk on õige aeg tema ausambad linnaväljakutel eemaldada.

Kirjandus

- K o i d u l a, Lydia 1962. Koidula Kreutzwaldile. – *Fr. R. Kreutzwaldi ja L. Koidula kirjavahetus 1867–1873*. (Fr. R. Kreutzwaldi kirjavahetus V.) Tallinn: Eesti Riilik Kirjastus, lk 428–432
- K r u u s, Hans 1939. Jakob Hurda pärand rahvuslikule mõttele. – *Jakob Hurda kõned ja avalikud kirjad*. Toim. Hans Kruus. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts
- L a a r, Mart 1987. Ühest unustatud koosolekust. – *Looming*, nr 7, lk 959–964
- L a a r, Mart 1995. *Raamat Jakob Hurdast*. Tartu: Ilmamaa
- L i i v a, Siiri 2020. Eesti luteri kirik tegi mullu kasuliku tehingu, see kasvatas hüppeliselt kiriku kinnisvarafirma sissetulekuid. – *Ärileht.ee*, vt arileht.delfi.ee/news/uudised/eesti-luteri-kirik-tegi-mullu-kasuliku-tehingu-see-kasvatas-huppeliselt-kiriku-kinnisvarafirma-sissetulekuid?id=90359741
- O j a, Barbara 2020. Kiriku Varahaldus kasvatas kasumit ja peab plaani kõrghoone ehituseks. – *Err.ee*, vt www.err.ee/1111651/kiriku-varahaldus-kasvatas-kasumit-ja-peab-plaani-korghoone-ehituseks
- P ö l d m ä e, Rudolf 1988. *Noor Jakob Hurt: Monograafia*. Tallinn: Eesti Raamat
- R o s e n t h a l, Heinrich 2010. *Eesti rahva kultuuri-püüdlused ühe inimpõlve vältel: Mälestusi aastatest 1869–1900*. (Eesti mälu 9.) Tlk Krista Räni. 2. tr. Tartu–Tallinn: Eesti Päevaleht, Akadeemia
- S a l m, Hans 2000. *Helme Köstrimäe rohtunud radadel*. Valga: Litero
- T u g l a s, Friedebert 1932. *Eesti Kirjameeste Selts: Tegevusolud, tegelased, tegevus*. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts
- V a h t r e, Sulev (peatoim.) 2010. *Eesti ajalugu V: Päriskorjuse kaotamisest Vabadussõjani*. Tartu: Ilmamaa

❖ Toomas Kiho

(1963) on *Akadeemia* peatoimetaja

¹¹ Teise tunnistaja, Eugenie Jannseni teatel oli Hurt üldse “ammendamatu isuga”, ta polevat plaanvankrereisil Tartust Helmesse lasknud ühtki maakõrtsi peatumata mööda, ning ööl vastu 6. juulit, kui seltskond Rõngus peatus, ei lasknud ta “teekaaslastel aga magada, üksteise võidu [koos Jakobsoniga] muinasjutte pajatades” (Laar 1995: 72).

Helme Köstrimäe konverents – 150

Helme Köstrimäe konverentsi ajaloolisest tähtsusest on palju kirjutatud ja seetõttu sel teemal pikemalt ei peatu, küll aga püüan anda väikese ülevaate juubeliüritusest, mis toimus 11. juulil 2020 Helme Köstrimäel.

SA Tõrva Kirik-kammersaalile oli antud suur ja vastutusrikas ülesanne korraldada juubeliüritus tähistamaks päeva, mis Eesti kultuuriloos igavesti austust ja tähelepanu väärrib.

Päev töötas tulla halvim, sest ilmajaam lubas nädala kõige vihmasemat ja tormisemat päeva. Lootes siiski õnnele, võeti vastu otsus: ettevalmistatud suurüritus viia läbi ajaloolise Helme kiriku maadel – vana Köstrimäe varemetel. Vaatamata halvimalle ilma prognoosile oli kohale tulnud enam kui sada inimest, et osaleda nii tähelepanuväärsel päeval.

Pidulikus rongkäigus olid uhked mulgid rahvuslippudega rongkäigu ees, järgnesid Valdeko Kalamehe ja Ulvi Riitsalu tantsurühmad kaunites rahvariietes, Uhkes rivis marssisid ka Haaslava meeskoori topeltkvarteti liikmed koos dirigent Kalev Lindaliga.

Osales ka arvukas Eesti Kirjanike Liidu delegatsioon – nende hulgas Eva Park, Loone Ots, Peeter Sauter, Karl-Martin Sinijärv ja Jürgen Rooste.

Kui rongkäik jõudis Köstrimäe varemetele, võttis rahvahulga vastu Audru pasunakoor Önn tuli õuele dirigent Ado Kirsi juhatamisel. Nende esitatud kaunid isamaalised viisid liigutasid inimeste südameid. Paunakoori viisid vaheldusid Haaslava meeste lauludega.

1870. a 6. juuli hommikul saabusid Tartust konverentsile ühisel plaanvankril papa Jannsen, Lydia Koidula ja Eugenie Jannsen, Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt, Heinrich Rosenthal, Carl Johannson ja pastor Wilhelm Eisenschmidth. Peale selle reisiseltskonna olid Helmes kohal ka köster Joosep Kapp, kooliõpetaja Hugo Treffner, jt.

Nüüd, 150 aastat hiljem, saabus ka vedruvanker ja sellel istusid Lydia Koidula – (Anu Randma) ja Carl Robert Jakobson – (Simo Breede). Kutsar oli oli seekord usin ja tõi konverentsile veel väarikaid külalisi: nende seas olid vallavanem Maido Ruusmann, ajakirja Akadeemia peatoimetaja Toomas Kiho ja ka Eesti Kirjanike Liidu liikmed.

Konverentsi sõnavõttud olid päevakohased ja sisukad. Esimesena tervitas kohale tulnuid Tõrva vallavanem Maido Ruusmann. Ajakirja Akadeemia peatoimetaja Toomas Kiho arutles oma kõnes Eesti vaim-

Köstrimäe lipud. Foto: Ilmar Kõverik

susest, Eesti Kirjandusmuuseumi teadur Kristi Metste tegi ülevaate konverentsi ajaloolisest tähtsusest. Eesti Kirjanike Liidu liikme Loone Otsa ettekanne käsitles: Kirjaneitseid mulgi kuubede taga. Helilooja Alo Põldmäe tutvustas Andreas Erlemanni kui väga olulist ajaloolist isikut. Kaarel Tuvikese meenutas koorijuhti ja organisti köster Karl Tuvikest. Sisuka kõne pidas Eesti Muinsuskaitse Seltsi auesimees Trivimi Velliste. Sõna said veel kirjanikud Jürgen Rooste, Peeter Sauter, Eva Park ja Karl-Martin Sinijärv. Palve ütles EELK Helme koguduse õpetaja Arvo Lasting.

Vaatamata tormisele päevale läks konverentsi aastapäev korda. Tänu tormile lehvisid rahvuslipud uhkelt kui kunagi varem ja vaimsus, mis oli 150 aastat tagasi Köstrimäel, elas ka nüüd ja jääb elama üle aegade.

❖ **Ilmar Kõverik,**
SA Tõrva Kirik-kammersaali tegevjuht

Jakob Hurt ja Lydia Koidula. Foto: Ilmar Kõverik

Visnapuu – va härjapõlvlane!

Ilmar Kõverik ei ole küll Henrik Visnapuu – see on lihtsalt ajalooline seik, paratamatus, et nad on täiesti erinevad inimesed, aga siiski on ta tänase Tõrva ja Helme üks kultuurikandjast ning praeguses elusas kultuuris sama oluline väntvõll ja hammasrattaveerem nagu me apostlid varem on olnud.

Augusti hakul seiklesin ma Kalev Vapperi ja Anu Jalasega Pärnust Tõrva ning me tegime õhtu otsa kestva luuleperfoka, et tähistada Visnapuu 130. sünnipäeva ning avada Helmes Visnapuu pink. Esiteks oli see sõit seiklus. Tõeline seiklus, sest me saabusime Al Paldroki korraldet kunstifestivalilt Pärnus, mis iseenesest kujutab endast juba kaunilt linnaruumi installeeritud hullumajateatrit, mille osalised me olime eelnevad kaks ja pool päeva. Nii et me saabusime kõige põlevama kunstielu keskelt, olles ise muutunud elavateks kunstiteosteks.

Teekond minu jaoks oli aga veel pikem. See algas teismelise poisina, kui ma esimest korda Visnapuu luulet lugesin ning tollal – iseend juba luuletajana

katsudes-otsides – sattusin ma vaimustusse tollest poeedikujust, tollest mina-olen-luuletaja häälest ja särast, julgust armastuse- ja eluihakuulutusest.

See jäi kajama mu värssidesse ning mu töösse järgneviks paarikümneks aastaks ning nõnda polnudki vast ime, et Luunja valla kultuurihing ja -vedur Kadi Kalmus mu 2019. aasta sügisel üles otsis.

Vanas hääs Visnapuu-vaimus olen minagi ju kõigest poeet (tõsi, nagu temagi pidas elus palgalisi ameteid, olen minagi olnud lepinguliselt tööl suure jao oma täiskasvanuelust, alati mitte õnnestunult), kõigest üks keele-elukas me kultuuripreerias. Kadi andis mulle motivatsiooni, põhjuse, eesmärgi: vedada Visnapuu aastat (ja olemas olla)! Mis vedaja mina nüüd olen, aga inspireerida, sütitada, käima tõmmata, vaimustunult kihutada tuulte pääl ma oskan.

Tõsi, kes oleks osanud meist oodata 2020. aastalt säärast pauku, mis minu jaoks – sest eks igauks näe kõige rohkem oma ninaesist ja tunne kõige valusamalt pindu omaenda päramises pooles – löi enim just kunst-

Visnapuu mälestussündmus. Ettekanne Jürgen Roostelt, kitarril Kalev Vapper ja laval Anu Jalas. Foto: Ilmar Kõverik

nikke, loojaid, kultuurivaldkonda. Kuigi ma olen poet ja mu töövahend on esmalt kirjavulk ja märkmik, siis mu energiavahetus inimestega ning identiteediloome toimub tihti esmalt laval. Ma ei mõista mõnigi kord omaenese tekstide tähendust või kaalu/väärtust enne, kui ma neid pole laval, inimeste ees proovinud.. Sama on kuidagi ka Visnapuuga: nii väga, kui ma tema luulet ka ei armasta, on ta veel võluvam ettekantuna-esitatuna. Teema voogav võlukunst, isiklik sarm avaneb tolles huiklevas-ümisevas vormis, milleks ta luuletused ise põhjust annavad.

Üks selle aasta emotsionaalseid tippunkte, ilusmaid hetki mu jaoks, oli toosama Pärnu-Tõrva-Tallinn retk, mis meid lõpuks Visnapuuga sidus ning Ilmar Kõveriku võlumaailmast läbi viis. Sest ma võin teile kinnitada: tema kujul on tegemist mingi päris paraja sorti, sõnaseadja, maagi või magnetisööriga!

Jah, ma tunnen midagi erilist, kui ma käin paigus, kus on käinud mu lemmikluuletajad, -muusikud, -kunstnikud. Ma saan säält mingi laengu, mingi kogemuse, mida ma alati ei oska sõnastada. Et ma esimest korda elus nii vanana alles Visnapuu sünnikohta jõudsin, muutis mu omakorda uuesti kuidagi toleks teismeliseks, kes kunagi ta värsid avastas.

Ilmar Kõverik on mu jaoks selle kandi hing, tema paneb asjad juhtuma. Vana hääsüdamlilik ja tark triks-ter, kes oskab sisse teha maailma parimad kõrvitsad ja mulgikapsad! Kõverik kulgeb kavalalt ja ei salli naasama sirgeid teid, ja tema idee oli tolle Visnapuu pingi avamine, mille me Kalev Vapperiga omakorda Vürst Visna värsside ja noist säätud lauludega sisse õnnistasime. Siinkohal tuleb ka märkida, et pingi autoriks oli Valga pingimeister Marko Pihlak.

Visnapuu pingil istub üks härjapõlvase kasvu veninike (Visnapuu oli ise üsna pahane ja pragas mõnigi kord, et teda ligi kahemeetrise sõbra August Gailiti kõrval lilliputina kujutati, mil ta tegelikult vaid peajagu lühem oli), kellel on küljes mõned visnapuulikud aksessuaarid (raamat/märkmik-sulg-krüsanteem). Tõsi, Visnapuud ta väga ei meenuta, aga samas meenutab ta üht hääd majahaldjat või veidrat võlurit-tonti, kes säärast kohta ja pärandit valvata võiks. Kindlasti – kui eelarve lubanuks – võinuks Helmes püsti panna ka ägeda Visnapuu-skulptuuri, aga see oleks terve teine maailm ja lugu juba. Praegu ütlen ma ausalt: ma ei vaata toda väikest võlumehikest säält Visnapuuna, ta on omaette tont või olend, kelle ülesanne ongi pidada pingivalvet. Sellisena on puumehike igati paslik omas paigas. Ja veel: isegi kui me ütleks, et see on Visnapuu, oleks see ikkagi tuhat korda parem, kui Mati Karmini Marie Underi kuju Rahvusraamatukogu ees, mis meenutab parimal juhul Karlssoni-raamatute Preili Sokku!

Visnapuu-aasta kestab. Me panime püsti vägeva konverentsi, just nüüd, 30. oktoobril, käisime Lohkva Raamatukogus kõnelemas mu ühe lemmikluuletaja üldse – Doris Karevaga! Doris oma mõõdetud, targal, salalikul ja samas väga avatud moel, rääkis Visnapuust teisiti, kui olen kuulnud tast kõneldavat. Põhjus ongi vist selles, et Kareva tunneb luulemaailma salakäike nagu ussiauuke õunas.

Tõrva retk toona suvel oli samamoodi metafüüsiline, kogemusterohke. Ma tajusin Visnapuu luulet säält lauldu-loetuna (ise lauldes-lugedes) palju rohkem pärisasjana, tänases kohal olevana, kui kunagi varem. See muutus tasapisi müstiliseks kogemuseks, Ilmar

Köverikust sai mu Vergilius, kes juhatas mind läbi selle veidra maailma. Kalev Vapperist mu Orpheus, kes ainsana suudab pörguperemehelgi hingelõimed helisema panna.

Ma olen väga tänulik, Et too pink sääl Tõrva ligidal teeveerel seisab, et too härjapõlvlasemõõtu poeetpäkapikk sääl pingiserval vahti peab. Küll saab kunagi veel ausambaid püstitada ja lugulaule igavikku laulda. Tänane päev on me majahaldjate ja luuletajate hoida. Ja kuigi on kena mäletada ja meeles pidada kadunud kunstnikke ja me rahvuslise mõtlemise alustalasiid – nagu Visnapuu seda kahtlemata on – siis sama tähtis on märgata noid, kes meie kõrval päevast päeva selle nimel rüüavad, et too mälumaterjal, too sümbolne kandam meil ikka alles oleks.

❖ **Jürgen Rooste,**
Eesti Kirjanike Liidu liige

Visnapuu pink. Flöödiga Tõnu Vorms. Foto: Ilmar Köverik

Henrik Visnapuu looming on ajatundlik ja ajatu

Pühendatud kuulsa luuletaja ja kirjaniku Henrik Visnapuu 130. juubeliaastapäevale

Luuletaja ja kirjaniku Henrik Visnapuu loomingu lparemik ulatub meie, Eestimaa piiridest palju kaugemale, raja taha. Küllap sellepärast, et tema vaimne pärand on nii tõepärane ja sügavasisuline, mis kõnetas lugejaid aastate eest ja kõnetab ka nüüd, tänapäeval. Ja küllap ka tulevikus.

Henrik Visnapuu sündis Valgamaal Helme kihelkonnas praeguse Tõrva valla Leebiku lähistel olevas Maardina talus 2. jaanuaril 1890. aastal.

Seal, põldude süles oleva talu tanumatel kõndides, on avatud südame ja hingega noore inimese mällu süüvinud meeliülendavaid käo kukkumisi, ööbikute laksutamisi, rukkiräägu käredaid hüüdeid jne, mis on salvestunud tema mällu tõelise linnulaulu serenaadina. Need unustamatud looduselamused on ta põiminud oskuslikult luuletusse „Kevadöine”:

„Nüüd rõkkab, lõkkab palu
ja kutsub hääl.

Veel vainu pääl..”

Henrik Visnapuu loomeinimeseks kujunemise aastad möödusid erinevates Lõuna-Eesti paikades, kus talle kangustus palju huvitavaid muljeid ja nägemusi, mis luuletaja ja kirjanikuna talle ammendamatuks inspiratsiooni allikaks olid.

Luuletaja ja kirjanik Henrik Visnapuu.

Foto: Eesti Rahvusarhiiv

Oma sirgumisest on Henrik Visnapuu kirjutanud üksikasjalikumalt raamatus „Päike ja jõgi”, alapealkirjaga „Mälestusi noorusmaalt”, mis ilmus 1932. aastal:

„Lääne pool Võrtsjärve ja Väike-Emajõe nõgu kerib Sakala ehk Viljandi piklik kõrgustik, mille idapoolset serva mööda kulgeb maantee üle Pikasilla Viljandi linna. Selle maantee ääres, otse Pikasillast üle jõudes, asetseb Helme kihelkonda kuuluv Leebiku (nimede muutmise järel Põdrala) vald. Kui ma 1909. aasta suvel üheksateistkümneaastase noorukina esimest korda üle Pikasilla ja Tõrva Helme mõisa tulin, kuhu mu isa samal kevadel kupjaks oli siirdunud, ma otse põlesin uudishimust seda oma muinasmaad lähemalt tundma õppida. See oli Mulgimaa, millest minu vanemad alatasa olid kõnelenud, kuid millest mina midagi ei teadnud.

Väga võimalik, et 1891. aasta suvi Väike-Emajõe ääres nii tugevasti mu lapsepõlve alateadvust on mõjustanud, et ma ikka ja ikka taas jõe äärde tagasi igatsesin. Laiad järve- ja mereveed ei ole iialgi toonud sellist rahu ja hääolu mu hinge, kui jõgede ja ojade vaikne voolamine,” kirjutab Visnapuu oma mälestusteraamatus. Aga loomulikult on ta kujutanud oma luuleridadel ka merd:

„Meri tuleb randa jutuga.

Oo seda juttu kuulata,

oo lainte juttu kuulata!

Nii mure elus kergem kanda...”

Eeltoodust võib järeldada, et Henrik Visnapuu on oma elus kummardanud nii päikest, jõge kui ka merd.

Õpingute järel Tartu linnakoolis sooritas Visnapuu 1907. aastal Narva gümnaasiumi juures algkooliõpetaja kutseeksami ja töötas pärast seda erinevates koolides õpetajana.

Aastal 1912 suundus ta Tartusse, kus esialgu õpetas tütarlaste gümnaasiumis eesti keelt ja kirjandust. Ühtaegu kuulus ka Tartu ülikoolis klassikalise filoloogia loenguid ja oli korporatsiooni Sakala liige. Mõnda aega õppis ka Berliini ülikoolis.

Eestimaale naastes töötas põhiliselt ajakirjanikuna.

Luuletajana astub Henrik Visnapuu lugejate ette 1917. aastal esikkoguga „Amores”. Selle proloogis toob luuletaja välja oma tõekspidamise, oma kredo:

„Aeg ilmuda jo ülim, täis on tund.

Te hulka, laulikud, ma julgest’ tulen.

Mu saatus see, mu mullapääline pund.

Aeg ilmuda jo ülim, täis on tund.”

Henrik Visnapuust kujuneb aegade jooksul väga viljakas luuletaja, kirjanik ja kirjanduskriitik, kelle pilk on avar ja sulg terav. Oma lugematutes luuletustes toob ta lugejate ette hingestatud lembelüürikat, unustamatuid looduselamusi ja erinevaid karaktereid, aga ka õovastavaid olupilte ja ühiskondlikke probleeme.

Ta oli Marie Underi kõrval kirjandusliku rühmituse Siuru kesksemaid luuletajaid. Under kirjutas õnnejoo-vastusest pimestatult luuletuses:

„...mu süda õhetab kui hõõguv ääs – Ah, sirelite õitseage on käes!”

Umbes samal ajal, 1919. aastal, kirjutas Visnapuu ka sirelitest, kuid ta näeb selle heroilise idüllilise kõrvas ka elu pahupoolt: oli ju käimas I maailmasõda ja venelased tunglesid Eestimaa südamesse:

„Sireli torkas püssirauda.

sireli, sireli.

Palju on sõpru langenud hauda,

sireli...”

Kuid Visnapuu on humanist. Ta ihkab rahu ja võitleb selle saavutamiseks kõikide oma võimuses olevate vahenditega. Põhiliselt sõnarelvaga. Ta kirjutab luuletuses „Pea vastu”:

„Sa sündisid tules ja tões,

mu murelik Maarjamaa”.

Aga veel: Visnapuu armastab inimest, kui ainulaadset ja kordumatut isiksust. See väljendub kujukalt tema samal ajajärgul ilmunud luuletusest „Ärge tapke inimest”!

Ja vaatamata kõikidele raskustele ning vintsutustele, mis meie Läänemere kalda sopis olev paepealne pind on pidanud taluma, innustab luuletaja:

„Aastatuhanded on sinu kätes,

pea vastu, rahvas ja maa”!

Visnapuu pärisosaks on lauluks ülendada valu. Ta on kogu oma teadliku elu tundnud ja mõistnud, et luuletaja olla on ühtaegu nii kutsumus kui ka kohustus. See teadmine on saatnud teda läbi pika loometee. Ta on siiras kõiges: nii heas kui halvas, mures ja rõõmus, elurütmide laineharjal ning sügavikes.

Kuulsa sõnameistri Johann Wolfgang Goete juhtmõtteks oli valgust, rohkem valgust! Henrik Visnapuu toob selle filosoofilise mõttekillu meile tüki maad lähemale. Ta kirjutab luuletuses „Põhjavalgus”:

„See me mõte, see me luule

lõpp ja algus:

südamesse, pähe, suule -

põhjavalgus”.

Eriliselt emotsionaalne side on Visnapuul Eestimaa loodusega.

Kusjuures väga palju esineb tema luules kuumotiive:

„Taevan sirasid tähed.

Polnud kuud.

lumehärmatisen olid puud”.

Või sellised värsid:

„Juba sa oledki tõusnud, kuu,

viskad peoga pärle maha...”

Siinjuures võib tõmmata teatavaid paralleele meie teise Mulgimaa lauliku Hendrik Adamsoniga. Tema ürgmehelik nägemus kodukoha loodusest ilmneb värssidest:

„Istun pilve veere pääle,

kuu kullast sarve pääle”.

Henrik Visnapuu auks
paigaldatud mälestuskivi
tema sünnikodu, praeguses
Tõrva vallas oleva,
Maardina talu õuel.
Foto: Vello Jaska

Visnapuu isamaalüürikas domineerib prohvetlik ütlemisviisi. Selles esineb nii läbielatud kui ka hinge süüvivaid kujundeid.

Luuletus „Kodumaa laul“ kirjutab Visnapuu:

„Töö, mure, laulu vaba kodumaa,
jää vabaks sa! Jää seisma sa!“

Või teine näide. Luuletus „Esivanemate hauad“:

„Ilmsi, mitte enam unes ja luules,
vaid tormis ja kõnes kajab nüüd:
kogugem koju,
Eestimaa pojad!“

Kas ei kõla kaasaegselt, tänapäevaselt. Nagu seegi Visnapuu mõtteavaldus, et Eesti on kistud mitte kaheks, vaid palju rohkemateks narmasteks?

Visnapuu isamaaluule vaieldamatuks krooniks on kindlasti 1944. aastal Austrias viibides kirjutatud luuletus „Nii kinni“:

„Uss kinni on omas urus ja mätas on kinni murus,
nii kinni mu mõte kodumaas“.

Otse kui selle kinnituseks on ta loonud luuletuse „Me kestame üle aja“:

„Me kestame üle aja.
Jah, sellised oleme küll“.

Kogu oma hingejõu ja südame soojusega pöördub Henrik Visnapuu luuletuses „Ema lill“ oma varalahkunud ema poole:

„Vara heitsid valuhoodi,
murelilled tuppa toodi,
emakene, emakene.
Silmad kaeti enne kaega,
hauda läksid enne aega,
emakene, emakene“.

Visnapuu luulekeel ning poetiline stiil on isiku-pärane ja loomulik, sageli ka meelevaldne. Sellega tagab luuletaja oma värsside musikaalsuse, värskuse ja uudsuse.

1944. aastal, kui röövellikud vene väeüksused olid Eestimaale jõudnud, emigreerus Visnapuu Eestist. Algul Saksamaale põgenikelaagrisse.

Sõjajärgsel Saksamaal oli Visnapuu sinna jõudnud eestlaste hulgas vaieldamatu autoriteet, kellel õnnestus ellu kutsuda üsna arvuka liikmeskonnaga ülemaailmne Eesti Kirjanduse Selts, mis mõnda aega tegutses edasi ka Ameerikas.

1949. aastal jõudis Visnapuu Ameerikasse. New Yorgis peetud kõnes „Meie kultuuripoliitika sihtidest“ ennustas Visnapuu prohvetlikult, et paljude kasulike ideede vilju saame maitsta taas iseseisvas Eestis.

Henrik Visnapuu suri 3. aprillil 1951. aastal New Yorgis. 29. juunil 2018. aastal sängitati tema põrm oma luuleingli ja abikaasa Ingi kõrvale Tallinna Metsakalmistul.

Seega on meie piirkonna unustamatu luuletaja, kirjaniku, dramaturgi ja kirjanduskriitiku teekond lõppenud ja tema luuleread:

„Su juure tulen tagasi ma kaugeist maist
kui rändaks vastu enda valguselle...“
reaalsuseks saanud.

Meie kodukandi kuulsa kirjamehe Henrik Visnapuu 130. juubeliaasta kestab veel.

❖ Vello Jaska

Las jääda ükski mets – Las jäia üitski mõts – 20 aastet

Väike on me Maarjamaa, kus on kivised põllud, soised karjamaad, rabad ja metsad. On see rikkus, mis meil on? Kindlasti igatseme maad, kus oleks leidunud hõbedat, kulda, naftat – kõike seda, mida meil ei ole. Ometi on see väga rikas koht elamiseks ja parim paik maailmas, kus võime elada rahus ja õnnelikult.

Käesoleval ajal oleme pööranud suuremat tähelepanu keskkonnateadlikkusele ja loodushoiule. Seda nii sõnades kui ka tegudes. Nendesse ettevõtmistesse mahub palju kampaanialikkust ja odavat enesenäitamist, aga samas vähem usutavat tahet hoida meid ümbritsevat loodust.

Tõrva Kirik-kammersaalis alguse saanud mõttel, tähistada loodushariduse ja kultuuripäevi üritusega “Las jääda ükski mets”, täitus sel aastal 20 aastat. Mida on nende aastate jooksul jõutud teha. õppida. kaitsta, märgata?

Kindlasti on olulisel kohal olnud keskkonnateemalised, loodushariduse- ja metsanduse probleemidele pühendatud kohtumised, matkad, õppepäevad, konverentsid.

Alati on püütud kava koostada nii, et igaüks leiaks midagi ja samas pöörata tähelepanu hetkel kõige väärtusamatele probleemidele.

Lektoriteks on olnud Eestis tuntud, vastava erala asjatundjad nagu Jaan ja Rein Einasto, Kaupo Ilmet, Kaja Kübar, Ain Raal, Olav Renno, Riivo Sinijärv, Rein Taagepera, Juhani Püttsepp, August Torim, Malle Kurm-Oks, Heiki Tamm, Jüri Tõnisson, Aleksei Turovski, Heino Seemen, Raoul Kiisler, Toomas Trapido jpt.

Iga õppepäev on andnud uusi teadmisi ja kindlasti uutmoodi tunnetust meie suhtumisel loodushoiu küsimustesse.

Kultuur on olnud lahutamatu osa ürituse – Las jääda ükski mets – nädalasse jäävate sündmuste reas. Kahe aastakümne jooksul on olnud hea võimalus pakkuda kõrgkultuuri esindavaid kontserte, luuleõhtuid ja -öid. Suure panuse nende kultuuriprogrammide koostamisse on andnud Tõrva ja Helme kultuurikollektiivide juhid. Kauneid kontserdielamusi on pakkunud paljud nimekad muusikud Eestimaalt. Külalisesinejaid on olnud ka Itaaliast, Venemaalt, USA-st, Rootsist, Lätist ja Soomest.

Ööserenaad on olnud väga oodatud kontsert. Selle kontsert-lavastuse on meile kinkinud juba üheksa aastat Georg Otsa Muusikakooli õpetaja Maie Koldits koos oma heade sõprade ja kolleegidega.

Südaõine kodutee on serenaadi küllastajaid alati üllatanud, sest 1000 küünlaga kaunistatud linnatänav

Loodusmatk ürgoru saladused 2018. Foto: Ilmar Kõverik

Trompetikvartett Helme lossivaremetes. Foto: Ilmar Kõverik

ja kammersaali ümbrus on kauneim mälestus sellest suveööst. See valgus ja soojus on meid saatnud juba 20 aastat. Aitäh kõigile, kes olete ulatanud oma sõbra- ja abikäe.

20 aasta jooksul on olnud meie sooviks muuta maailma paremaks, soojemaks ja kaunimaks. Hoides koos loodust, hoiame elu ja nii on meil lootust elada veel kaua.

❖ Ilmar Kõverik

Tartu rahuläbirääkimiste algus 100 tähistamine Helme kalmistul. Foto: Ilmar Kõverik

Malle Kurm-Oks, Mati Oks ja perenaine Lemme Maisla Koorküla rahvamajas suvel 2020. Foto: Ilmar Kõverik

Vello Padriku esivanematest

Ummalase Tiit

I

Tänapäeva Padriku nime kandvad inimesed pärinevad Sooru mõisa aladelt Valga lähistelt. Kuid mitte seal pole nende juured.

Sooru mõisa hingerevisjon 1858. a näitas, et Sooru mõisas elasid kaks venda: Jaan ja Johann Patrick (viimasest põlvneb ka vanaisa Peeter Padrik).

Üks vendadest on seal elanud 1850. aastal (eelmine revisjon), teine vend on tulnud kohast, mille saksa-keelne nimi on Kokenhof. See mõis asub Valgast (ja üldse Eestist) üsna kaugel, Kesk-Lätis.

1836. a sündinud Peeter Patrick on seal ka ristitud. Kuid pikad otsingud tema sünnidaatumi leidmiseks Läti kirikuraamatutes jäid tulemuseta. On selgusetu, millise kiriku juurde nimetatud pere kuulus. Võimalik, et mõned kirikuraamatud on ka hävinud, näiteks Lugož'i meetrikais on auk 1822.–1842. a.

Eestis on perekonnanime Padrik pandud, kuid versioon Patrik esineb vaid ühel korral. Otsingud Pärnumaa Halliste kihelkonnas osutusid tulemuslikuks. 1850. aasta hingerevisjonis on üles tähendatud, et kaks venda ning nendega ka õe pere (perekonnanimi Laddi) on asunud ajavahemikul 1834–1837 elama Lätti, Kokenhoffi.

Aastaarv erinevates materjalides vaheldub, küll on aga selge, et ümberasumine toimus Jüripäeval. Ja vähemalt kaks peret on hiljem asunud Sooru mõisa. Halliste kihelkonnas asuvas Kariste mõisas on suguvõsa varasemal ajal olnud täiesti paikne. Teiste mõisatega suhtlemine on olnud minimaalne.

1795. aastal on Kariste mõis jagatud kaheks. Patrikute suguvõsa on jäänud Vana-Kariste poolele, Woi-biste külla. Varasemad säilinud hingerevisjonid 1816. a näitavad, et suguvõsa elas JaniMarkuse talus (selle nimega talusid on kaks). Varasematest materjalidest on näha, et tegemist on olnud ühe suurema taluga, mis hiljem on jagatud kaheks. Samas pole tõendust, et talu erinevate poolte peremehed oleks olnud sugulased).

JaniMarkuse Jaak on oma vanematega asunud JaniMarkuse tallu 1762.–1765. aasta vahel. Tema sündimise ajal 1759. aastal on pere elanud Kariste mõisa Kangru Mert'i juures. Aga juurde on märgitud, et nad on pärit Uggalase talust.

Selle nimelisi peresid on vähemalt neljal perioodil 1720.–1765. a. Nende kõigi sugulust tõestada ei õnnestu. Küll on aga selge, et suguvõsa vanim kindlalt teada olev esiisa on **Uggalase Tiit**.

Tema sünnidaatum on tinglik, kuivõrd Halliste säilinud meetrika algab alles 1697. a. Puudu on samuti aastad 1708–1722 (Põhjasõja katku periood), kus

Vello Padrik on tuntud arstiajaloo raamatute koostajana. Foto: Ilmar Kõverik

Voldemar Kuslap esines Vello Padriku tänuüritusel. Foto: Ilmar Kõverik

ilmselt kirikuõpetajat ametis ei olnud ja seega ei saa Tiidu laste sünnidaatumeid täpselt määrata. Samuti pole teada tema esimese naise andmed.

Kummalisel kombel puuduvad ka abielumeetrika kanded 1783–1784 ning jääb teadmata, millisest perest on pärit 1759. aastal sündinud Jaak'i abikaasa Heddo. Nende esimene laps sünnib 1782.–1785. aastal. Kuni 1782. aasta lõpuni aga Jaak abiellunud pole.

Uggalasse Tiidu teiste poegade järeltulijaid pole põhjalikumalt uuritud. Ilmselt Uggalasse talust pärit Padrikute suguvõsa uurimine siinkohal ka katkeb. Ajas kaugemale liikuda pole võimalik. Rootsi ajast pole Kariste mõisa kohta vakuraamatuid ega muid materjale säilinud.

II

Pöördume nüüd tagasi Sooru mõisa, Valga lähedale, kuna seal sündis ja veetis lapsepõlve minu isa Karl Padrik.

Vanaema enda jutu järgi olevat ta sündinud 28. augustil 1876 Luunjas parun Alfred Georg von Nolcken (3. sept 1845 – 4. veebr 1909) abieluvälise lapsena. Seda kinnitavad ka järgmised Geni andmed. Alfred Georg von Nolckeni nelja lapse nimed on märgitud, aga ülejäänute kohta on märgitud „kaks teist“.

Need kaks olid: minu vanaema **Helene Louise Arop** (28. aug 1876–06.veebr 1960) ja tema öde Emilie

Elisabeth Arop (10. märts 1873–1901). Parun tahtnud tema eest igati hoolitseda ja anda hea hariduse. Kuid tema ametlik isa, Luunja mustlasesoost metsavaht viis ta Helene Louise Arop`i nimega Valga lähisteel Sooru mõisa. Seal abiellus ta Sooru mõisa aedniku Peeter Padrikuga.

Neil sündisid lapsed Ida, Jaan, Mann, Aleks, Viktor, Peeter ja minu isa **Karl Padrik** (1907–1941).

Siit edasi on juba teise jutu teema.

❖ **Vello Padrik**
10. nov 2020

Tõinetoise oidmine om viinu priljantpulmeni

Oleme arjuna juttege, kus vanembe mehe vaheteve naisi noorembide vastu. Tänaitsen artiklin saame selle ümmer lükate ja uhkelde, et Tormi nimeline mulgi pere om suuress eeskujuss, kudas tõinetoist oiden jõuda õnnelikult kuuekümnende üten elatu aasteni. Siit om meil kigil õppi ja mõtelde selle üle, et uhke om vanaduspäevilgi üten, tõinetoisele seltsin ja toes olla.

Miul ol`li võimalus Eimtali mõisan 15. lõikusekuu päeval sel ilusal uhkel pidul olla ja see ol`li säände, mida sõnadege selete es saagi.

Pruutpaar sõit treppi nigu peris pulmapäeval 60 aastet tagasi. Mõisasse astsive sissi kaits õnnelikku ja nooruslikku inimest.

Kudagi es saa säändse sündmuse man perest rääkmade olla. Tormide pere elab Päril oma kotusen. Kotuse ümmer om aid, kus suvel õitsva roosi ja igasugutse muu lilli. Ubineaian kasuvest tetas oma mahla ja muid oidisid. Alti om ää veinimeister ja lisas sellele ka viil parim pirukameister. Ole ol`lu sellen kotusen alati vastu võetu koduste küpsetiste, ää sõnage ja mis pääasi, soojalt ja süamligult.

Alti om EPA aridusega põllumiis ja kirglik jahimiis. Imbi-Sirje aga Tartu Ülikooli haridusega aaluulane, aaluuõpeteje ja aaluu uurije. Om koostanu viis aaluuainelist raamatut Eimtali mõisast ja sellen asuvast koolist. Imbi-Sirje paljude aumärke ulgan om aaste kodanigu ja Viljandi valla aukodanigu medali. Tema koolilats om saanu perimuste uurmise iist presidendi tänupaprit.

Priljantpulma pidun kõnel Imbi-Sirje, et tema abikaasa Alti om temä elu õigeim valik ollu. „Nii ääd ja mõistvat inimest nigu Alti om rasse leidä,“ ütäl ta oma kõnen.

Samasugutse sõna om Altil oma naise kohta ütälde. Selle tõestuses kingib Alti pidu algusen rouale priljant-sõrmuse.

Nii Imbi-Sirjel kui Altil om alati ol`lu pal`lu tegemisi ja selle man om na alati leidnu aiga tõinetoise tegemiste vastu uvi üles näidate. Sii om üits saladus, kuda na omgi kokku kasunu. Üitstõisest lugu pidamine, tegelik oolmine ja selle välla näitamine om armastuse jaos äraaütlemede tähtis.

Imbi-Sirjel ja Altil om 2 tüdard peredega, 5 latselast ja 4 latselatselast, pereden om üten 18 enge.

Tormide kaks tüdard om mõlembe lõpetanu kiitusega ülikuuli. Vanembe, Ave tüü om õpeteje amet. Noorem tüdard Agnes om täada-tuntu laasikunstnik, kel om üle 20 aastet oma virma Disainklaas, kus kige enam valmiva klaasist kingituse ja auhinnakarika.

Latselastest kige tuntum om laulja Anna Pärnoja (Kaneelina), kelle peren kasuve tüdard ja poig. Peren om vanavanembede tähtpäevi aal sageste kik külan, kos lastele ja latselastele om näta vanembe põlve eeskujugu. Üten ollasse kik jaani, jõulu ja sündimise päeva. Nii om pere jaos tähtsa olemise.

Tõinetoist ei jäete saatuse ooles, rõõmu ja mure sai elun jagatu pooles.

Leitu tõise õnnen iseenda õnne, et see tunne saadas teid eluteel kaua veel.

Sii lugu om kirjutet, et me mõistas, kui ilus saab olla üits üten ilusas elatu elu ja proovis mulkega sellest õppust võtta ja isi kah parembe olla.

❖ **Ene Saar,**
Peresõber

Pulmavalss. Foto: Tormide perearhiiv

Saalis. Foto: Tormide perearhiiv

Uksel. Foto: Tormide perearhiiv

Pulmalised Heimtali mõisa kooli ees. Foto: Tormide perearhiiv

Tänu lõikuspüha

Inimese käed,
raske küpsenud rukis kallutab pead.
Aitäh sulle sadu ja päike hea, aitäh sulle maa,
must kodune pinnas,
aitäh teile käed,
töö alati hinnas

Rahvakalendri tähtpäevad on taas au sees. Tähistame ju küünlapäeva, karjalaskepäeva, hingedepäeva ning emade- ja isadepäeva. Õnneks ka jaanipäeva, kadri- ja mardipäeva ei ole unustatud väga pikkade aastate vältel, mil olid olulised pühad: Suur Oktoober ja 1. mai. Päev, mis on olnud südamelähedane ja kallid, vaatamata erinevatele aegadele läbi aastasade, on leiva tänapüha ehk lõikuspüha.

Sügiskuu - oktoober toob salvedesse saagi. Põllumees võib olla rahul, õnnelik ja ka kurb. Palju oleneb põllumehe tarkusest, töökusest ja ka looduse armust.

Enam kui 20 aastat kogunevad Tõrva Kirik-kammersaali lõikuspühale inimesed, et austada põllumehe tööd ja tänada leiba. Aia-, põllu- ja metsasaadustest oli kujundatud tänualtar. Selle aasta tänualtarit kaunistas ka rohke õunasaak, Viljapuudelt koguti saak, mis rõõmustas aednikke. Soe suvi ja pikk sügis andsid rikkaliku köögiviljasaagi. Meie metsades oli rohkesti marju ja seeni.

Lõikustänapüha kontserdi sisustasid Tõrva Tantsustuudio Lys naisrühma tantsijad Ulvi Riitsalu juhtimisel. Luuleridu tänulikust soojast kevadest, vihasagarast, mustast mullast ja töökast põllumehest esitas Eve Valliste. Rõõmsa peomeeleolu lõi Geiti Luht lõõtspillil.

EELK Helme koguduse õpetaja Arvo Lasting tänas loojat, et salvedesse oli jõudnud rikkalik saak ja et põllumees põline rikas jääks ikka ausse.

Kauni meloodia saatel kanti rahvatantsijate poolt tänualtari ette uudseleib. Sügav kummardus leivale ja siis jagati kõigile peolistele uudseleiba.

Vana tõrvalane Hilda Mikk, kes aprillis saab 100 aastaseks, tänas kõiki, kes olid tulnud austama lõikustänapüha traditsiooni, tänas loojat ja soovis kõigile südameisse rahu ja armastust.

Suurt imetlust pakkusid Helme käsitöömeistri Laine Vettiku tikitud seinapildid, kindad, põlled ja vööd. Paljud neist olid Mulgimaa muustrites ja suur osa ka Helme Kihelkonna värvides ja muustrites.

Tänapühalt viibis ka 50 liikmeline MTÜ-Elukiri delegatsioon. Grupijuht Ülle Mikk tänas võimaluse eest osaleda lõikustänapühalt ja oli rõõmsalt üllatunud nii kammersaalis toimunud kauni kontserdi, kui ka saalikujuunduses olnud tänualtari ja maitsva uudseleiva eest.

❖ Ilmar Kõverik

Lõikus-tänapüha septembris 2020. Teenib Helme õpetaja Arvo Lasting. Foto: Ilmar Kõverik

Lõikus-tänapühapäev septembris 2020. Esineb naisrahvatantsurühm Lys, juhendaja Ulvi Riitsalu. Foto: Ilmar Kõverik

Mulgimaa noore muusiku pannive Tõrva kammersaali eliseme

Juba 14. korda saeve ütel veebruarikuu ilusel õhtapoolikul Tõrvan kokku Mulgimaa muusikakuule noore, et ütenukuun lugusit luvu ja õdusit etki nauti ning kuun arvuka publikuge muusikast eelisev õhtapoolik viita.

Kohale olli tullu nuuri muusikit ja nende õpeteid Karksi-Nuiast, Abjast, Tarvastust ja võõrustaja Tõrva muusikakoolist. Kirik-kammersaali olli esinejate vanembidele ja vanavanembidele lisas kogunenu kah pallu ehedast muusikast uvitedu rahvast.

Kontsert alas Tõrva muusikakooli lauluge, midä kogu saal ütel äälel ütenu lauluse.

Alanu sõbranädäli puhul kinkseve noore muusiku kontserdi kikele sõprule. Samati olli kontsert pühendedu äsjä müüdunu Tartu rahu saandele aastapäiväle. Selle tähtsündmuse aus kõlas Karksi-Nuia ja Tõrva lõõtspillimängijädeld M. Körberi sügavesisuline laul „Mu isamaa armas“.

Ja akassivegi laulu ja pilliluu ütstõise jären kõlame. Igä kooli muusikanumbre ollive omanäolise ja õnnestive äste. Kuun noordege musitsiiriseve kah nende õpeteid. Sii teie kontserdi kulleme eriti põneves.

Karksi-Nuia muusikakoolin om tugev rahvamuu-sikasauund. Siigi kõrd kuulsime rahvalikku karmoškamängu.

Nauditeveld kõlasive Tarvastu, Karksi-Nuia ja Abja noorde pianiste esitusen Eesti eliluuajade Riine Pajusaare ja Katri Rebase lustaku laveripala.

Abja muusikakooli õpilase üllätive siikõrd ääl tasemel akordeoniansamble, vlöödiandsamblide ning saksofonivartetige, millen mängseve kuun kolm õde ja nende õpetei. Ansambli esitusen kõlas lassikaline muusika. Kuunmäng innustep nuuri pilli mängmä ning om muusiku arengun tähtsäl kohal.

Jätkuveld ääd taset näedässive kah Tõrva muusikakooli vokaalgrupp ja pillimängjäte. Kontserdi lõpun astse lavale Tõrva muusikakooli nooruke puhkpilliorkester, mis om alle kasumen. Sellele vaatemedele sai orkester publiku vägä suuja vastuvõtu osalises.

Kontserdi lõpun lepiti kokku, et Mulgimaa muusikakuule ühitse kontserdi om toimunu ja toimuve ka edespidi regulaarseld keväde Tarvastu Muusika- ja kunstikoolin ning engedepäevä paiku Karksi-Nuian ja sis veebruarin Tõrvan.

❖ **Thea Leitmaa**

Tõrva muusikakooli rektor

Karmoškadel mängivad Andro Ojakäär ja õp Margus Pöldsepp Karksi-Nuiast. Foto: Vello Jaska

Mängivad Eero Lõhmus (kitarr) ja Ron Remi Tennasilm (tenor-saksofon) Tarvastust. Foto: Vello Jaska

Tõrva noored lauljad Marilin Hindre, Lisanna Laar, Sirelin Meltsas ja Rasmus Rosenberg. Foto: Vello Jaska

Saksofonikvartett:
Kerli, Ursula ja Regina Kask ja nende õpetaja Ants Lääts Abjast. Foto: Vello Jaska

Mulgimaa muusikakoolide direktorid (vasakult): Heiki Vungi (Abja), Ene Savi (Tarvastu), Thea Leitmaa (Tõrva) ja Margus Pöldsepp (Karksi-Nuia). Foto: Vello Jaska

Valgus

Valgus sünnip
luigelaulust
urva sametisel
ripsmel
kase robelistel
kätel
kauge tähe
virvendusest
väreleval
linnutiil
viap kik
varju
mõtsa
ala
keset samblike
ja räbu
endel
naarusuine
nägu
miilap
kõrgeld
üle ilma
igäütele
jäap silmä
❖ Vello Jaska

Aeg voolab nii kiirelt nagu mõttelend

See on vana tõde, et ajavool on lõputu. Ehk teisisõnu öeldes aeg ruttab nagu kiirelt läbivoolav liivakell. Või hommikupäikese eest varju vajuv udu. Nagu mõttelend...

Alles see oli, kui me elasime jõulude ning aastavahetuse ootuses. Sellest johtuvalt oli kõiki inimesi vallanud mingi pühalik-pidulik tunne, mis kätkes endas uut jõudu, uut sünergiat, tahtmist midagi ilusamaks ning säravamaks muuta. Nii on see nüüdki – uute jõulude, uue aastavahetuse eel.

Jõulud ja aastavahetus on Põhjamaade pühad, milles on mingi maagiline jõud. Selle ajal toimub meid ümbritsevas looduses pööre: valgus hakkab võitu saama pimeduse üle. Mõistagi on see igal aastal ühtmoodi, kuid tegelikkuses ikka ja alati uus.

Me kõik unistame valgetest jõuludest. Lumevalged jõulud ning aastavahetus ei ole pelgalt romantiline unistus, vaid juba vanarahva tarkusest on teada, et tal-

viselt külm ja karge ilm, lumi ning härmatis ennustavad päikesepaistelist suve ning tulevaks sügiseks head saaki nii põllult, nurmelt kui ka niidult.

Kuid inimene harjub kõigega. Ka lumevaese talve ja pimedusega. Aga siinjuures pole päris õige öelda, et pimedus on halb. Kasvõi ainuüksi sellepärast, et midagi ei näe. Kargetel öödel on tähti taevaskirde näha. Mõnikord säravad nad üsna kirkalt.

Selle nägemuse lummas suunduvad meie mõtted nagu iseenesest möödunud aegadele ja kindlasti ka äsja möödunud aastale. Mida see meile töö, mida endaga kaasa viis? Ja veel - missuguseks kujuneb uus aasta?

Eesti kirjandusklassik Anton Hansen Tammsaare on öelnud: „Aastad ja ajastud vahelduvad, soe asendab külma, külm sooja, rahvad rändavad, meri tõuseb ja vajub, aga inimest see ei heiduta: tema usub, et elu läheb aina paremaks“.

Ja nii see tegelikult ju ongi. Ka nüüd, koroonaviiruse räsimitest olenemata. Lootma peab. Ülim siinjuures on muidugi, et 20. augustist 1991 saame elada siin, Eestimaal, oma isade maal, taas vaba ja sõltumatu rahvana.

Sellega seonduvalt tulevad mulle meelde mõned hinge süüvinud seigad äsjastest jõuludest: Mind oli palutud Tõrva valla hooldekodudesse jõuluvanaks. Jääb ainult imestada, missuguse tänutundega ja ootusärelval ilmel sealsed elanikud jõuluvana vastu võtsid. Igaüks püüdis jõuluvanale naeratada ja midagi öelda, teda puudutada või käest kinni hoida. Otsekui väljendades sellega oma salasoovi hetkekski ajaratast peatada. Üsna mitmel läksid salmi lugedes ja pakki vastu võttes silmad märjaks. Kõige emotsionaalsem moment oli aga see, kui ma osundasin ühe elatunud härra rinnal olevale sinimustvalges värvis märgile ja ütlesin: „Sinule, papi, on need värvid vist küll väga tähtsad“.

„Om jah. Väegä tähtsä om,“ ütles aastates mees ja me kõik nägime, kuidas üle tema kortsus põskede hakkasid nõrguma pisarad. See nägemus mõjus minule niivõrd, et ma ei saanud tükil ajal sõnagi suust. Olles end pisut kogunud, panin käe tema õlale ja ütlesin: „Sa oled õige Eesti mees. Hoia neid värve. Need on nii sinule kui meile kõikidele väga tähtsad“.

Mõelgem, kas meie ja meie järeltulijad oleme nii hinge ja südamega oma isamaa küljes kinni, kui see eluraskustest läbi tulnud mees. Sõnaga „isamaa“ haakuvad tihedalt sõnad „kodu“ ja „kodusoosus“. Sest kodu on see paik, mis on meid üles kasvatanud ja kujundanud. Kodu ja kodusoosus, meie kõige lähedasemad inimesed, õuevärav ning aastatega sisse tallatud teerada – need on meie kõikide lätete algus. Siia, Eestimaa paesele pinnale, on klammerdunud meie juured. Kuid ometi on inimesi, kes on need katki rebinud ja siit ära läinud. Kaugele. Mõneti on see ka arusaadav. Sest kodu saab rajada ikka sinna, kus on tööd ja võimalik ära elada. Ehk teisisõnu öeldes, väljarände ning ääremaastumise vähendamise võtmesõnaks on töökohad.

Kuid on ka teine aspekt: mõnikord tulebki minna kuskile ära, kaugele. Kasvõi ainuüksi sellepärast, et veelgi kaugemale näha. Aga seejuures ei tuleks vaadata kõike ümbritsevat pelgalt silmade vaid ka südamega. Ja oluline on mitte takerduda kõige nähtu hinda, vaid hoopis olulisem on õppida tundma nende väärtust. Prantsuse filosoof, kirjanik ja ajaloolane François-Marie Arouet Voltaire on öelnud: „Sügavalt inimlik on olla tagasihoidlik, kuid mitte ükskõikne“.

Aga õnneks on meie ühiskonnaelus nüüdseks esile kerkinud teine, väga ootuspärane ilming: osa rändajaid, kes kunagi aastate eest läksid võõrsile, et jääda, on hakanud oma kodudesse tagasi tulema. Paljud on hoopis avarama silmaringi ja uute, kaasaegsemate teadmistega. Et neid siin rakendada ja noorematele

Velli Jaska oma teost signeerimas. Foto: Kaja Allilender

edasi anda. Kultuurilise järjepidevuse mõttes on selline vaimse rikastamise meetod väga oluline. Eriti nüüdsel ajal, mida iseloomustab nii üleilmastumine kui ka Eesti oma traditsiooniliste tavade ja kultuuripärandi elustamine.

Aga selle üleilmastumisega peab olema valvas, et me teise äärmusesse ei langeks. Sotsiaalteadlase Marju Lauristini väitel on hakanud meid kammitsema arvutikeskne passiivne suhtlemine, kus noored ei väärtusta eesti keelt samavõrd kui vanem põlvkond, vaid lähevad mõtlematult üle inglise keelele. Ja see on väga suur oht. Sest meil puudub igasugune riiklikult välja töötatud mehhanism inglise keele pealetungi vastu. Aga kõigest olenemata usume siiski, et me suudame jätkuvalt väärtustada oma emakeelt ja oskame seda hoida. Et igal sõnal, igal lausel kas eesti või mistahes keeles välja öelduna on tähendus, millega peavad arvestama ükskõik, mis tasandil olevad inimesed.

Et me suudame edendada oma esivanematelt päritud kultuuri ja traditsioone ning seda kõike järgneva tele põlvetele edasi anda. Et me leiame eneses jõudu üksteist ära kuulata, mõista ja rohkem naeratada. Et me oskame kalliks pidada oma pühapaiku, puutumata loodust ja põlismetsi, nii palju kui neid veel järele on jäänud. Et meil jätkub tahet hinnata kõrgelt oma eelkäijate tööd ja võitlusvaimu ning oma juuri.

❖ Vello Jaska

Muru tärkáp

Muru tuleb
kasvu-uun
ku noore kuuse
männipuu
olgu torm
ku tahes suur
päikselõõsk
vai üüde kahu
vihmasabin
lumeäitsme
valgen
vatun
sinitaeva
laotusen
tärkáp rohi
nigu maru
esi
ütlemede
rahul

❖ Vello Jaska

Karjatnurme küla keskpunktiks on päevakeskus

Pühendatud Karjatunume küla päevakeskuse 20. aastapäevale

Lühidalt Karjatnurme külast

Karjatnurme arvatakse olevat Laagiste (1624) Laetzts) tütarasula. 1620.-1630. on mainitud Karjatnurmega seoses Härjapoisi talusid. Karjatnurme küla pindala on arvestuslikult 40 ruutkilomeetrit. Erinevatel aegadel on seal olnud telliselõöv, kool, Vaoküla vallamaja, Hans Heidemanni nimeline kolhoos, Taagepera sovhoosi Karjatnurme osakond ning sovhoosi kontor, kauplus, saekaater, tuberkuloosidispanser, sidejaoskond, suurfarm jne.

Karjatnurme külas asus aastatel 1950-1960 Taagepera külanõukogu keskus. Aastail 1991-2017 kuulus Karjatnurme küla Helme valla, Eesti haldusreformi järgselt, 2017. aastast jääb küla Tõrva valla territooriumile. Küla kirdepoolset osa tuntakse Koriste nime all.

Karjatnurme küla on olnud läbi aegade kodupaigaks paljudele vaimuerksatele ja töökatele inimestele.

Kodust on räägitud juba iidsetest aegadest nagu pühadusest. Kodust on loodud laule, mis kosutavad hinge. Ikka meeles, mõtetes ja südames on see meil.

Ükskõik, missugune ta ka on – suur või väike, moodne või üsna tavaline, linnas või maal. Kodu oli, on ja jääb meie kultuuri, vaimu ja maailmavaate kujundajaks kogu eluks.

Karjatnurme kooli lugu

Karjatnurme ehitati koolimaja 1860. aastal. Maja oli üsna väike, vaid kahetoaline, millest üht kasutati klassiruumina. Kaugema nurga tüdrukutel oli lubatud seal ka öösiti magada. Teine ruum oli poiste magamistoaks. Õpilasi oli nendel aegadel koolis tuntud pedagoogi Marie Veidenbergi sõnul 40-50 ringis. Koolis õpetati lugemist, kirjutamist, matemaatikat, maateadust, usuõpetust, kirikulaule jms. Põhiliseks õppevahendiks oli gloobus. Tüdrukute magamiskotid viidi tundide ajaks klassiruumist välja. Õpilased koolis sooja toitu ei saanud. Oma söök pidi kaasas olema. Talviti see loomulikult külmus, kuid mis parata. Olulisemaks karistusvahendiks koolis oli kepp.

Karjatnurme küla silt. Foto: Vello Jaska

Algusaastatel oli Karjatnurme algkoolis kolm klassi. 1890. aastal põles koolimaja kahjuks maatas. 1891. aastal ehitati hoone küll uuesti üles, aga järgmisel aastal sai ta jällegi tuleroaks. See sai ilmselt ajendiks hoopis suurema koolimaja ehitamiseks. 1907.–1936. aastani töötas Karjatnurme neljaklassilise kooli õpetajana Andres Rusi, kes oli tõeline maa sool. Praegu kasvavad koolimajast järele jäänud müüridel üsna võimukad puud ja võsa.

Karjatnurmes on sündinud, kasvanud ja elanud paljudele töökatele ja teotahelistele inimestele lisaks ka tuntud luuletaja Erni Hiir, rahvaluuleteadlane ja Tartu Ülikooli professor Eduard Laugaste, loodusteadlane ja kauaaegne Eesti Loodusuurijate Seltsi teadur Linda Kongo (Taevas) jne.

Eduard Laugaste, sündis Karjatnurmes 1909. aastal. Õppis Karjatnurme algkoolis, Helme kihelkonnakoolis, Tõrva gümnaasiumis ja Tartu Ülikoolis. Oli folklorist, Tartu Ülikooli professor, filoloogiadoktor, rahvaluule kateedri juhataja. On avaldanud uurimusi eesti kirjanduse ja rahvaluule kohta. Laugaste nimega on seotud Tartu Riikliku Ülikooli folkloristide üks kuulsamaid üritusi: dokumentaalfilmid «Kihnu pulmad», «Salu talus», «Suur Tõll» jt. Eduard Laugaste oli ja on ülemaailmselt tuntud Mulgimaa juurtega teadlane.

Erni Hiir sündis Helme kihelkonnas Taagepera vallas Karjatnurme külas Ala-Pääbu talus 29. märtsil 1900. aastal. Oli eesti luuletaja ja tõlkija.

Luuletaja sünnimaja on hävinud, endisi elanikke meenutavad keset muruplatsi kasvavad puud. Lapsepõlvkodu ja koduümbruse maastikku on kirjanik otse topograafilise täpsusega jäädvustanud luuletuses «Kodu».

Hiir õppis Taagepera vallakoolis Alal, Tartu realkoolis, A. Nieländeri muusikakooli teatriklassis Tartus ja siis vabakuulajana Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnas. Seejärel tegutses Tartus kutselise kirjanikuna. 1940. aasta juulist töötas Postimehe toimetuses.

13. augustil 2009 avasid Karjatnurme vaimuerksad inimesed koos Helme vallavalitsusega Ala-Pääbu talu õuel Erni Hiire auks mälestustahvli.

Erni Hiire tütrepoeg on kirjanik ja luuletaja Karl Martin Sinijärv.

Linda Kongo (Taevas) on sündinud 1929. aastal Valgamaal Karjatnurme külas. Kooliteed alustas ta Karjatnurme neljaklassilises koolis, kuid juba kolmandasse klassi tuli minna Ala kooli, kuna Karjatnurme kool suleti. Tõrva keskkooli lõpetamise järel astus Linda Tartu Riikliku Ülikooli matemaatika-loodusteaduskonna geograafia osakonda. Põhilise aja oma elust on ta töötanud Eesti Loodusuurijate Seltsis teadurina. Seega on ta pühendanud oma elu Eestimaa looduse uurimisele. Ta on kirjutanud väga palju teaduslikke artikleid ja koguteoseid Eestimaa looduse ning loodusuurijate seltsi tegevuse kohta.

Linda Kongot on autasustatud Valgetähe 4. järgu ordeniga ning arvukate medalite ja tänukirjadega.

Karjatnurme külaselts loodi 16. märtsil 2004. Juhatusse kuuluvad Toivo Põldma, Riho Viitak, Ene Jänes (esimene külavanem). 6. aprillil 2005 valiti külavanemaks Riho Viitak.

Helme valla heakorrakonkursil 2007. aastal pälvis Karjatnurme Helme valla kaunima küla tiitli.

2008. aastal sai Karjatnurme küla Helme valla heakorrakonkursil ergutuspreemia.

Karjatnurme külas elas 2016. aasta 1. veebruari seisuga 90 inimest.

Karjatnurme päevakeskuse saamisloost

Karjatnurme Päevakeskus avati 26. novembril 1999. aastal. Seega on päevakeskus olnud selle paikkonna elanike vaimu- ja kultuurikoldeks juba 20 aastat. Hiljutisel päevakeskuse juubelipeol rääkisid kohale tulnud inimesed päevakeskuse vajalikkusest piirkonnas, kuid erilise entusiasmiga meenutati selle kultuuritempli saamislugu ning tema tulihingelisi rajajaid.

Mitmetes tolle aja perioodilistes väljaannetes ära toodud artiklites on lugeda, et juba rohkem kui 10 aastat varem tekkis Helme Valla Pensionäride Ühenduse esimehel Paul Udrasel mõte rajada Karjatnurme külla üks kohalik kogunemis- ja ajaveetmiskoht – päevakeskus. Tema sõnul tuli päevakeskuse rajamise idee tegelikult ühelt pensionäride ühenduse koosolekult. Kusjuures tähendusrikas oli see, et antud koosolekul osales ka küllaltki palju noori. Nende vestlusest kooruski välja päevakeskuse avamise mõte.

Asjade käimalükkamiseks oli vaja ruume ning rahastamist. Muidugi olid tol aja rahanumbrid hoopiski teistsuguse väärtusega, kui tänapäeval. Päevakeskuse rajamiseks vajaliku raha saamiseks esitati projekt Hollandi Fondidele ning Hasatrmängumaksu Nõukogule. Udras on öelnud, et raha taotlemisega oli muidugi omajagu tegemist. Eesti Hasartmängufondi pidi ta läkitama taotluse kolmel korral, enne kui raha peale tuli. Hollandi firmalt saadi aga isegi rohkem, kui küsida osatigi.

Edasi läks kõik juba plaanipäraselt ning Karjatnurme päevakeskus saigi valmis ja pidulikult avatud. Sellele märkimisväärsele sündmusele oli saabunud rahvast lähemalt ja kaugemalt. Selle saamisloost üksikasjalikumalt rääkides ütles Paul Udras: „Mitmeid kordi mõtlesin töö pooleli jätta, kuid nii kergelt alla anda ka ei tahtnud. Seda enam, et Karjatnurme rahvas ootas kohta, kus koos käia ning mitmed kohalikud inimesed löid selle loomisele aktiivselt kaasa. Meeldivaks kujunes koostöö ka Hollandi firmaga, kes oli päevakeskuse rajamise üheks rahastajaks.“

Avamisele tulnud väitsid nagu ühest suust, et seda päevakeskust on vaja kõigile, kes elavad Karjatnurme külas ja selle lähimas ümbruses. Samas oldi kindlad, et päevakeskuse leiavad tee nii eakamad, kui ka nooremad. Kindlasti veel õpilased. Nüüd saavad Karjatnurmes elavad noored senisest enam pühenduda eneseharimisele ja silmaringi laiendamisele.

„Loodan, et sellest päevakeskusest leiavad karjatnurmelased enesele teise kodu. Et kõik, kes soovivad, saaksid siin segamatult ajalehti ja ajakirju lugeda, üksteisega vestelda ning vabalt aeg veeta,“ ütles Udras lõpuks.

Tookordne Helme vallavanem Toivo Põldma tõi päevakeskuse kõnes välja, et Karjatnurme on olnud läbi aegade kultuurilembene küla. „Siin on elanud vaimuerksad inimesed. Ka praegu on siin kõik eeldused normaalse elu taastamiseks olemas. Ka see päevakeskus on rajatud mõttega selle küla vaimu- ja kultuurielu uuele tasandile viia,“ rõhutas Põldma.

Tema siira tänu päevakeskuse rajamisel tehtud tööde eest pälvisid esmalt muidugi Paul Udras, kes oli selle kirjeldamatu töö eestvedaja ja hing. Ja siis veel Virve Planken, kes koos oma poegade Mareki ning Meelisega ja abikaasa Ennuga tegid ruumides korraliku remondi. Jüri Kundla pälvis südamliku tänu elektritööde tegemise eest. Roland Viitak aga kaminale sobiva koha kujundamise ja muu vajaliku tegevuse eest.

Karjatnurme päevakeskuse perenaiseks sai kohalik noor naine Ene Jänes, kes muide teeb seda tänuväärset tööd tänaseni. Ja küllap edaspidigi.

Parematel aastatel külastas päevakeskust järjekindlalt 20-25 inimest. Talveperioodil tavaliselt rohkem ning suvel natukene vähem. Küllastajate käsutuses olid kõik olemas olevad teenused: õppimine, lugemine, muusika kuulamine, televiisori vaatamine. Lauamängude mängimine, telefoni kasutamine, pesu pesemine, duši all käimine jne.

Aastad läksid, Karjatnurme päevakeskus arenes ja laienes

Päevakeskuse esimest väikest juubelit ehk viiendat tegevusaastat oli Karjatnurme küla elanikel koos Helme valla juhtidega põhjust suurejooneliselt tähistada, sest sel päeval avati ka pidulikult äsja renoveeritud ruum, vaba keldriboks, kus kohalikul rahval oleks võimalik end füüsiliselt arendada ja vaba aega veeta.

Projekt päevakeskuse uue ruumi renoveerimise rahastamiseks esitati taas Hollandi fondile ja läks õnneks. Hollandi fond rahastas ruumi renoveerimist 50 000 kornniga, millele Helme vald lisas 6026 krooni.

Karjatnurme päevakeskuse uue ruumi üks renoveerija Riho Viitak rääkis: „Kõigepealt tirisime keldri risust ja rämpsust puhtaks, puidujäägid ajasime ahju, metalli saatsime EMEKS-isse. Siis hakkasime materjali otsima. Põhimõttel, kust saab odavamalt. Sõitsime Valga, Viljandi ja kaugemadki ehitusmaterjalide poed läbi, aga lõpuks tuli välja, et Tõrvast saime ikka kõige suurema allahindluse. Remondi tegime paari kuuga ära. Ahju tegi minu vend Roland Viitak. Püüdsime anda endast parima. Ja nagu praegu selgub, koduküla rahvas on küll meie tööga rahule jäänud.“ Siinjuures väitsid kohal olnud, et Riho ja Roland Viitak on oma ala tõelised meistrid.

„On tore viibida täiesti uue näo saanud ruumis. Mul on hea meel, et selline edumeelsus ja samas ääretu tagasihoidlikkus on Karjatnurme rahvas peidus. Tundub, et

külavanem Ene Jänes on suutnud luua ühtse ja tööka kollektiivi, kes on võtnud südameasjaks oma koduküla elamisväärsemaks muutmise,“ ütles toonane Helme vallavanem Tarmo Tamm Karjatnurme küla elanikke märkimisväärse saavutuse puhul tänades.

Vallavolikogu esimees Kristo Ausmees täiendas eelöeldut sõnadega: „Helme vald toetab teid ka pallimänguväljaku rajamisel. Teeme kõik selleks, et rahvas küladest ära ei läheks. Elu peab maal edasi kestma.“

Peeter Arro, tuues välja valla maaelu komisjoni mõtted väitis, et Karjatnurme külaselts on tugev. „Niimoodi ühisel nõul ja jõul töötades võib Karjatnurme küla lähitulevikus hoopis uue näo saada,“ lisas Arro.

Eelnevale lisaks tegi külaselts täiendava rahataotluse uude ruumi mööbli ja mängude ostmiseks.

Lisandus vajalikke seadmeid ja inventari

Et sinna vajalikke seadmeid saada, kirjutas mittetulundusühing Karjatnurme Külaselts omaalgatusprogrammile projekti ostude rahastamiseks.

“Kaks korda lükati meie taotlus tagasi, aga kolmas katse läks õnneks. Omaalgatusprogrammist eraldati meile 7090 krooni. Hollandi fond lisas juurde 7500 krooni. Omafinantseeringuna andis Helme vald kaks tuhat. Eraldatud summa eest ostsime päevakeskusele lauatenniselaua, koroonalaua, muusikakeskuse, trenadžööri ja kodukinoaparaadi,“ rääkis Karjatnurme päevakeskuse juhataja Ene Jänes, kes oligi selle projekti juht. Seadmed tõi kohale Karjatnurme külavanem Riho Viitak koos oma venna Rolandiga.

Äsja päevakeskusele ostetud seadmeid kasutatakse pidevalt. Eriti populaarne on trenadžöör. Kuid ka lauatennis ja koroonaa on alalõpmata mängus.

Huvitavaid tegevusi igale eale

Külaselts on korraldanud oma küla rahvale mitmesuguseid huvitavaid üritusi. Märkimisväärsemad nendest on jaani- ja jõulupeod, kohalikud spordivõistlused nii lastele kui ka täiskasvanutele, ühised talgupäevad, trepikodade ja bussijaama ümbruse heakorrastamised ja palju muud. Võeti osa memme-taadi konkurssidest jne. Helme valla memm 2006 Tatjana Kotsalainen on Karjatnurme küla elanik.

Rahvas lööb vastavalt oma võimetele kaasa igas ettevõtmises. Huvialast tegevust jätkub kõikidele. Enne päevakeskuse avamist lärmasid küla noored bussijaamas või kõndisid niisama sihitult ringi. Nüüd on nad vabal ajal koondunud päevakeskusesse.

Kõik üritused toimuvad Karjatnurme päevakeskuses elanikele tasuta. Energiline külavanem Riho Viitak ja päevakeskuse juhataja Ene Jänes oskavad neid heal tasemel ette valmistada ja läbi viia.

Karjatnurme külast ilmus raamat

Nagu iga inimene, on ka iga küla väärt oma raamatut. Kaante vahele korjatakse aga väheste elu. Karjatnurme küla inimesed võivad olla õnnelikud, sest külal on nüüd oma raamat, karjatnurmelaste nägu ja kodutanumate karva.

3. augustil 2016. aastal oli Karjatnurme külaplatsile kogunenud kenake hulk rahvast, neid kõiki ühendamas armastus oma kodukandi vastu ja igapäevaelu südames soov, et ka aastate pärast tõuseks siinsete tared korstnatest suitsu ja õuedele jätkuks laste kilkeid. Vello Jaska esitles oma raamatut „Kauge aja kutse“, mis sisaldab muljeid ja meenutusi Mulgimaal Helme vallas olevast Karjatnurme külast ning selle küla elu ja ilmet kujundanud inimestest.

Raamatus leidub nii traagiliste elusaatuste jäädvustusi kui lustlikke mälu pilte. Samas saab lugeja aimu ka küla ajaloost. Uhkust võib Karjatnurme tunda siit võrsunud kuulsate meeste-naiste üle. Omal kombel on legendiks saanud ka metsavana Hermann Henberg, kes veetis pikki aastaid erakuna koopas ja metsaonnist elades. Osa mälestusi on autori poolt kirja pandud Mulgi murdes, nii nagu inimesed on need edasi andnud. Tunti heameelt selle üle, et raamat on nii mahukas ja soliidne.

Helme valla poolt oli autorit ja külaelanikke õnnitlema tulnud volikogu esimees Ave Visor, samuti võttis sõna Mulgi Kultuuri Instituudi juhataja Kaja Allilender, kes kinnitas, et tema suur soov oli, et just see teos oleks saanud sarja „Mulgi mälu“ avaraamatuks. „Kauge aja kutse“ pole vaid ühe küla lugu, see on sissevaade ajastusse, killuke Mulgimaa ajalugu. „See raamat on nagu eepos või hümn Karjatnurme rahvale,“ ütles Helme vallavanem Tarmo Tamm oma suhtumise sellesse teosesse.

„Võime kindlad olla, et Karjatnurme küla elab edasi, ja mitte ainult raamatukaante vahel, vaid ka päriselt, 21. sajandi Eestis. See raamat on aastate möödudes hindamatu ajalooline materjal, pärimus selle kõige otsesemas tähenduses. Niimoodi, kild haaval, luuakse Mulgimaa, Eesti ja meie kõigi lugu,“ on kirjutanud ajalehe Ütsainus Mulgimaa toimetaja Kristi Ilves.

Karjatnurme küla kodukohvikud osutusid ülimalt populaarseteks

Harutamme talu peremees Tambet ja perenaine Merikan Jaska ning nende sõbranna Alla Murnek koos heade abilistega korraldasid 2018. ja 2019. aasta suvel kodukohviku päeva.

Kuna Tõrva vallas olev Karjatnurme küla asub liiklusrohke Pärnu-Tartu maantee ääres, saidki sealset kodukohvikud nimeks Teeääre kohvik. Kohvikud osutusid üllatuslikult populaarseteks. Külatajaid tuli nii lähemalt kui kaugemalt.

Tegelikult tuli kodukohviku korraldamise idee Merikan Jaskale juba talvel. „Sooja teki all lesides

keerlesid peas mõtted, mida põnevat suvel ette võtta. Siis ühel hetkel jõudsingi järelduseni, et võiks kodukohviku päeva korraldada. Rääkisin sellest ka Alla Murnekile ja jõudsimme otsusele, et see tuleb ära teha. Koduküla aktiivsemad inimesed Tatjana Kotselainen, Üllar Mölder, Hargo Johanson, Arno Klimov, Aleksander Kotselainen ja teised löid ka kaasa ja nii nad tehtud saidki,“ rääkisid kodukohviku sünniloost selle korraldajad.

Juba varakult lepiti kokku, mida keegi kohvikupäeva kordaminekuks teeb.

„Mina tegin tassikooke, rabarberikooki, kaneelirulle, pitsasaiakesi ja minu peale jäid ka külmad ning soojad joogid. Alla tegi külasalatit, tõi koduhoidiseid ja müügiks mitmesuguseid asju ning esemeid. Hargo tegi karaskit, vahvleid ja värsket rabarberisiirupit ning täiendas samuti asjade müügiletti. Tatjana küpseta lihahirukaid ja vanaema kotlette. Üllar tõi degusteerimiseks ja soovijatel kaasa ostmiseks koduõlut ja -veini. Vello Jaska tõi vaatamiseks ja sirvimiseks mõned oma raamatud,“ selgitasid Merikan ja Alla.

Aga kuuldavasti jagus abikäsi muude tööde ja tegevuste juurdegi. Tambet, Arno ja Aleksander aitasid suure telgi püstitada, lauad ning toolid valmis sättida ja suunavad viidad ning sildid vastavatesse kohtadesse üles panna. Väino Jaska valmistas ette autode parkimisplatsi. Selleks, et Teeääre kohvik hästi nähtav oleks, toodi kased väravasse ja kaunistati need õhupallidega.

Ja kodukohviku päeva hommikupoolikul hakkaski rahvas tulema. „See oli uskumatu. Meil käis mõlemal korral üle 200 inimese päeva jooksul läbi. Isegi üks seltskond inglasi ilmus kuskilt välja. Sellist rahvahulga saabumist ei osanud oodatagi. Sööke tuli juurde vaaritada. Meil oli lastele näitamiseks ja paitamiseks pardid, kalkunitibud, jänkud, ponid. Hulk mänguasju, liumägi, batuut, jalgpallivärv jne olid samuti kogu päeva nende käsutuses. Lisaks müüisime riideid, lilleampleid ja potililli. Ja mis veel: meie kohvikupäevi sisustas muusikaliselt Thea Leitmaa juhendatav rahvamuusikaansambel Kirime. Väga liigutav oli, kui rahvahulk võttis koos ansambliga lauluviisi üles ja pani kogu Harutamme talu õue helisema,“ ei varjanud kodukohvikute korraldajad oma rõõmu kordaläinud päevast.

Rahva kiitus ja tänu oli korraldajatele ja nende abilistele vääriline tasu tänuväärse töö eest.

Ja nüüd möödunust tänapäeva

Esmaspäeva, 9. märtsi õhtupoolikul oli Karjatnurme küla päevakeskus juubelimeeleolus. Ja põhjusega. Sest järjepideva töö tulemusena oli küla kultuuritempel jõudnud 20ndasse aastapäeva. Rahvast, kes tuli, lilled ja juubelikingid käes, võttis vastu Ene Jänese siiras ja südamlilik naeratus ning ansambli Ajatu, koosseisus Leana Liivson ja Eha Lihtne, kodusoojusest õhkuvad

Karjatnurme küla päevakeskuse juhataja Ene Jänes tänab oma koduküla rahvas päevakeskuse aktiivse kasutamise eest. Foto: Vello Jaska

laulud. Igapäevase kohvijutu sekka väitsid kohalolijad, et püsielanikke on Karjatnurme väga vähe alles jäänud. Noored on enamasti kõik lahkunud. Põhjuseks muidugi ikka seesama: tööd ja ära elamist tagavat teenistust ei ole.

„Kuigi meie lapsed on siit lahkunud, on täheldatav, et lapselapsed on oma vanemate ja vanavanemate käidud rajad üles leidnud. Vähemalt suvel on siin piirkonnas jälle rahvast tavapärasest rohkem,“ tõi Ene Jänes välja huvitava fakti külaelust.

„Samas tänan kõiki, kes on 20 aasta jooksul tee päevakeskusesse leidnud ja minu tegemisi toetanud. Need on Riho Viitak perega, Roland Viitak ja Hiie Saaremetsa pere, Maie Saaremets ja Hargo Johanson, Kaido Saaremets, Virve Plankeni pere, Siivi Pehk, Eevi Lillipuu, Arno Klimov, Tatjana Kotselainen, Niina Ovtšarenko jt. Head koostööpartnerid on olnud Kalme päevakeskuse juhataja Mare Adamson ja Taagepera raamatukogu juhataja Erja Liivson. Siiras tänu kuulub muidugi ka Hollandi Fondile ja isiklikult Piet Boerefj-nile, kes aastaid tagasi leidsid võimaluse päevakeskuse rajamist toetada.“

Tõrva valla abivallavanem Lauri Drubinś avaldas heameelt selle üle, et Karjatnurmes on nii palju sädeinimesi, kelle ühised mõtted ja teod suudavad vaimu- ja kultuurielu aina uuele, kõrgemale tasandile viia.

❖ Vello Jaska

Tõrva valla abivallavanem Lauri Drubins õnnitleb Karjatnurme küla päevakeskuse juhatajat Ene Jänest ja kõiki Karjatnurme küla elanikke päevakeskuse juubeli puhul. Foto: Vello Jaska

Osa Karjatnurme küla elanikke ja külalisi huvitavaid sõnavõtte ja õnnitlusi kuulamas. Foto: Vello Jaska

Tuulekannel

Sa oled kui tuulekannel
mis heliseb
 Tantsumäe
 mändide mühinasse
võidu Tikste orust
 kaikuva
 linnulauluga
üle Öhne jõe
 kaldakäärude
 ja luhtade
üle Keisripalu
 põlispuude
ning Arstiallika
 hõbedase läike
üle koduaedades
 puhkenud
 õitetulva
üle kõue kargatuste
üle kuldsete
 lehtede
 libina
ning jääkristallise
 kiirgamise
Helme
 linnuse
 müürideni
pannes nendesse
kuhjatud raudkividki
 kaasa
 helisema.
 Sa
 oled
 kui
 tuulekannel
 ❖ Vello Jaska

Kadunud pommid

Esti Vabariigi taastamise esimese aasta eelviimasel kuul jõudsin lõppjärku uuele kohale rajatud maja ehitamisega. Kuus aastat tagasi oli kohale jõudnud teadmine tööaja peatselt lõpust, mis oli sundinud lahendust otsima. Nõukogude ajal kehtestatud riikliku metsavalve määrustiku järgi olid kõik, riigile alluvate metsavalvetöötajate elukohad, nn kordonid, ametkondlikud eluruumid. Töölepingu lõppemisel või pensionile jäämisel tuli eluruum vabastada järgmisele ametnikule.

Viimaseks tööks ehitise juures jäi enne vastuvõtukomisjoni saabumist täitepinnase vedu ja ümbruse planeerimine. Vabariigi taassünni aastat iseloomustasid kõikehõlmav materjalide defitsiit, väärtuse kaotanud vene rubla ja kütusekriis. Ametipositsiooni eeliseid kasutades sain kokkuleppele väikefirmaga, kes andis ühepäevaseks kasutamiseks kopa ja kaks kallurit. Aju-tise karjäärina kasutasin vastrajatud metsatee kaeviku perve, seda järk-järgult laiendades.

Kuni lõunani laabus töö häireteta. Peale keskpäeva saabus metsateelt ärev sõnum – kopp oli välja kaevanud kaks sõjaaegset suurekaliibrilist miinipilduja miini. Kohale jõudes lamasid pommid metsatee pervel, kopp ja autod koos ehmunud meestega seisid poolringis kaugegemal. Edukalt alanud päev lõppes vääramatute jõu tõttu.

Lõhkekehade kahjustamisega tegelesid kütusekriisi ajal suuremad kaitseliidu malevad. Valka helistamisest abi ei olnud. Ühenduse sain sama päeva õhtul Tartu maleva esindajatega, kes lubasid hankida Valgamaale sõiduks vajaliku koguse bensiini. Kohtumise ajaks sai järgmise päeva varahommik. Pommide juures tuli valgel ajal organiseerida ohutuse tagamiseks valve. Kindlustasin valveposti kohaloleku pimedate alguseni.

Järgmise päeva hommikuhämaruses kaitseliidu spetsialistidega pommide asukohta jõudes, ootas ees üllatus. Mürske endisel kohal ei olnud! Selle asukohta tähistav punase riidega vai oli visatud üles teepervele. Uurisime üksiti kogu ümbruse läbi, tulemust ei olnud. Pommid olidki varastatud! Tartu kaitseliidu spetsialistid heitsid minu suunas kaheti tõlgendatavaid pilke, kaaludes, kas väljakutse ei olnud mitte lavastatud pettus. Samas ähvardasid mind trahvi ja bensiini-

hinna sissenõudmisega. Peale valves olnud metsavahi küsitlemist, jäid kaugelt kohalesõitnud spetsialistid pommide olemasolu siiski uskuma. Seda tingimusel, et Tartus maleva kesksaabis oma sõidu eesmärgi ja bensiini hankimise õigsust tõestada, tuli minul hiljemalt keskpäevaks, otsida iga hinna eest ükskõik milline sõjaaegne lõhkekeha.

Õnneks leidis külas mees, kelle huviks oli militaarsete esemete kogumine. Idarindel “vale” poole valinud metskonna pensionär, kes oli saanud Poolas Heidelaagris väljaõppe relvastuse alal. Selle “tasuks” üle elanud nii Tšehhi põrgu kui Gulagi. Kuulanud ära meie probleemi, tuhlas sõjaveteran aida põranda all ja tiris sealt välja lõhkeainest tühjendatud nõukogude päritolu kahurimürsu. Tartu spetsialistid tõstsid selle rahuloleva ilmega “Niva” pagasiruumi. Tähtsale probleemile oli leitud pooli rahuldav lahendus. Lõhkemata miinide ärandaja on jäänudki saladuseks. Igal juhul oli see inimene, kes tundis lõhkeseadeldisi.

❖ **Juhan Tamberg**
mälestus aastast 1992.

Tee teadmiste juurde algab kodukoolist

Teisipäeva, 1. septembri hommikul helises enamikes Eestimaa haridustemplites taas koolikell, kutsumaks lapsi tarkuseteele. Päriskesklinna esimesi samme seadma, suuremaid käidud rada jätkama. Nii ka Tõrva vallas olevas Ala Põhikoolis ja Ritsu Lasteaed – Algkoolis.

Juba ammu enne aktuse algust olid Ritsu Lasteaed – Algkooli valgusküllased ruumid signinat-siginat täis. Kõikjal kostis laste kilkeid ja naeru ning kirendas lilli. Õhus oli tunda ootusärevust.

Siis aga paluti kõik õpilased ja lasteaialapsed koos vanematega ning tarkusepäevale saabunud külalised päevakohaselt kaunistatud saali.

Ritsu kooli õpetajate ansambli esitatud kooli hümnid ajaks tõusid kõik kohalolijad püsti. Lauljaid saatis klaveril muusikaõpetaja Katrin Viskov.

Taotlemaks soojuse ja valguse jätkumist oma armsas kodukoolis, süütas kolmanda klassi noormees Ken Trevor Soots küünla ja luges selle paistel ette koolirahu lepingu, millele tema ise, õpetaja Asta Tširp ja direktor Ülde Taal alla kirjutasid.

Seejärel astus koolipere ette Ritsu Lasteaed – Algkooli direktor Ülde Taal, kes algas kohalolijate poole

pöördumist emotsionaalsete värsiridadega: „September ju käes ja kõrvad on kikkis igal pool, sest algab kool...”

Järgnevalt märkis direktor, et just nüüd, punavate pihlakate aegu, mil lapsed alustavad kooliteed, tähistab Ritsu Lasteaed – Algkool oma 27. tegevusaastat. Et kool on elujõuline näitab ainuüksi seegi fakt, et koolis on 42 lasteaialast ja 12 õpilast. Nendest kolm poissi Nigul Johan Lepikov, Sergo Oks ja Kevin Grintšuk astuvad esimesse klassi.

„Palju uusi teadmisi ja huvitavaid elamusi tegevustes ning mängudes teile, kallid lasteaialapsed. Õpilastele aga toredaid kaaslasti, mõistvaid õpetajaid ja armastavaid vanemaid,” soovis direktor oma kasvandikele.

Lasteaia ja kooli naispere poole pöördudes ütles kõneleja: „Teie abi ja loov mõte on teinud meie maja selliseks mõnusaks ja hubaseks, kuhu soovime ikka ja jälle tulla. Soovin teile jätkuvalt loovat mõtlemist, mõistvat suhtumist lastesse ning üksteisesse ja rõõmsat meelt alatiseks”.

Järgnevalt andis direktor Ülde Taal üle tänukirjad koos mitmevärviliste sügislilledega Asta Tširpile ja Urve Lillimägile, kes on töötanud Ritsu lasteaed-koolis

25 aastat. Aga lilli ja indu andvaid sõnu jätkus kõikidele kooli õpetajatele-töötajatele küllaga.

Tänusõnu jagus ka kõikidele kogukonna elanikele-lastevanematele ja Tõrva vallavalitsusele, kes on kooli vastavalt võimalustele abistanud.

Tõrva valla abivallavanem Lauri Drubinš küsis esmalt noorte poole pöördudes: „Kas te ootсите kooliaasta algust?“ „Jaaa,“ kõlas mitmekümne lapse reibas hääle üle saali, jäädes üsna kauaks hubasesse ruumi helisema. Jätkuvalt õnnitles Durbinš Ritsu kooli peret ja lastevanemaid alanud õppeaasta puhul ja soovis kõikidele sära silmadesse ning rõõmu igast koos veedetud hetkest. Erilise südamesoojusega pöördus ta esimesse klassi astuvate poiste poole. „Nüüd olete juba koolipoisid. Õppige hoolega, siis saate iga tunni ja päevaga targemaks. Kasvage suureks ja olge oma kodukoha ja kooli väärilised.“ Neid sõnu öeldes andis abivallavanem Drubinš esimesse klassi astujatele üle meene ja lilled.

Lastevanematele soovis Lauri Drubinš õnne, nähes oma lapsi õppimas ja üha pikemaks sirgumas.

„Nüüd tõemeeli seisad lävepakul ja ütled: „Tere, kooliaasta uus,“ lausus direktor Ülle Taal ja helistas koolikella, mis kutsus kõiki lapsi oma rühma või klassistuppa.

Pärast aktust õpetajate ja koolitöötajatega kohvitassi taga vabalt vesteldes veendus, et Ritsu Lasteaed – Algkool on väga lapsesõbralik õppeasutus. Ruumid on puhtad, soojad ja valgusküllased. Kui veel mõned uued arvutid saaks ja püsivama internetiühenduse, oleks kõik, mis õppetöös vaja, olemas.

Et Ülle Taal töötab ühtlasi ka Ala põhikooli direktori kohusetäitjana, puudutasime põgusalt ka õppeaasta algust Ala koolis.

„Ala põhikoolis läks ka õppetöö hoogsalt käima. Aktus oli väga ootuspärane ja emotsionaalne. Koolis on 36 õpilast. Nendest esimesse klassi astus viis last. Õpilaskodus on praeguse seisuga seitse õppurit. Lasteias käib üheksa pisikest poissi-tüdrukut.“

Taal lisas, et kahe kooli juhtimine on suhteliselt keerukas, aga kui rütmi kätte saab, hakkab asi toimima.

„Ka Ala koolis on kõik õpetajad-koolitöötajad olemas. Koha peal elab nendest ainult neli inimest, ülejäänud käivad kaugemalt. Aga kuna liikumistingimused on head, saadakse hakkama.“

Erilist rõõmu tundis Ülle Taal selle üle, et möödunud aastal tuli Ala kooli sotsiaalpedagoog Helle Lepik, kes elab Alal. Tema on muu hulgas väga tugev projektide kirjutaja. Tema kirjutatud kolm projekti said rahastuse. Õpetaja Lea Abolkalni projekt kolmele robotile sai ka rahad peale.

Allkirjastatud Ritsu Lasteaed-Algkooli koolirahu leping. Foto: Vello Jaska

„Ka majanduslikult on Ala kool suhteliselt heal järjel. Katus pesti puhtaks ja katkised katusekivid vahetati uute vastu välja. Nüüd on maja hoopis nägusam. Vaja on veel ääre- ja nurgaplekid ka uued panna, siis ei pääseks tilkagi vihmavett sisse. Siseruumides tegid meie oma õpetajad koroonajal korraliku sanitaarremondi.“ väitis koolijuht ja lisas, et kooli ja lasteaias olemasolu kogukonnas on raske üle hinnata.

„Nii Ala kui Ritsu piirkonna elanikud on oma kodukooliga väga rahul. Nad on aru saanud, et kool ja lasteaiad on antud kogukonnas vaimsete väärtuste talletaja, hoidja ning noortele, alles kujunevatele isiksustele edasi andja. Kui kool kaob, hakkab ka vaimne maailm antud piirkonnas hääbuma,“ ütles mainekas koolijuht Ülle Taal.

Nii ta on jah. Meie, Eesti rahva pärisosaks on saada suureks ikka üksnes hariduse, vaimu läbi, nagu ütles tuntud rahvalalgustaja Jakob Hurt Helme konverentsil nüüd juba pisut rohkem kui 150 aastat tagasi, 6. juulil 1870. aastal. Aga tõsiasi on, et teed ja rajad teadmiste juurde saavad alguse ikka kodukoolist.

❖ Vello Jaska

Ritsu Lasteaed-Algkooli õpilased ja lasteaialapsed koos oma vanematega õppeaasta alguse piduliku aktuse ootel. Foto: Vello Jaska

Ritsu Lasteaed-Algkooli direktor Ülle Taal õnnitleb oma juhitava kooli lapsi ja nende vanemaid alanud õppeaasta puhul. Foto: Vello Jaska

ILMUNUD UUDISKIRJANDUS

Kirjamees seadis koduküla lood raamatusse

Äsja ilmus raamat «Seal, kus Emajõgi voolab», mis kajastab Tõrva vallas oleva Pikasilla küla ning sealsete inimeste elu läbi aegade. Raamatu autor on Valgamaa üks viljakamaid kirjamehi Vello Jaska.

Teos on kaalukas mitmeski mõttes. Enam kui 200-leheküljeline kriitpaberile trükitud kõvakaaneline trükis sisendab juba oma väljanägemisega aukartust nii selle autori kui vaatluse alla võetud küla suhtes. Peab ikka üks väärt küla olema, millest sellise teose kokku seada annab.

«2016. aastal ilmus minu sulest raamat «Kauge aja kutse», kus olid meenutused Karjatnurme külast ning selle elu kujundanud inimestest. Toona ütles mitu Pikasilla küla elanikku, et võiksin ka nendest ja oma kunagisest kodukülast kirjutada,» meenutas Pikasillas sündinud ja kasvanud Jaska raamatu saamislugu.

Paar aastat tihedat tööd

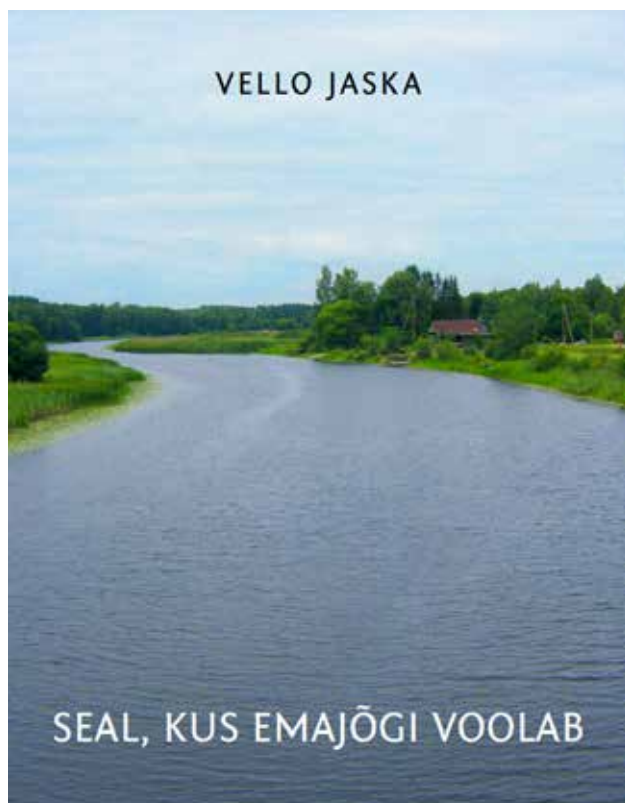
Kohe ta sellest mõttest kinni ei haaranud. Kuni ühel hetkel hakkas üha täienev meenutuste jada väljundit otsima. Järgnes paar aastat tihedat tööd ning killuke maanurga ajalugu on kaante vahele saanud.

Küla erilisusest annab tunnistust juba see, et ainuüksi sealt pärit kirjanikele on pühendatud omaette peatükk. Vägisi tekib mõte, et ehk polnudki Jaska kirjanikuks saamine nii juhuslik, kui ees olid sellised suurkujud nagu Adamson, Kitzberg, Visnapuu ja Kivikas.

Oluline osa raamatust on pühendatud ka Pikasilla koolile, mida praegu paraku enam pole. On tunda, et see töö teeb haiget nii raamatu autorile kui paljudele teistele selle haridustemplita seotud inimestele.

Teose üldtoon on siiski optimistlik. «Pikasillas on elanud väga palju vaimuerksaid inimesi. Nad on pidanud tegema väga rasket tööd. Kõigele lisaks on enamik talunud nõukogudeaja viletsust, sõjakoledusi ja vangilaagrite vintsutusi. Kuid kõigist raskustest hoolimata on nad säilitanud eneses optimismi ja elujaatuse, huumorimeele, püüde vaimuvalguse poole ning helged tulevikulootused,» tõdeb ka Jaska ise.

Äsjailmunud raamatu eesmärk ongi tema sõnul põimida tervikuks veel elavate küla põliselanike mälestustekillud. «Tahan näidata, et ka väga rasketes tingimustes on võimalik jääda inimesteks, säilitada töötahe ja püüde kultuuri ning inimväärsema elu poole ja kõige kiuste naerusuiselt koos edasi minna.» Samuti loodab Jaska, et raamat aitab kasvatada kogukondlikku ühtsustunnet.

Vello Jaska „Seal, kus Emajõgi voolab”, 2020.

Rikkalik pildimaterjal

Mälestustekildudele lisaks on raamatus palju fotosid. Just need teevad teose eriti väärtuslikuks. Tänu nendele köidab trükis loodetavasti nendegi tähelepanu, kellel tihedam seos paigaga puudub. Kogetud aegade märgid on ju paljuski sarnased.

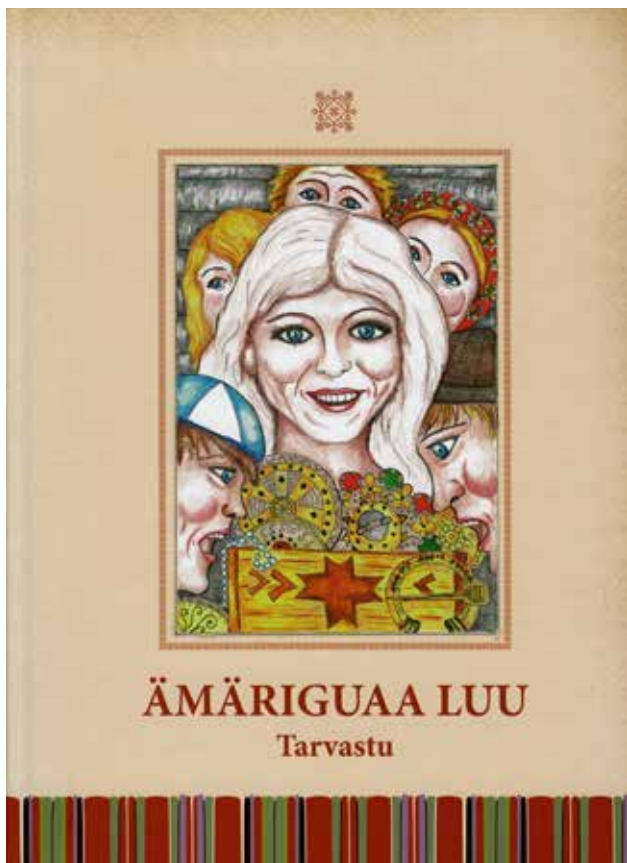
Autori sõnul oli lausa imetlusväärne, missuguse entusiasmiga Pikasilla ja lähiumbruse elanikud teose ilmumisele kaasa aitasid. Nii jõudiski enam kui 200-leheküljelisse raamatusse palju intervjuusid, fotosid, looduskirjeldusi ning teatav annus naljagi.

«Olen selle hindamatu abi eest väga tänulik,» kinnitas Jaska. «Eriti palju aitas teose sünnile kaasa Pikasilla küla patrioot Olav Napritson.»

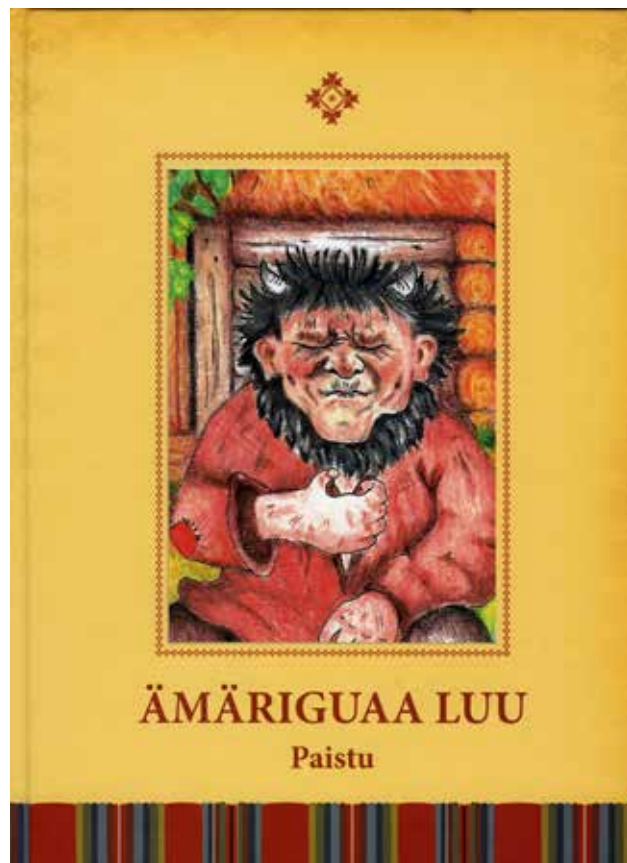
Raamatu ilmumist toetasid Kultuurkapitali Valgamaa ekspertgrupp ning Tõrva vallavalitsus.

Teose «Seal, kus Emajõgi voolab» esitlus oli Pikasilla koolimajas.

❖ **Jaan Rapp**
Lõuna-Eesti Postimees

Kristi Ilves „Ämäriguaa luu Tarvastu” Tarvastu, 2020, 64 lk.

Kristi Ilves „Ämäriguaa luu Paistu” Mulgimaa, 2020, 61 lk.

Kristi Ilves.

Kristi Ilves. Mäng „Sõõr ümmer Mulgimaa”

VANAD FOTOD

Ettepanek Mulkide Almanaki toimetusele

A lmanakis võiks alustada rubriiki VANA FOTO. See aitaks talletada trükisõnas veel säilinud, kuid seni avaldamata mälestusi mulkidest ja Mulgimaast, mis vanematel inimestel sageli ainult veel mälus on säilinud. Lood ei pruugi olla ainult isikutest, vaid ka paikadest, sündmustest. Fotodega on sageli nii, et kui omanik kaob, siis jääjatele ei pruugi need enam midagi öelda ning need saadetakse kõige kaduva teed. Mis

kaante vahel, jääb kultuurilukku. Seega väike üleskutse lugejatele – saatke oma looga vana foto.

Kui kellelgi on omalt poolt lisada teavet ilmunud loo kohta, siis võiks edastada selle toimetusele, sealt kaudu ka loo autorile. Sellest võiks nii mõnigi huvitav mulkide ajaloo uurimine hargnema hakata.

Parimate soovidega

❖ Helle Kulbas

Foto on aastast 1914. Uhkete vuntsidega härrasmees fotol on minu vanaonu, Karksi Kivilöövi talust pärit Aleksander Scherbakov (Scherbakoff) koos abikaasa Maria ja poeg Nikolaiga.

Eesti keeleteadlane Andrus Saareste mainib oma 1934. a ilmunud uurimuses „Pilk eesti nüüdseile perekonnanimedele“ võõrkeelsete nimede hulgas Karksis esinevat nime Ščerbakoff. Sel nimel on vähemalt seitse kirjapilti.

Scherbakovide suure suguvõsa kohta on hulgaliselt kandeid Karksi-Nuia Püha Aleksei koguduse kiriku- raamatutes. Vene perekonnanimi ei tähenda, et peres oleks kõneldud vene keelt. Minu vanaisa, Aleksandri vend Matvei rääkis ilusat mulgi keelt.

Aleksandri onu Saveli Scherbakovi pere elas Karksis Potissepa talus. Tuntuim Scherbakovide suguvõsast on Saveli poeg Konstantin Scherbakov, kes pidas mõnda aega õpetaja ametit Toomesoo koolis, pärast seda alustas kunstiõpinguid Riias. Tuntuks sai ta pärast nimede eestistamist kui maalikunstnik Konstantin Süvalo.

Aleksander elas aastatel 1867–1941. Tema saatuse kujundasid sajanditagused pöördelised ajaloosündmused – revolüütion Venemaal, Vabadussõda ja Eesti iseseisvumine ning II Maailmasõda.

Aleksander abiellus 1897. aastal Valga neiu Maria Andersoniga ning jäi elama Valga linna. Aleksander asus teenistusse puidutöötlemise ja laevaehitusega tegelevasse suurfirmasse OY Bruno Procopé. Firmsal oli mitmeid allüksusi Euroopas, sealhulgas ka Pärnu Waldhoffi paberivabrik ja ettevõtted Venemaal. Tööga seoses tuli Aleksandri perel korduvalt elukohta vahetada. Aastal 1900 siirdus Aleksander abikaasaga Smolenski kubermangu, kus 1903-ndal aastal sündis nende poeg Nikolai. Aastatel 1905–1910 oli perel taas võimalik elada oma kodumaal Eestis. Seejärel siirduti taas Venemaale Velikije Luki linna, hiljem Ostaškovi linna Tveri kubermangus. Aleksander töötas siis metsatööhatajana Nikolai Raudtee Metsakomitees.

Aleksander oli alati kalliks pidanud oma sünnimaad ja isakodu. Pärast Eesti iseseisvumist otsustas Aleksander asuda perega taas elama oma isatallu Kivilöövile, kus elas veel tema isa Grigori, ema Riina oli surnud 1917. aastal. 1920. aastal esitas Aleksander vastava taotluse Eesti Vabariigi Esindusele Venemaal. Koos taotlusega tuli täita põhjalik küsimustik. Muuhulgas tuli ära näidata soovitaja Eestimaalt. Selleks oli Karksi Kõdare talu peremees Jaak Kunimägi.

Aleksandri taotlus edastati Eesti Vabariigi siseministeeriumile. Ministeerium edastas taotluse seisukoha saamiseks Karksi Vallavalitsusele ja Valga Linnavalitsusele. Mõlemalt poolt saadi vastus, millega toetati Aleksandri ja ta perekonna Eestisse naasmist.

Ometi ei andnud Eesti Siseministeerium nõusolekut Aleksandrile ja ta perele Eestisse tagasi pöördumiseks. Taotlusel löödi tempel: „Palve tagasi lükata. Komisjoni otsus 15.IV.1921“. Mis oli otsuse põhjuseks, pole teada. See otsus sai perele saatuslikuks.

1930. aastal elasid Aleksander ja Maria juba Leningradis. Nende poeg, siis 27 aastane Nikolai oli saanud hea hariduse, oli abielus, elas samuti Leningadis ning töötas plaaniosakonna juhatajana seelses laevaehitustehases. Nikolai perre sündis 1930. aastal tütar Nonna.

Viimane teade Aleksandri perest on tema kiri venatütrelle Eestisse, dateeritud kuupäevaga 14. veebruar 1936. Ta küsib sugulaste ja tuttavate kohta, endast palju ei kirjuta. Aga kirjas on lause: „Viletsus Venemaal on otsas.“ Küllap oli see lause vajalik, et kiri Venemaalt Eestisse jõuaks. Olid ju Venemaal alanud repressioonid, toimis tsensuur.

Järgnevad andmed on juba ajalooallikatest

Venemaal on ilmunud mitmeköiteline nimekiri represseeritud ja hiljem rehabiliteeritud isikutest. Sealt võib lugeda, et (tõlge lühendatult) Scherbakov Nikolai Aleksandri p, sündinud 1903, plaaniosakonna juhataja laevaehitustehases, elukoht Leningrad, arreteeriti 10. novembril 1936. aastal ning karistati Vene NFSV kriminaalkodeksi § 58-6-10-11 alusel kõrgeima karistumääraga. Maha lastud Leningradis 24. novembril 1937. Paragrahv 58 on see kurikuulus riigivastast tegevust käsitlev paragrahv, mille alusel represseeriti sadu tuhandeid inimesi.

Aleksandri ja Maria kohta on kirjed Leningradi blokaadi ohvrite nimekirjas. Aleksander suri näljasurma 74 aastasena 1941. aasta detsembris, Maria 1942. aasta juunis 66. eluaastal. Nad on maetud Peterburi Serafimovi kalmistule, blokaadiohvrite alale.

❖ **Helle Kulbas**
Mulkide Selts Tallinnas

Anni Warma

Anni Warma on sündinud 24. märtsil 1891 Helme kihelkonnas, Kärstna vallas. On õppinud aastail 1907–1914 Tartu Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumis.

Anni jätkas õpinguid aastail 1914–1916 Helsingis Käsitööõpetajate koolis ja aastatel 1916–1917 Soome KA Kunstikoolis Ateneum. Temast sai pedagoog. Ta on täiendanud end rõivaõmblemise alal Austrias, Belgias, Prantsusmaal, Sveitsis ja Skandinaaviamaaades.

Anni Warma töötas aastail 1919–1949 Tallinna RK-i Tarbekunsti Instituudis. Edendas kodukäsitööd ja naiskutseharidust, korraldas aastatel 1920–1930 õpetajate suvekursusi ja pidas seal loenguid. Esitles kodukäsitööd rahvusvahelistel näitustel 1928. a Soomes ja 1938. a Berliinis. Anni oli abielus Aleksander Warmaga.

Ta on avaldanud õmblusalaseid kirjutisi ajakirjades: Taluperenaine, Kasvatus ja Eesti Kool. Samuti on ilmunud tema kirjatöid “Pesutöö käsiraamatus” (1930), raamatus “Õmblustööde tehnika” ja “Rõivatöö õppe käsiraamatus”.

Tema teeneid on tunnustatud 1929. a Eesti Punase Risti II järgu II astme teenetemärgiga ja 1938. a Valgetähe IV klassi teenetemärgiga.

Oli aastail 1949–1956 asumisel Siberis, Krasnojarski kraisis.

Anni Warma suri 66 aastasel 12. jaanuaril 1957. a ja on maetud Helme kalmistule. Tema hauatähisel on nime ja daatumite kõrval kirjas: Tallinna linna Naiskutsekooli rajaja ja kauaaegne juhataja.

❖ Ilmar Kõverik

Anni Warma kiri Siberimaalt Krasnojarski kraist Koorküla sugulastele Jõulukuul, 12. detsembril 1954. a

Ootame pühi ja uut aastat. Jõululaupäeval läheme jälle surnuaiale kahte meie kaasmaalast mälestama. Paneme kalmule küünlad, seal ju lumi 1,5 meetri sügavune. Kalmul laulame traditsioonilisi laule. Peale selle läheme Salme Välja perekonna jõulupuule. Seal on ootamas vorstid, sült, seapraad hapukapsaga ja kook teega. Mida sa hing veel igatsed?

Meil on ju ka talvel ilus kui sügav lumi katab mägesid. Valgel lumevaibal ilutsevad harilikud ja uhked siberi kuused. Mina toon endale ka pisitillukese kuuse, panen külge kolm küünalt, need mul ju hoitud möödunud aastast. Külla minnes võtan ka küünlad kaasa, sest kellelgi peale minu ei ole jõuluküünlaid...

Jõulud Siberimaal

Mina kukkusin Jõuluõhtul, kui olin külla minemas, libedale teele parema käe peale.

Sama käe peale, mis tegi valu juba 20 aastat seoses närvipõletikuga. Külla jõudes olid pisarad silmis, aga külm sült ja kuumad tanguvorstid napsuga panid valu unustama. Jõulu teisel pühäl olime Malmre Seppiku juures ja uue aasta võtsime vastu minu pisikeses kodus. Ega neid traditsioone ei unusta, mis pärit lapsepõlvest, kus pühade ettevalmistused sageli olid paremad kui pühad ise. Hakkasin siis kätt arstima nii, nagu omal ajal õpetas dr Schotter, kes oli närvipõletiku alal eriteadlane. Käsi tuleb liikuma panna, muidu jääb kangeks ja nii ma viisin selle haige käe õmblusmasinat väntama-õmblema. Küll oli valus ja on ka valus nüüd, kui pluusi või mantli selga panen. Aga käsi vähemalt käib ja Sulle saab täna kiri kodumaale kirjutatud.

Peagi on uus aasta käes. Uued ootused ja lootused haaravad noort ja vana. Mis toob ta meile? Muidugi paremat, sest midagi halvemat ju polegi enam. Enne pühi olid meil kõledad talveilmad: -40 kuni -52 kraadi. Nüüd on pehmemad ilmad: -25 kuni -35 kraadi. Vahest sekka paistab ka päike ja just minu aknasse.

Anni Warma kirjast 12. detsembril 1954,
Krasnojarskist.

Anni kirjade põhjal koostas loo **Ilmar Kõverik**

Minu vanatädi Alvine Elisabeth Warblane (sünd 29.10.1886) läks Valgamaalt Eera külast perekonna vanima tütrena Petrogradi koduabiliseks (üleval vasakul);

Alvine-Elisabeth abiellus varaka mehega, hr Pantelejeviga (üleval paremal);

Abielust sündis poeg, keda kutsuti Šurikuks (kõrvaloleval pildil).

Kahjuks vanatädi ei saanud kunagi enam tagasi Eestisse, kuigi ta seda väga soovis. Tulid rasked ajad. Ta kaotas oma abikaasa ja poja ning sugulaste teada olevat maetud Gatšina kalmistule 1941. aastal.

Malle Kurm-Oks

Fotosid Paistu kroonikast

Äarkamisaja tegelasi. Üleval vasakult: Dr Fr. Kreutzwald, J. Kunder, Dr J. Hurt ja C.R. Jakobson; Keskel vasakult: J.W. Jannsen, L. Jannsen (Koidula), E. Ahrens, R.G. Kallas; All vasakult: Dr M. Weske, M. Lipp, Dr K.A. Hermann, M.J. Eisen. Foto Ajap.

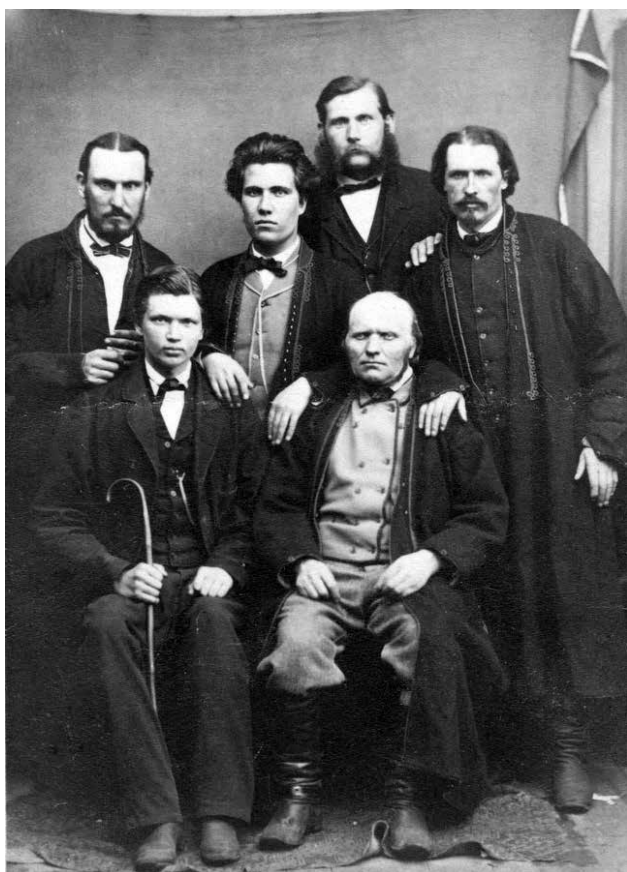
Paistu khk, Sinihalliku linnamägi, vaade piki mäge, järvi, u 1935, foto J. Riet. VM

Heimtali mõis ja mõisa park, lehtla ja jahiloss, repro Stavenhageni joonistusest (1880). VM

Heimthal in Livland.

Heimtale, Igauniä.

Rühm Holstre tegelasi 1865.a. pärast Holstre mõisa valla kätte minekut. Istuvad vasakult: vallakirjutaja Gustavson, Jaan Adamson ning seisavad paremalt: taluomanik ja Holstre vallavanem Hain Henno, Öisu vallakirjutaja Karl Muring, kooliõpetaja Juhan Raudsepp, Holstre mõisa puusepp Peeter Rosenberg. VM Jaan Adamson Foto Ajap

Piknik Paistu Põrguorus u 1910.a. Foto J. Riet, VM

Hans ja Anna Neumann perega, keskel istub Mats Neumann 22.06.1905.a. Foto JAL

Mats Neumanni vend Jakob Neumann koos abikaasa Anniga Tuule talust u1903.a. Foto JAL

Holstre, vana talu perenaine Ann Torn vammusega u 1925, foto H. Silk VM

Tõlli koolimaja värvimine u1920.a. Fotograaf E.Rang, VM

Laulupidu 1928.a. dirigendipuldis on Juhon Aavik. Foto Ajap

MULKE SELTSI JUUBILARI

Mulkide Seltsi Pärnu kogukonna liikmete juubelid 2020

Nelly Reiu	90
Eha Kard	85
Ludmilla Eeskivi	75
Toivo Lemberg	75
Inna Viilo	75

Tähistame Linda ja Milla juubeleid. Foto: Toivo Lemberg

Mulkide Seltsi Tartu kogukonna liikmete juubelid 2020

Kas märkad koltund murul säravvalgeid õisi,
kas kuuled sinikellukeste kõlinat,
kas igatsema paneb kureparve hõige,
või merelaine kohin vere äratab ?
Kui JAA ,siis oled valmis uueks eluaastaks
ja rõõmsalt püstipäi sa
kõiki järgnevaidki käi.

Virve Eensalu, 23.12.1930

Ester Rusing, 25.11.1949

Mõistke iki nuure olla,
sõbrana me manu tulla,
elurõõmu enden kanda
ja seda seda tõistelegi anda.
Ääd õnne teile Tartu kogukonna mulke puult.

Mulkide Seltsi Villändi kogukonna liikmete juubelid 2020

Ain-Hillar Arnim	85
Imbi Härm	80
Maret Bauman	80
Aate-Heli Õun	80
Maie Teng	80
Tiiu Reimaa	75
Ene Saar	65

Kalli juubilari!
Tuleve-läheve aastide reä,
üten na toogu rahu ja ääd!

Mulkide Seltsi Tallna kogukonna liikmete juubelid 2020

Melita Valk	92
Lilly-Ellen Partsa	92
Luule Raag	91
Helju Kosk	91
Tamara Babitšev	90
Väino-Rahuleid Järv	90
Linda Hiio	90
Aino Maran	85
Maia Randma	85
Aino Orgulas	85
Leili Pantalon	85
Piia Naissoo	80
Maie Rannaste	80
Mari Gutman	80
Jaak Kõdar	80
Ell Mäekivi	80
Maie Kristjuhan	80
Malle Kõverik	75
Liivi Tõemets	75
Rein Sumberg	70
Sirje Sinilo	65
Katrin Sikka	65
Annely Ott	50
Meelis Toom	50

LAHKUNU MULKE SELTSI LIIKME

Mede mant igavikku lännü mälestuseks

Uskuge Esä sisse!
Sellen om vägi ja võim.
Sii tii süamesse,
ilmupki valguse Vaim.
Kasvatin mureüü
taivane lunastustüü.
Päästetii valust ja vaivast,
lõvvate armastust taivast.

Igavikku lännu Pärnu mulgid

Venda Mitt	26.10.1927–20. mai 2020
Laine Olo	13.08.1934–augustis 2020
Jaan Kull	13.08.1934–augustis 2020
Ants Känd	13.06.1931–augustis 2020
Linda Pedanik	14.07.1925–7. november 2020

Igavikku lännu Tartu mulk

Eino Lupp	28.02.1932 – 31.05.2020
-----------	-------------------------

Toronto mulgi Helgi Sooääre meenutuseks

Helgi Sooaru (Kirs) sündis 31.07.1931 Paistus ja lahkus
27.03.2020 Torontos

Kuldrannake, mil jõuab laev su kaldale!
Siin alles võõra ilma piir,
ei läigi ranna siniviir,
sealt üle elumere vee,
kus lõpeb minu laevatee!
(Ado Reinwald, Tervastu laulik)

Foto: Sooarude perekonna-
arhiivist

Sisukord

Mõtelden Mulgimaa pääle (<i>Ene Saar</i>)	4
Mulke Seltsin 2020. aastel	
Mulkide Selts osal mulgi nädali tegemisten rõõmuge (<i>Ene Saar</i>).....	6
Mulgimaa Peremäng seop minevigu tänapäeväge (<i>Jaanika Toome</i>).....	10
Ää, et riigikogun om oma mulgi (<i>Ene Saar</i>)	12
Kui istutad puu (<i>Hendrik Relve ainetel</i>).....	14
Mulgi tammiku käekäigust 2020. aastal (<i>Heino Seemen</i>).....	15
Mulke Selts Tallnan	
Tallinna Mulkide suvine reis mööda Mulgimaad (<i>Liivi Kivistik</i>)	17
Sügis (<i>Inga Laht</i>).....	21
Mahekultuurne inimene ja loodus Herderi vaimus (<i>Rein Einasto</i>)	21
Hingede aeg tulemas taas (<i>Rein Einasto</i>).....	25
Tallinna mulgid jõudsid veel meeleolukale kontserdile (<i>Sirje Sinilo</i>).....	25
Kukeräädsik Soomes (<i>Sirje Sinilo</i>).....	27
Tartu kogukonnan	
Suistle (<i>Ester Rusing</i>).....	30
Suistle kuul (<i>Ester Rusing</i>)	30
Eino Lupe elust ja tegevusest (<i>Elma mälk, Heino Seemen</i>)	33
Vaekausil (<i>Voldemar Kiinoja</i>).....	35
Ütte ja töist (<i>Voldemar Kiinoja</i>)	35
Looduslikud toidutaimed minu koduaias (<i>Eha Nimrod</i>).....	36
Villändi kogukonnan	
30 aastet Mulke Seltsi (<i>Leili Weidebaum</i>)	38
Almanaki esitamise päe (<i>Leili Weidebaum</i>)	40
Mede elutii (<i>Mare Osi</i>).....	41
Luuke Mustla päält (<i>Silvi Mäeorg</i>).....	42
Pärnu kogukonnan	
Pärnu mulke tegemised 2020. aastal (<i>Ilme Varimaa</i>)	43
Unenägu (<i>Ilme Varimaa</i>).....	46
Pärnu mulgid külastasid vene küla (<i>Ilme Varimaa</i>).....	46
Merel (<i>Ilme Varimaa</i>).....	48
Kaks vanaema lastelastega (<i>Ilme Varimaa ja Malle Kurm-Oks</i>).....	49
Mulgi segäkuuris	
Mulgi segäkuuri tegemise möödaminnu aastel (<i>Madli Saar</i>).....	50
Mulgi kultuuri instituudin	
Uus aaste tiip Mulgimaa päälinnast soome-ugri kultuuripäälinna (<i>Ave Grünberg, Kristi Ilves</i>).....	51
Eesti Kultuuriseltside Ühenduses	
EKSÜ 2020. aastal (<i>Liina Miks</i>)	56
Sösarseltsides	
Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Selts 25 (<i>Sirje Madisson</i>).....	59
Kodukandilood	
Viljandimaa Vabadussamba taastulemine (<i>Jaak Pihlak</i>)	63
Suvi Viljandi Orelifestivaliga (<i>Arvo Lasting</i>).....	67
Kärstna rahvaraamatukogu loomine (<i>Margit-Mariann Koppel</i>).....	68
Kas rahvuslik mõte tõuseb veel? (<i>Toomas Kiho</i>).....	72
Helme Köstrimäe konverents – 150 (<i>Ilmar Köverik</i>)	76
Visnapuu – va härjapõlvlane! (<i>Jürgen Rooste</i>)	77

Henrik Visnapuu looming on ajatundlik ja ajatu (<i>Vello Jaska</i>)	79
Las jääda ükski mets – Las jääa üitski mõts – 20 aastet (<i>Ilmar Kõverik</i>)	82
Vello Padriku esivanematest. Ummalase Tiit (<i>Vello Padrik</i>).....	84
Tõinetoise oidmine om viinu priljantpulmeni (<i>Ene Saar</i>)	85
Tänu lõikuspüha (<i>Ilmar Kõverik</i>)	88
Mulgimaa noore muusiku pannive Tõrva kammersaali eliseme (<i>Thea Leitmaa</i>).....	89
Valgus (<i>Vello Jaska</i>)	92
Aeg voolab nii kiirelt nagu mõttelend (<i>Vello Jaska</i>)	92
Muru tärkäp (<i>Vello Jaska</i>).....	94
Karjatnurme küla keskpunktiks on päevakeskus (<i>Vello Jaska</i>).....	94
Tuulekannel (<i>Vello Jaska</i>)	100
Kadunud pommid (<i>Juhan Tamberg</i>).....	100
Tee teadmiste juurde algab kodukoolist (<i>Vello Jaska</i>).....	101
Ilmunud uudiskirjandus	
Kirjamees seadis koduküla lood raamatusse (<i>Jaan Rapp</i>)	104
Vanad fotod	
Ettepanek Mulkide Almanaki toimetusele (<i>Helle Kulbas</i>)	106
Anni Warma (<i>Ilmar Kõverik</i>).....	108
Fotosid Paistu kroonikast.....	110
Mulke Seltsi juubilari	
Mulkide Seltsi Pärnu kogukonna liikmete juubelid 2020	113
Mulkide Seltsi Tartu kogukonna liikmete juubelid 2020	114
Mulkide Seltsi Villandi kogukonna liikmete juubelid 2020.....	114
Mulkide Seltsi Tallna kogukonna liikmete juubelid 2020	115
Lahkunu Mulke Seltsi liikme	116